

MILITAIRE SPECTATOR

INTERVIEW MET OORLOGSFOTOGRAAF TEUN VOETEN

- De Tsjetsjeense Oorlogen
- Vorming voor de toekomst: Mars en Clio
- Russia's Zapad 2017 military exercise and European security strategy

Vooruitblik

Militaire Spectator 11-2018 is een themanummer over de Eerste Wereldoorlog.

De neutrale Belgen werden meegesleurd in een conflict tussen Frankrijk en het Duitse Rijk en de eerste oorlogsmaanden maakten duidelijk dat de Belgische eenheden geen partij waren voor de Duitse oorlogsmachine, zegt majoor dr. Tom Simoens in zijn artikel. Het Belgische leger onderging daarom een gedaanteverandering tussen 1914 en 1918. Het werd, ondanks talloze problemen, op een nieuwe leest geschoeid en leerde op een andere manier vechten. Daardoor was het in staat om tijdens de laatste oorlogsmaanden van 1918 succesvol deel te nemen aan het eindoffensief.

Frank Bethlehem MA kijkt naar de grensbewaking in Nederland, die tot stand kwam op verordening van het militair gezag, uitgevaardigd op basis van de in de grensstreek geldende staat van beleg.

FOTO BEELDBANK NIMH

Na afloop van de oorlog besloot de regering de grensbewaking te handhaven en vast te leggen in een noodwet, waarin de bevoegdheid tot het nemen van grensbewakingsmaatregelen tijdelijk werd overgedragen aan de minister van Justitie. Hoewel Nederland ontkwam aan het oorlogsgeweld, was het de Nederlandse militaire leiding zonneklaar dat de oorlogvoering in de periode 1914-1918 wezenlijk was veranderd, aldus prof. dr. Wim Klinkert in zijn artikel. De vraag was hoe een kleine, neutrale mogendheid zich aan die veranderingen kon aanpassen.

MEDEDELING

Technische master bij Defensie

De Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA start in september 2019 met de tweede lichting van de Engelstalige wetenschappelijke technologische masteropleiding Military Technology, Processes and Systems (MTPS).

Deze deeltijdopleiding heeft een civiele accreditatie (MSc) en wordt gratis aangeboden aan defensiepersoneel.

MTPS levert een belangrijke bijdrage aan het identificeren, analyseren en oplossen van complexe technisch-operationele problemen rondom militaire missies en de systemen die daarbij gebruikt worden. Belangrijke thema's zijn cyber, onbemande systemen, optimalisaties van ondersteuning en inzet, data-analyse en Life Cycle Management.

MTPS is een eenjarige master (60 EC) voor militairen en burgers met een technisch-wetenschappelijke bachelor-opleiding (of lang model KMA/KIM) en enkele jaren werkervaring, of een technische HBO-achtergrond met een succesvol afgerond schakelprogramma.

Over opzet en inhoud van deze deeltijdopleiding is meer te lezen op de intranetwebsite van MTPS en de internetwebsite van de NLDA.

Nadere informatie over de masteropleiding Military Technology, Processes and Systems is te verkrijgen via master.mtps@mindef.nl.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor drs. D. Boissevain
D.Boissevain.01@mindef.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. ten Cate
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Ducheine
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kolonel ir. M.P. Groeneveld
mr. J. van Haaster (e-outreach)
lkol mr. drs. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
kolonel Marns dr.drs. A.J.E. Wagemaker MA
kltz drs. H. Warnar
majoor Y.Q. Wingelaar-Jagt, MD

BUREAU REDACTIE

drs. A. Hoets
mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 – 316 51 20 of
070 – 316 51 95
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Bariet Ten Brink
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Mexicaanse militairen verrichten
een arrestatie in Juarez, 2009

Foto: Teun Voeten

MILITAIRESPECTATOR

484 Vorming voor de toekomst: Mars en Clio

W. Klinkert

Geschiedenis kan de aanstaand officier handvatten tot reflectie op de omringende wereld aandragen en, omdat de ingewikkelde aard van de moderne inzet wordt doorzien, leiden tot een betere kwaliteit van commandovoering.

504 De Tsjetsjeense Oorlogen

R. Noorman

De Tsjetsjeense Oorlogen zijn kenmerkend voor buitenproportioneel geweld door de Russische strijdkrachten en het stelselmatig labelen door het Kremlin van Tsjetsjeense vrijheidsstrijders als terroristen.

520 Russia's Zapad 2017 military exercise

T.H.F. Herbert

Russia's exercise Zapad 2017 enhanced the uneasiness about the European security environment, which indicates that besides being a display of conventional military capabilities it also served the purposes of hybrid warfare.

534 Interview met oorlogsfotograaf Teun Voeten

Teun Voeten, die in Mexico een nieuw type oorlog zag ontstaan en die als promovendus bestudeerde, denkt dat ook de Nederlandse krijgsmacht intensiever betrokken zal moeten worden bij de strijd tegen interne dreigingen.

En verder:

Editoriaal	482
Andere ogen	533
Tegenwicht	542
Gastcolumn	544
Boeken	546
RetroSpectator	548

Optimaliseren, doorontwikkelen of toch wat nieuws?

Al in maart 2017 schreef toenmalig minister Hennis de Tweede Kamer dat het besturingsmodel 'op hoofdlijnen werkt (...) maar dat er ruimte is voor verdere verbetering'. Die verbetering, aldus de minister, moet niet worden gezocht in aanpassing van de organisatiestructuur of van het besturingsmodel, maar in 'de optimalisatie van de werking'. Onderkend werd dat problemen snel worden geëscaleerd naar de Bestuursstaf, waardoor deze zich langer beperkt tot het 'wat', maar zich ook uitspreekt over het 'hoe'.¹

De eerste opzet van deze optimalisatie lijkt naderbij te komen. Defensie krijgt mogelijk een nieuwe structuur gebaseerd op basis van beleid, uitvoering en toezicht.²

Het acroniem dat hieruit volgt is wat ongelukkig en we kunnen ons oprecht afvragen of dit slechts een doorontwikkeling is of toch echt een nieuw besturingsmodel. Maar relevanter is de vraag of deze aanpassing meerwaarde heeft. Is dit de zoveelste herstructurering omdat de

leiding verandert of is er ook echt noodzaak om onze werkwijze tegen het licht te houden naar aanleiding van veranderende omgevingsfactoren of om de acute personele en materiële problemen op te lossen? Met andere woorden: gaat het hier om de inhoud, of over macht en (het gebrek aan) vertrouwen?

De details van deze doorontwikkeling van het nieuwe besturingsmodel zijn nog niet gecommuniceerd en fragmenten komen sporadisch naar buiten. Zo gaf de CDS al eerder aan, in zijn *commander's message* van 5 juli,³ dat de mentaliteit van werken die de militairen tijdens missies hebben moet worden voortgezet in de vredesbedrijfsvoering. Dit is in lijn met eerder geformuleerde uitgangspunten zoals het 'sturen op operationele taakuitvoering' en hiermee neemt hij feitelijk al een voorschot op de mogelijk sterkere rol die de CDS als uitvoerder moet krijgen, niet alleen tijdens missies, maar ook in Nederland.

Een goede zaak! De mentaliteit van militairen tijdens missies is immers een inherent onderdeel van de leiderschapsfilosofie waar iedere officier mee wordt grootgebracht: de opdrachtgerichte commandovoering (OGC). De OGC is gestoeld op vertrouwen, wederzijds begrip, vrijheid van handelen en eenheid van opvatting. En daarmee analoog aan wat de CDS aangaf in zijn *commander's message*: de 'missie-mentaliteit' in Nederland moet een blauwdruk kennen gebaseerd op eigenaarschap, durf en leiderschap.

Werken zoals tijdens een missie waarbij mensen de ruimte en het vertrouwen krijgen om door te kunnen pakken klinkt iedere militair als muziek

1 Diverse citaten zijn uit: Minister van Defensie, 'Evaluatie besturingsmodel', *Vaststellen van de begrotingsstaten van het ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017*, Kamerstuk 34550 X nr 84, van 30 maart 2017.

2 Zie de beschrijving bij de vacature DG Beleid via <https://www.vastgoedjob.nl/vacatures/ministerie-van-defensie/directeur-generaal-beleid-bij-defensie-38140.html>, waarin wordt aangegeven dat '(h)et ministerie van Defensie heeft ervoor gekozen het besturingsmodel aan te passen conform het BUT-model (beleid, uitvoering, toezicht). Als gevolg van deze aanpassing worden alle geledingen van de Bestuursstaf waar beleid wordt gemaakt samengevoegd in een directoraat-generaal beleid'.

3 De *commander's message* is op 5 juli 2018 aan iedereen in de defensieorganisatie gestuurd en op 6 juli op de website van Defensie geplaatst, zie <https://www.defensie.nl/organisatie/bestuursstaf/cds/weblog/2018/ondernemersgeest>.

in de oren. Maar is het wel reëel? Is het werken in een Haagse staf niet fundamenteel anders dan tijdens missies, want er zijn andere spelregels, randvoorwaarden en er heerst een andere cultuur. Het is dan ook de vraag of het geoptimaliseerde model de Haagse vertaling van het OGC gaat faciliteren, of gaat de kloof tussen Haagse en operationele besturingsfilosofie *nog* groter worden? Maar eerst een korte schets van de drie situaties voordat een conclusie kan worden getrokken.

De essentie van OGC is dat een militair commandant een opdracht krijgt van zijn naasthogere commandant om een opdracht of een missie uit te voeren – het ‘wat’. Deze missie past in het grotere plan en de naasthogere commandant deelt middelen toe zodat de commandant zijn opdracht kan uitvoeren. Omdat er ook tijdens missies schaarste is moeten er keuzes worden gemaakt en prioriteiten gesteld. Vervolgens zal de commandant een plan bedenken ‘hoe’ de missie tot een goed einde kan worden gebracht, binnen het oogmerk van de naasthogere commandant. Om de opdracht, soms met beperkte middelen, uit te voeren wordt van de commandant het maximale gevraagd van zijn initiatief en creativiteit, ofwel zijn *can do*-mentaliteit. En tot slot zien de hogere commandanten toe op de uitvoering van de missie zonder in de schoenen van de commandant te gaan staan. De commandant geniet immers het vertrouwen van zijn naasthogere commandanten.

Tijdens de vredesbedrijfsvoering in Nederland is dat helaas vaak anders, niet in de laatste plaats omdat er in Nederland meer regels en procedures zijn om dat beleid uit te voeren, zowel wet- en regelgeving als interne regels en procedures. De rol van de toezichthouder in Nederland neemt daarmee proportioneel toe, terwijl de discretionaire bevoegdheden voor ‘de uitvoerder’ evenredig afnemen. Voeding en ICT moeten zelfs via trekkingsrechten bij een ander krijgsmachtdeel tijdig worden aangevraagd, om over de reservedelenproblematiek maar te zwijgen. De commandant of directeur heeft daardoor tijdens de vredesbedrijfsvoering minder ruimte om door te pakken.

In de voorgestelde doorontwikkeling van het besturingsmodel lijkt het beleid nog verder gecentraliseerd en geconcentreerd te worden, bij een nieuw op te richten Directoraat-Generaal. De idee is dat de CDS de leiding heeft over de uitvoering en daarmee meer verantwoordelijkheden, waarbij ook ondersteunende onderdelen van DMO (en DOSCO) onder bevel komen. De toezichthouder krijgt een prominenter plaats, mede door de oprichting van de Inspectie Veiligheid Defensie.

Faciliteert deze ‘optimalisatie’ daarmee de invoering van OGC tijdens de vredesbedrijfsvoering of niet? Enerzijds wel. Met de grotere bevoegdheden voor, en daarmee vertrouwen in de CDS als ‘hoofduitvoerder’, is het doorontwikkelde besturingsmodel zeker in lijn met de OGC. De functiescheiding – rollen en taken – lijkt helder in beide besturingsmodellen, waarbij de functiescheiding in het nieuwe concept zelfs beter belegd is omdat er een quasi-onafhankelijke toezichthouder is.

Maar anderzijds wordt het beeld vertroebeld: gaat het hier om een optimalisatie van het huidige model, of toch om de introductie van een nieuw besturingsmodel? En wat is het doel: de werking optimaliseren of toch de organisatiestructuur aanpassen? Immers, een nieuwe werkwijze gaat over de taakverdeling en coördinatiemechanismen, terwijl reorganiseren over machtsverhoudingen gaat. Het organigram mag zeker tegen het licht worden gehouden als daar een noodzaak toe is, maar *form follows function*, niet andersom: je reorganiseert omdat het moet, niet omdat het kan.

De problemen van Defensie zijn reëel en de symptomen ervan zoals het tekort aan reservedelen of personeel zijn een dagelijkse frustratie. Een verandering in werkwijze kan bijdragen aan de oplossing en het bevorderen van de missie-mentaliteit in Nederland moet daarbij zeker worden aangemoedigd.

Maar we moeten voorkomen dat de aanpassing van het besturingsmodel uitmondt in een machtsspel op hoog ambtelijk niveau zonder dat de daadwerkelijke problemen worden opgelost, met vertrouwen als grootste verliezer. ■

Vorming voor de toekomst: Mars en Clio

Militaire geschiedenis voor 'thinking soldiers'

Prof. dr. W. Klinkert

Mars, de stoere god van de oorlog, en Clio, de liefelijke muze van de geschiedenis, lijken elkaars tegenpolen.¹ Mars is nu eenmaal een man van de praktijk en Clio vindt haar geluk in academische reflectie. Beiden kijken naar de geschiedenis voor inspiratie en kennis, maar doen dit elk op zeer verschillende wijze. Mars trekt graag lessen en beschouwt het verleden als een onuitputtelijke bron daarvoor. Clio daarentegen representeert geschiedenis als academische discipline, die niet wil beleren, maar vragen stelt, twijfelt, discussieert en wetenschappelijke kritiek uit. Lessen wil zij niet trekken, zij problematiseert het verleden liever. Wiens militaire geschiedenis hoort nu thuis aan een opleiding die geen historici maar beroepsofficieren opleidt, die van Mars of die van Clio?

Wanneer we de Griekse en de Romeinse mythologie er op naslaan zijn Mars en Clio zelfs nooit in elkaars nabijheid geweest, ondanks Mars' vrije opvattingen over huwelijkse trouw. Evenmin komen ze in de kunst als duo voor. Het zijn geschiedschrijvers over oorlogvoering die door de tijd heen als koppelaars optraden, maar deze affaires groeiden niet altijd uit tot een stevig gefundeerde relatie, gebaseerd op wederzijds begrip.

Het antwoord op de vraag wiens militaire geschiedenis nu thuishoort aan een opleiding die geen historici maar beroepsofficieren opleidt

¹ Deze tekst is een bewerking van de oratie, uitgesproken op 1 maart 2018 in Breda bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar moderne militaire geschiedenis aan de Nederlandse Defensie Academie.

Bezoek aan Multinational Force Observers (MFO), United States Security Coordination (USSC) en United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO) op de Golan-hoogte, 2013. De geschiedenis verandert in de loop van de tijd. Sterker nog: bestaat 'de' geschiedenis eigenlijk wel?

FOTO MCD, G. VAN ES

raakt de wetenschappelijke officiersopleiding, waarvoor in Den Helder en in Breda gekozen is, in haar kern. Het antwoord ligt in de definitie van onze alumni, de *reflective practitioners* of *thinking soldiers*, die moeten handelen in een complexe wereld van geweld en conflict. Hoe relevant is omgaan met het verleden voor hen? Is het de taak van de historici aan de Faculteit Militaire Wetenschappen de aanstaande officieren een ‘beetje historicus’ te maken en zo ja, wat houdt dat dan in? Hoe gaat een historicus anders met het verleden om dan bijvoorbeeld een socioloog of een politieke wetenschapper? En levert die specifiek historische benadering in de opleiding de militaire organisatie wat op?

Ik zal als historisch relatietherapeut Mars en Clio een stevig fundament voor een toekomstbestendige relatie geven, waarbij ik vooral op het belang van de kinderen – de officieren in opleiding – let. En ik zal dat doen zoals een goed

historicus betaamt: in dialoog met het verleden. Niet alleen omdat onze huidige praktijk een resultante van dat verleden is, maar ook omdat kritische beschouwing van afwegingen uit het verleden tot nieuwe inzichten kan leiden. In een vierluik wil ik deze ontwikkeling presenteren.

M.H.J. Plantenga (1842-1901)

In 1880 verscheen van de hand van de infanterie-officier Marie Hermanus Jan Plantenga, een zoon van een Friese handelaar in tabak en kruidenierswaren, *Strategie en Krijgsgeschiedenis*, het eerste KMA-lesboek op dit gebied. Plantenga was geen doorsnee infanterist: hij vertoonde een buitengewone belangstelling voor aardrijkskunde en statistiek: onderwerpen waarover hij verscheidene boeken publiceerde. Zijn loopbaan laat operationele functies zien, zoals divisiecommandant, maar toch vooral functies in het militair onderwijs, aan de KMA en de Hogere Krijgsschool (HKS), voorloper van het IDL. Kortom, Plantenga was een infanterist met een grote passie voor wetenschap en onderwijs. Zijn lesboek was een blijvertje; het zou tot 1930, dus een respectabele halve eeuw, in verschillende

Aan de Hogere Krijgsschool (HKS) en de KMA was het lesboek van infanterie-officier Plantenga ruim een halve eeuw in gebruik. Zijn visie is nog steeds herkenbaar

FOTO BEELDBANK NIMH

Grote commandanten uit het verleden, zoals Tromp, boden leerstof voor de toekomst en gaven het vak van officier aanzien en relevantie

drukken en bewerkingen het enige Bredase lesboek op dit gebied blijven.

Plantenga bezat een heldere visie op de rol van militaire geschiedenis in de opleiding van aspirant-officieren. Deze is tot op de dag van vandaag herkenbaar: de militaire geschiedenis leverde hem de voorbeelden uit de praktijk, die abstracte begrippen en grondbeginselen van oorlogvoering en strategie illustreren en bewijzen. Plantenga formuleerde het in 1880 zo: '...krijgsgeschiedenis [is] de belangrijkste van alle militaire wetenschappen, de wetenschap, wier beoefening een noodzakelijk vereichte is tot het verkrijgen van heldere begrippen omtrent de praktijk der oorlogvoering...'

Hij gebruikte geschiedenis dus als illustratie in woorden. Bovendien wilde hij aantonen dat oorlogvoering een professie is, die in de geschiedenis haar intellectuele basis vindt. De theorie van strategie en oorlogvoering, zo gaf Plantenga aan, berust op kennis en inzichten uit het verleden. Studie van beslissingen van grote commandanten openbaarde als het ware de essentie van het 'vak' van officier, en gaf het aanzien en relevantie. Daarom waren de grote

veldheren uit het verleden leerstof voor de toekomst en ze verleenden het officiersberoep een wetenschappelijk fundament.

We zien in Plantenga's denken de erfenis van de Zwitserse militair denker Antoine de Jomini (1779-1869), die de Napoleontische oorlogen de militaire collegezaal binnenbracht en op basis van die recente ontwikkelingen tijdloze principes van operationeel en strategisch denken en handelen formuleerde. Het fenomeen oorlog werd door deze wijze van studie tot een bijna mechanisch proces, losgezongen van zijn omgeving. Tijdloze wetmatigheden hoorden bij de natuurwetenschappen, die een hoog aanzien genoten waarvan de krijgswetenschappen graag meeprofitteerden.

Heiligschennis

Plantenga gebruikte het verleden, maar bedreef geen historische wetenschap. Zijn opvatting dat de uitgangspunten van de strategie tijdloos waren, is voor historici een vorm van heiligschennis. Het is een ontkenning van wat Clio in diepste wezen is. Mars is bij Plantenga in alle opzichten de dominante partij. Op zichzelf is dat geen schokkende constatering voor een lesboek

Plantenga's opvatting dat de uitgangspunten van strategie tijdloos waren, is voor historici een vorm van heiligschennis...

van een beroepsopleiding voor officieren. Bovendien zijn historische voorbeelden didactisch aantrekkelijk door hun verhalend karakter. Ze passen ook goed bij de militaire organisatie die zoekt naar praktische handvatten om de onzekerheid, die inherent is aan het krijgsbedrijf, te reduceren, om zo sterker te staan op momenten dat het er op aan komt; momenten die zich slechts een beperkt aantal malen voordoen in de loopbaan van een officier. Historische voorbeelden worden zo tevens plaatsvervangende ervaring, die de militair later in zijn optreden kan ondersteunen.

Maar al deze functies van de voorbeelden zeggen nog weinig over hun historische kwaliteit. De Britse militair historicus John Gooch gebruikte hiervoor het beeld van Clio als melkkoe, die in plaats van een gezonde verfrissing, de sleutels tot succesvol militair optreden moest leveren.²

Buiten de opleidingsinstituten liepen Mars en Clio ook niet erg in de pas. De Generale Staven van de voornaamste westerse landen, Duitsland voorop, produceerden omvangrijke, gedetailleerde tactische en operationele analyses van recente conflicten. Ze leken erg objectief, maar waarden-vrij waren ze niet. Ze onderbouwen wat de ideale doctrine geacht werd te zijn. Bovendien gingen de militaire auteurs zelden de dialoog aan met de academische geschiedwetenschap. En juist daar ontwikkelde Clio nieuwe inzichten.

In beweging

Vanaf de negentiende eeuw zagen historici in dat op basis van de aard van de overgeleverde bronnen, van de aan het verleden gestelde vragen en van onze eigen opvattingen daarover, het verleden als het ware voortdurend in beweging was. Het was bovendien zo complex, dat we het nooit volledig zouden kunnen doorgronden. Inzicht in handelen van mensen en instituties moest verdiept worden door discussie en vragen stellen. En die vragen aan het verleden veranderden met de tijd mee.

Zo'n benadering van geschiedenis stond ver af van tijdloze wetten, praktische antwoorden en zekerheden voor de toekomst, en maakte zekere uitspraken over oorzaak en gevolg, het doen van voorspellingen en het trekken van lessen, uitermate problematisch. Clio lijkt zo een slechte raadgever voor de militair te zijn, maar dat is toch slechts schijn.

Aan het begin van de twintigste eeuw begon Mars toch met een schuin oog naar Clio te kijken. Hiermee opende zich een tweede luik, een nieuw inzicht hoe geschiedenis de opleiding van een officier zou moeten ondersteunen.

Pieter Gustav Mantel (1894-1973)

In Breda braken in 1931 nieuwe inzichten door. Toen publiceerde KNIL-officier en KMA-docent Pieter Gustav Mantel zijn lesboek *Inleiding tot de Leer der Oorlogvoering*, de opvolger van Plantenga's werk. De infanterist Mantel, geboren in Zuid-Afrika maar van Noord-Hollandse familie, had zijn operationele sporen in Nederlands-Indië verdiend. Net als Plantenga was hij lange tijd werkzaam in het militair onderwijs, zowel aan de KMA als aan de HKS in Den Haag en in Bandoeng op Java.

In zijn lesboek schreef Mantel dat het nut van militaire geschiedenis voor (aanstaande) officieren gelegen is in het vormen van een waarachtig beeld van het verleden. Hij werkte dit verder uit door te wijzen op geschiedenis als middel om het wezen van de oorlog te leren kennen en om te leren begrijpen hoe complex

2 John Gooch, 'Clio and Mars', *Journal of Strategic Studies* 1980, 21-36, aldaar 27.

oorlogvoering is. Dit sloot, volgens Mantel, het trekken van lessen uit het verleden niet uit maar daarbij plaatste hij nadrukkelijk de kanttekening dat die lessen niet moesten leiden tot klakkeloos overnemen. Ten slotte stelde Mantel dat militaire geschiedenis ons oordeelsvermogen schoolde omdat, en daarin verschilde Mantel van Plantenga, 'zij doet [...] zien de overheerschende betekenis van de persoonlijkheid in den oorlog'.

De rol van de mens

Mantel bracht hiermee een nieuw element, de rol van de mens, het krijgswetenschappelijk onderwijs binnen. Hij deed dat op twee manieren, beide met steun van de geschiedenis. De eerste betreft de rol van de mens als collectief en de tweede de rol van het individu. Tijdloze principes verschoven naar de achtergrond.

Die collectieve rol zien we bij Mantel vooral in zijn benadrukking van het belang van moreel. Hierin volgde hij vele andere militairen die aandacht voor deze factor als een van de belangrijkste lessen uit de Eerste Wereldoorlog beschouwden. Die oorlog had een onvoorstelbaar grote indruk gemaakt op zowel militairen als de samenleving in haar geheel. We zien dit bijvoorbeeld terug in Mantels aandacht voor de relatie tussen oorlogvoering en economie, en voor het belang dat hij hechtte aan draagvlak onder de bevolking. Oorlog is daarmee in zijn lesboek al veel minder een geïsoleerd sec-militair verschijnsel. Hier kwam dan de beklemtoning van moreel als essentiële factor in de effectiviteit van het optreden van legers nog bij.

Aandacht voor psychologische aspecten

We zien dat ook terug in de toen herschreven Nederlandse gevechtshandleiding. Daarin werd gewezen op de letaliteit, duur en intensiteit van de moderne, technologische oorlog, die zoveel van de soldaat – en de burger – eiste, dat psychologische aspecten nadrukkelijk aandacht moesten krijgen. Mantel verwoordde dit als volgt: 'Ontegenzeggelijk is de bekwaamheid van leiding en aanvoering van uitnemend belang; zij wekt het vertrouwen van den troep, wat rechtstreeks van invloed is op het moreel. De sterkte, zoo in getal als in bewapening, werkt stimulerend op het vertrouwen in eigen kracht.

Doch, voor hen, die zich een beeld hebben geschapen van den oorlog, zooals die in het verleden was, in het heden is, blijft de mensch het hoofdelement in den strijd. (...) het is de mensch die met zijn moderne strijdmiddelen vernietigt, de mensch, die vernietigd wordt, méér nog, die vreest vernietigd te worden. De moderne oorlog stelt juist hogere moreele eischen aan den strijder dan voorheen het geval was'. Hiermee maakte Mantel de koppeling van moreel als collectief begrip naar het individu.

Het tweede luik van de mens en het zoeken naar historische context van diens optreden was veelbelovend, maar de historiserende benadering, de prille toenadering tussen Mars en Clio, zette niet door. Sterker, de relatie verkoelde.

De Koude Oorlog

De intrede van de Koude Oorlog, het derde luik, betekende een abrupt einde van de rol van militaire geschiedenis binnen de militaire opleidingsinstituten. De onwaarschijnlijkheid van nieuwe conventionele interstatelijke conflicten maakte de gedurende eeuwen opgebouwde kennis, gebaseerd op vroegere oorlogen, in korte tijd irrelevant. Zo leek het althans.

Technologie

Uit de Verenigde Staten woeien nieuwe wetenschapsgebieden, vooral gebaseerd op sociaal-wetenschappelijke methoden en bedrijfskunde, over naar Europa en werden ook daar dominant. Technologie kreeg een nog groter aandeel in het militaire denken dan voorheen en door de nadruk op nucleaire oorlogvoering verschoof het denken over strategie naar de civiele academische wereld – en grotendeels naar bèta-georiënteerde wetenschappers.

Marginale rol

Het resultaat was dat de rol en het aanzien van geschiedenis aan westerse militaire opleidingsinstituten marginaliseerden. Nederland volgde deze trend, die tot het totaal verdwijnen van militaire geschiedenis aan Haagse stafschole leidde. Er verscheen geen nieuw militair-histo-

risch lesboek meer aan de Bredase officiersopleiding, al bleef het vak zelf, in bescheiden omvang, wel gedoceerd worden. En toen er in 1960 een academische wind in Breda ging waaien, viel militaire geschiedenis niet in de prijzen. Onder de vele nieuwe hoogleraren was geen militair historicus. Meer dan een kwart eeuw, van de late jaren 40 tot de vroege jaren 70, stond de militaire geschiedenis in de kou, ook in de civiele academische wereld, zij het om andere redenen.

1960: vernieuwende ideeën

Het derde luik lijkt dus leeg, maar juist in de donkerste periode van het vak, zo rond 1960, zochten buiten onze landsgrenzen twee historici die beiden als officier de Tweede Wereldoorlog

aan den lijve hadden ondervonden, een echte toenadering van Clio tot Mars. Zij droegen daarmee in belangrijke mate bij aan het nieuwe intellectuele fundament voor de beoefening van militaire geschiedenis in het militaire onderwijs. Het betreft Hans Meier-Welcker (1906-1983) en Michael Howard (1922-).

Meier-Welcker was een Duitse infanterieofficier, veteraan van het Oostfront en van de oorlog in Italië, die meteen na zijn ontslag uit geallieerde krijgsgevangenschap was gaan studeren en uiteindelijk directeur werd van het West-Duitse *Militär-geschichtliches Forschungsamt*. Vanaf 1960 pleitte hij in het tijdschrift *Wehrkunde* voor een bredere opvatting van militaire geschiedenis binnen het militair onderwijs en een nauwere band met de academische wereld. In plaats van de *Rezeptsammlung* van weleer beklemtoonde

Tijdens de Koude Oorlog kreeg technologie een nog groter aandeel in het militaire denken dan voorheen. Door de nadruk op nucleaire oorlogvoering verschoof het denken over strategie naar de civiele academische wereld

FOTO BEELDBANK NIMH

Meier-Welcker dieper inzicht in het verschijnsel oorlog op basis van degelijk historisch onderzoek.³

'Het' verleden bestaat niet

Hij sloot hierbij aan bij een oude Duitse kritiek, die zijn oorsprong vond bij niemand minder dan de grootste militair denker, Carl von Clausewitz. Von Clausewitz had rond 1830 al in *Vom Kriege* geponeerd dat niet alleen iedere tijd zijn eigen specifieke eigenschappen had en 'het' verleden dus niet bestond, maar ook aangegeven welke gevolgen die vaststelling had voor de functie van militaire geschiedenis bij de vorming van militairen. De Pruisische militaire denker kwam tot de conclusie dat een historisch voorbeeld dat degelijke, grondig onderzochte contextualisering, plaatsing in de eigen tijd en ruimte, miste, eigenlijk zonder enige waarde was. Immers, uit een oppervlakkig voorbeeld zijn gemakkelijk foute conclusies te trekken. Op dit inzicht bouwde Meier-Welcker voort.

Michael Howard was tijdens de oorlog officier in het Britse leger in Italië en uiteindelijk verbonden aan *King's College* in Londen, waar hij in 1962 het *Department of War Studies* heroprichtte. Hij hield in 1961 de klassiek geworden rede *The Use and Abuse of Military History*, waarin hij zich verzette tegen de traditionele militaire geschiedenis die in zijn ogen mythes en politiek gewenste opvattingen verspreidde.⁴ Ze liet niet de harde, ruwe, soms wrede werkelijkheid van oorlog zien.

Ook Howard voerde oppositie tegen een geschiedopvatting die uitging van herhaling en tijdloosheid. De officier moest beseffen, zo stelde Howard, dat de historicus tussen hem en het verleden staat, en dat deze historicus selecteert, interpreteert en ook deze geconfronteerd wordt met tegenstrijdigheden in en de afhankelijkheid van beschikbare bronnen.

Desalniettemin zag Howard zeker praktisch nut in de beoefening van militaire geschiedenis door militairen. Sterker nog, hij achtte deze studie zelfs van essentieel belang omdat de militair alleen met een dergelijke studie tot diepere inzichten kwam in de werkelijkheid van de

oorlog; ze leerde hem inzien hoe complex die was, en tevens hoe elke tijd eigen opvattingen had, maar ook hoe het heden door het verleden wordt beïnvloed. Die combinatie, de zo objectief mogelijke benadering van de complexe historische werkelijkheid, samen met verkrijgen van besef van voortdurende verandering, zijn kernbegrippen in het historisch denken.

Betere besluitvorming

Howard drukte dit zeer fraai en kernachtig uit: het ging er niet om 'clever for the next time' te zijn maar 'to make men wise forever'. Hierin toonde hij zich niet alleen een volgeling van Von Clausewitz, maar ook van gerenommeerde historici als Burckhardt en Huizinga. De opbrengst voor de militaire praktijk was een betere kwaliteit van besluitvorming omdat de officier creatief handelde, met inzicht in mens en omgeving, in plaats van sjabloonmatig te denken.

Meier-Welcker en Howard, die beiden het werkveld Mars aan den lijve hadden onderzonden, zochten de toekomst van de militaire geschiedenis en het onderwijs daarin dus bij Clio. In hun ogen was dit van fundamenteel belang voor de omgang met onvoorspelbaarheid en complexiteit. Echter, zelfs de beste geschiedtheoretische analyses brengen nog niet meteen grote veranderingen voor het vakgebied teweeg. Lange tijd werd hun oproep niet gehoord en veranderde er ook in het militair onderwijs maar weinig.

Om de geesten rijp te maken voor een herleving van de militaire geschiedenis, om een vierde luik te openen, was meer nodig, veel meer. Twee nieuwe oorlogen gaven daartoe de aanzet. Ze vormden een heropstanding van de militaire geschiedenis met daarbij de eerste tekenen van wederzijds begrip tussen Clio en Mars.

3 Gerhard Göhler, 'Vom Nutzen der Kriegsgeschichte', *Wehrkunde*, november 1964, 591-596 en 648-654.

4 M. Howard, 'The Use and Abuse of Military History', in *RUSI Journal* 1962.

De Vietnamoorlog, met zijn combinatie van reguliere en irreguliere gevechten, had veel invloed op de ontwikkeling van militaire geschiedenis

FOTO US DEPARTMENT OF DEFENSE

Vietnam

Twee conflicten uit de jaren 70 van de twintigste eeuw zijn van groot belang geweest voor de verdere ontwikkeling van militaire geschiedenis: de Vietnamoorlog, en de Yom Kippur- of Oktoberoorlog van 1973 in het Midden-Oosten. Deze laatste toonde aan dat een 'klassieke' confrontatie ook tussen moderne legers, zonder gebruik van nucleaire wapens, mogelijk was. Maar het was het Vietnam-conflict, met zijn combinatie van reguliere en irreguliere gevechten, dat een diep traumatisch effect

op de Amerikaanse strijdkrachten en samenleving had.

Intellectuele crisis

Die Amerikaanse nederlaag leidde mede tot een intellectuele crisis over de vraag hoe oorlog nog gevoerd moest en kon worden. De vooraanstaande Amerikaanse strateeg Edward Luttwak bijvoorbeeld gaf in zijn analyse uit 1980 van de nederlaag in Vietnam aan dat de oorlog weliswaar was gevoerd door veel hoogopgeleide officieren, kenners van technologie, politieke wetenschappen, economie en management,

maar dat één veld van expertise opmerkelijk blanco was gebleven: 'warfare was the only expertise missing'.⁵ De Amerikaanse krijgsmacht greep onder meer naar de reddingsboei van de militaire geschiedenis, om weer vat op warfare te krijgen. Dit werkte door tot in de klaslokalen van de Amerikaanse militaire opleidingsinstituten.

Hiermee hoopte de Amerikaanse militaire leiding te herstellen wat ze vanaf het begin van de Koude Oorlog was verloren: de vorming van *warriors* in plaats van *managers* als leidend beginsel in de opleidingsfilosofie. Officieren van de toekomst dienden zowel de soms brute werkelijkheid van de oorlog als de finesses van het militair-strategisch denken uitmuntend te beheersen. Inzichten in die complexiteiten, gebaseerd op historische analyse van ervaringen, moest hen de dynamiek van oorlog en geweld leren doorzien om zo hun handelen adequater te maken.

Nieuwe doctrines

Een adviesgroep van de *US Army* uit 1971 *for the study of military history* constateerde dat militaire geschiedenis noodzakelijk was om de officier in opleiding te voorzien van *broadened perspectives, sharpened judgement, en professional expertise*. Historisch onderzoek kreeg een veel zichtbaarder rol in de operationele praktijk, zelfs Von Clausewitz maakte een herleving door, die doorwerkte in het denken over toekomstig militair optreden. Nieuwe doctrines zoals *Field Manual 100-5, Operations* uit 1986 werden historisch doorwrochte gevechtshandleidingen. Niet alleen kregen de Clausewitziaanse concepten een prominente plaats, maar ook adviseerde het *Field Manual* dat voor effectieve commandovoering, officieren zich in vreedstijd tot 'regular study of military history and biography' moesten wenden.

De strijd en nederlaag in Vietnam schokten ook de Amerikaanse civiele academische wereld. Oorlogvoering en de maatschappelijke, menselijke en politieke achtergronden en effecten daarvan belandden op de academische agenda. Onder historici en sociologen leidde dit tot een grote interesse voor *War and society*

studies, waarin niet de analyse van gevechten centraal stond, maar de focus lag op de grote diversiteit aan raakvlakken tussen het militaire bedrijf en de samenleving waaruit deze voortkwam.

Een nieuwe vorm van militaire geschiedenis

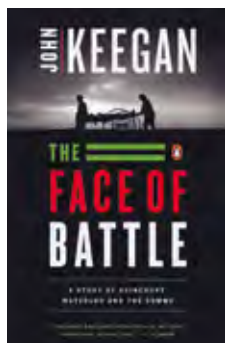
Langs deze weg ontstond, zonder de inbreng van Mars, een nieuwe vorm van militaire geschiedenis. Het voordeel was een behoorlijke verbreding van de benadering van het vak, het nadeel een ontwijken van het kernelement van de militaire organisatie: het uitoefenen van geweld. Veel academische historici beschouwden studie van gevechten en militaire operaties als abject, want te dicht bij verheerlijking van militair geweld, noch hadden ze de bereidheid zich diepgravend in de taakuitvoering en structuur van de militaire organisatie te verdiepen. De 'renaissance' van militaire geschiedenis vanaf de jaren 70 ten spijt, de academische en de militaire wereld bleven toch vreemden voor elkaar. Clio had weliswaar een voetje binnen de deur van de militaire wereld gekregen, maar in de academische wereld had ze Mars de deur gewezen.

John Keegan (1934-2012)

Aan de andere zijde van de oceaan, in Groot-Brittannië, bleken de twee elkaar in deze zelfde periode gemakkelijker te vinden. Het mooiste bewijs daarvoor is het baanbrekende boek *Face of Battle* van John Keegan, een civiel historicus verbonden aan de Britse officiersopleiding Sandhurst, die bereid bleek zich diep in de historische werkelijkheid van oorlogvoering te verdiepen. Het boek, dat in 1976 verscheen, analyseert aan de hand van een drietal veldslagen (Agincourt uit 1415, Waterloo vier eeuwen later en de Somme uit 1916) hoe de deelnemers oorlog in materiële, fysieke en emotionele zin beleefden. De chaos, het weer, de verschikkingen, de wapens, de bevelvoering, het

5 Edward Luttwak, *A New Arms Race, Commentary Magazine*, september 1980. Zie voor Nederland: Ger Teitler, 'Wie zich aan het bedrijfsleven spiegelt', *Militaire Spectator* 159 (1990) (8) 339-342.

Keegan beschrijft de rauwe werkelijkheid van oorlog. Daarmee ging hij lijnrecht in tegen de traditionele militaire onderwijsopvatting dat oorlog geleerd diende te worden aan de hand van procedures, systemen en grondbeginselen

komt onopgesmukt aan de orde. In de beschrijving van de drie casus worden het eigene van elke tijd, en de continuïteiten van menselijk gedrag in extreme omstandigheden, duidelijk.

De rauwe werkelijkheid

Keegans analyse van de gevechten staat mijlener af van de kaartjes met pijlen en blokjes, aan de hand waarvan tactische beslissingen werden geanalyseerd en als lessen gepresenteerd. Keegan koos voor de rauwe werkelijkheid en ging daarmee lijnrecht in tegen de traditionele militaire onderwijsopvatting dat oorlog geleerd diende te worden aan de hand van procedures, systemen en grondbeginselen. Keegan noemde dat de een 'gevoelloze' benadering. Bovendien toonde Keegan aan dat de academisch geschoolde historicus, zonder militaire ervaring, in staat was de werkelijkheid van de oorlog overtuigend en indringend te beschrijven. Ten slotte overwon Keegan een vaak herhaalde kritische notie, dat het zo goed als onmogelijk was te beschrijven wat een gewelddadige confrontatie voor de betrokken strijders nu werkelijk inhield en wat er nu exact plaatsvond.

Een menselijk gezicht

Keegan opende met zijn boek zo de deur naar steeds hoogwaardiger historische analyses van *combat experiences*, waarin inzichten uit de psychologie, culturele antropologie, sociologie en literatuurwetenschappen door historici werden gecombineerd. Het slagveld kreeg hiermee emotie, duiding, een menselijk gezicht en dat besef van realiteit hoort zeker ook thuis op een officiersopleiding waar voorbereiding op de werkelijkheid van strijd en conflict, te velde of achter bureaus, duidelijk gemaakt moet worden.

Keegan schreef zijn boek, zoals gezegd, als burger-academicus verbonden aan een officiersopleiding; een combinatie die vanaf de jaren 70 van de twintigste eeuw frequenter werd.

Herleving van militaire geschiedenis

In Nederland veranderde aanvankelijk weinig. Aan de stafscholen bleef militaire geschiedenis afwezig, maar de KMA benoemde medio jaren 70 wel de eerste officier met een historische academische opleiding als docent militaire geschiedenis, Jan Schulten, die het onderwijs thematisch verbreedde en nieuwe werkvormen, zoals de battlefield tour, introduceerde. Tezelfdertijd begon de omvorming van de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis (nu Nederlands Instituut voor Militaire Historie) tot een instituut van civiel-academisch opgeleide historici, die veelal via de dienstplicht werden binnengehaald. De Nederlandse academische wereld moest van militaire geschiedenis echter nog weinig hebben, daar ontbrak dit specialisme.

Universitair militair historisch onderwijs

Pas begin jaren 90 van de twintigste eeuw braken de veranderingen die in de Angelsaksische wereld waren ingezet, hier echt door. In 1980 was Ger Teitler weliswaar benoemd tot lector, en kort nadien hoogleraar strategie en

Met de benoeming van Ger Teitler tot hoogleraar strategie en militaire geschiedenis aan het KIM en de komst van bijzonder hoogleraren militaire geschiedenis in Leiden en Amsterdam lag de weg open naar universitair militair historisch onderwijs

militaire geschiedenis aan het KIM, pas in 1994 kregen Leiden en Amsterdam bijzonder hoogleraren militaire geschiedenis. Hiermee lag de weg open naar universitair militair historisch onderwijs en naar academische promoties. Kort na 1990 keerde aan de HKS, nadien IDL, militaire geschiedenis weer terug, verzorgd door docenten van de Haagse Sectie Militaire Geschiedenis en de KMA. Hierbij ging het, net als in de Verenigde Staten, om verdieping van strategisch en operationeel denken; een intellectuele activiteit die traditioneel aan de stafscholen hoort. De opname van militair historische voorbeelden in de *Militaire Doctrine*, die de landmacht vanaf 1995 publiceerde, kan tevens als uitvloeisel van deze 'renaissance' van het vakgebied worden gezien.

Maar als symbool voor het vierde luik, het luik van herleving, kies ik het nieuwe lesboek, mede geïnitieerd door Teitler, dat in 2002 uitkwam: *Militaire Strategie*, waarin de historische ontwikkeling van oorlogvoering te land, ter zee en in de lucht ruim plaats kreeg. Zonder de toen

nog prille wetenschappelijke samenwerking tussen KIM en KMA was dit boek, zeventig jaar na Mantel, er nooit gekomen. De auteurs waren in hoofdzaak civiele of militaire academici. In die zin was het voor de Nederlandse officiersopleiding vernieuwend, maar het miste de dimensie die Mantel nu juist in 1931 al zo had beklemtoond: de mens.

Oprichting Faculteit Militaire Wetenschappen

Desalniettemin staat het boek symbool voor een ingrijpende vernieuwing, die haar eerste beslag kreeg in 2005 met de oprichting van de Faculteit Militaire Wetenschappen in Den Helder en Breda. Voor het militair historisch onderwijs vormde deze faculteit een mijlpaal: er kwam als primeur een hoogleraar militaire geschiedenis in Breda die een eigen sectie mocht leiden.

In 1992, dertien jaar voordien, toen de KMA haar Bedrijfskundige Faculteit kreeg, was dit nog absoluut niet aan de orde geweest. De civiele wetenschappelijke accreditatie van 2010-2011 betekende voorlopig het sluitstuk van deze

Media jaren 70 werd het onderwijs verbreed en werden nieuwe werkvormen ingevoerd, zoals de battlefield tour

FOTO BEELDBANK NIMH

In onze huidige post-9/11 wereld moet de 'thinking soldier' beslagen ten ijs komen. Het antwoord op de onvoorspelbaarheid en complexiteit van militaire inzet is niet het historische voorbeeld, maar intellectuele wendbaarheid, analytisch vermogen en een kritische geest

opmerkelijke en achteraf gezien snelle ontwikkeling van de inbedding van militaire geschiedenis als academische discipline binnen de defensieorganisatie.

Algemene geschiedenis, een vak dat gedurende de Koude Oorlog wel was blijven bestaan, was echter gesneuveld. Het nieuwe millennium creëerde aldus de uitdaging waar we nu voor staan: een militair-historisch programma op te stellen dat relevant is voor de officieren in opleiding en dat voldoet aan de academische eisen die aan een geesteswetenschap gesteld mogen worden, en dit geplaatst in een multidisciplinaire, beroepsgerichte opleiding. Officieren in opleiding worden geen historici, maar we willen ze wel *wise forever* maken, om Michael Howard nogmaals te citeren. Na vier luiken gepresenteerd te hebben, met elk hun eigen visie en vormgeving, zijn we nu niet toe aan een vijfde, maar aan militaire geschiedenis 5.0. Daarin moeten Mars en Clio elkaar nu echt vinden.

Inzichten uit het verleden

Op basis van onze *tour d'horizon* langs hen die ons voorgingen, kunnen we nu al een aantal conclusies trekken. We kunnen Plantenga achter ons laten in de zin dat het leveren van historische voorbeelden geen eigen hoogleraar noch een eigen sectie rechtvaardigt. Clio voelt zich er heel ongemakkelijk bij en haar zou het verwijt te zoeken naar de *quick fix*, hoe aantrekkelijk deze ook oogt, dan terecht aangewreven kunnen worden. Maar de relatie die Plantenga legde tussen geschiedenis en strategie, doctrinevorming, tactisch en operationeel optreden moeten we niet veronachtzamen. Die loot aan de beroepsgerichte militair-historische stam blijft nuttig, als we de methode maar moderniseren.

Ook Mantels inzichten uit het tweede luik, over de rol van de mens en het inleven in het verleden, blijven zonder twijfel tot op de dag van vandaag waardevol. Net zoals Michael Howards bijdrage, uit de kille decennia van luik drie.

Howard leidt ons eigenlijk direct naar bekend terrein, waarin de verhoogde complexiteit van de taak van de officier, die zich afspeelt in vooraf moeilijk te voorspellen geografische en culturele omgevingen. Dit vraagt intellectuele bagage en capaciteiten waaraan militaire geschiedenis een bijdrage kan leveren.

Intellectuele wendbaarheid

Luik vier van herstel en academisch-militaire toenadering, geformuleerd nog tijdens de Koude Oorlog, was een noodzakelijke stap om in onze huidige, *post 9/11* wereld, waarin de aard van geweld, conflict en militaire inzet voortdurend verandert, nog die extra stap naar militaire geschiedenis 5.0 te kunnen maken. De *thinking soldier* moet beslagen ten ijs komen. Het antwoord op onvoorspelbaarheid, culturele verschillen en complexiteit is niet het historische voorbeeld, maar is de intellectuele wendbaarheid, het analytisch vermogen, de kritische geest. De officier dient, direct na voltooiing van zijn primaire opleiding de intellectuele capaciteiten te bezitten die hem in staat stellen met snel veranderende en onbekende situaties om te gaan.

Inzicht in menselijk denken en handelen

Uiteindelijk gaat het dan om het verwerven van inzicht in menselijk denken en handelen, het zich kunnen verplaatsen in andere culturen en opvattingen, en het verkrijgen van een begrip hoe de dynamiek van conflicten en gewapende organisaties werkt. Hij dient over een intellectueel referentiekader te beschikken, dat hem in onverwachte situaties en in contacten met 'vreemde' cultureel bepaalde opvattingen en handelingen niet van zijn stuk brengt. 'Ware' kennis van het verleden, dat wil zeggen, historisch kritische kennis, geeft de officier een ervaringsvoorsprong die hem helpt effectief en weloverwogen in de werkelijkheid in te grijpen en deze vorm te geven, en dat is een kenmerk van de reflectieve practitioner.

Militaire geschiedenis van de toekomst

Van wezenlijk belang is dat de opleiding in een multidisciplinaire omgeving plaatsvindt. De

kracht zit in de combinatie van wetenschappelijke methoden en opvattingen. De bijdrage van de historische methode is daarin driedelig. In de eerste plaats vereist ze een kritische houding naar de herkomst van ideeën, beweringen en feiten. We spreken dan van bronnenkritiek. Dit vereist inlevingsvermogen, inzicht in menselijk handelen en het besef dat opvattingen en wereldbeelden in tijd en plaats verschillen.

Ten tweede gaat het om begrijpen wat verandering inhoudt, en dat leidt tot een gezonde relativisering van de meest recente – en op het oog dus belangrijkste – ontwikkelingen. Verabsolutering van het heden betekent een verarming van denken en leidt daarmee tot een karig gevulde intellectuele gereedschapskist. Militaire geschiedenis 5.0 kan alleen kwaliteit brengen als gereflecteerd wordt op de ideeën van hen die voorgingen, ook als dat enkele eeuwen geleden is. Deze bijdrage is daar een kleine proeve van.

Ten derde, en hierin volg ik Howard graag, moet geschiedenis 'mythen' ontrafelen en ontzenuwen. In de praktijk betekent dit het leren doorzien van achterliggende motieven en de belangen in velerlei omstandigheden. Juist in

FOTO: MCD, R. GIELING

'Ware' kennis van het verleden, dat wil zeggen, historisch kritische kennis, geeft de officier een ervaringsvoorsprong die hem helpt effectief en weloverwogen in de werkelijkheid in te grijpen

omstandigheden 'die ertoe doen', die gaan over leven en dood, waarin gehandeld wordt onder stress, waarin beslissingen genomen worden waar veel van afhangt, is de kans op latere versluiering, verdraaiing, verduistering, erg groot. Gemakkelijke acceptatie van verklaringen kan op haar beurt weer tot verkeerde ideeën, of erger, foutieve handelingen leiden. Geschiedenis kan de aanstaand officier handvatten tot reflectie, van hem- of haarzelf en van de omringende wereld aandragen.

De opbrengst van al deze inzichten en competenties is een hogere kwaliteit van commandovoering omdat de ingewikkelde aard van de moderne inzet wordt doorzien. Het is met andere woorden de kwaliteit van de thinking soldier waaraan wordt bijgedragen.

De onderwijspraktijk

Hoe kunnen deze idealen in de onderwijspraktijk handen en voeten krijgen? De kracht van de bachelorstudie van de FMW zit in de multidisciplinariteit en de nabijheid van de studie tot het werkveld: de eigen militaire

organisatie. Van beide sterke punten moet gebruik gemaakt worden. De volgende drie voorbeelden moeten in dit kader worden gezien.

Laat ik beginnen met in mijn ogen de beste methode, die van de verdiepende, analyserende *case study*, gekoppeld aan een battlefield tour, met andere woorden: een militair-historische analyse. Dit is momenteel een vak in het tweede studiejaar van de bachelor krijgswetenschappen, waarin inhoudelijke en methodologische lessen en een battlefield tour hand in hand gaan.

Centraal staat een militair-historisch onderwerp – de laatste jaren is dat Normandië 1944 – dat multidisciplinair wordt benaderd en uitgediept. Hiermee voldoet de analyse aan Clausewitz' en Howards eis van diepte, context en een kritisch-wetenschappelijke benadering. Het bezoek aan de voormalige invasie stranden en slagvelden werkt daarbij niet alleen motiverend, maar stimuleert bovendien discussie en betrokkenheid. Het beklemtoont de militaire relevantie, zowel wat betreft de verdere ontwikkeling van competenties van militair-tactische analyse van terrein en operaties als inzicht in de complexiteit van het gevecht en de rol van het individu daarin.

Omdat de militair-historische analyse methoden en technieken van historisch onderzoek – vooral bronnenkritiek en inlevingsvermogen – combineert met een multidisciplinaire aanpak wordt de aanstaande officier duidelijk wat in een oorlog verandert en wat niet en hoe denkbeelden en uitvoeringspraktijken zich ontwikkelen. Hiermee wordt het 'hier en nu' ter discussie gesteld en leert de aanstaande officier relativeren en ontwikkelingen zien. Actuele militaire problematiek en theorievorming wordt zodoende kritisch tegen het licht gehouden. Deze combinatie van historische methodologie en multidisciplinariteit heeft de battlefield tour wetenschappelijk volwassen gemaakt.

Brede aanpak

In het huidige militair-academisch onderwijs past een brede aanpak met aandacht voor juridische, ethische en morele kwesties, maar ook voor de relatie tussen operatiën en logistiek

FOTO BEELDBANK NIMH

Tijdens de battlefield tour wordt een militair-historisch onderwerp – de laatste jaren is dat Normandië 1944 – multidisciplinair benaderd en uitgediept. Hiermee wordt het 'hier en nu' ter discussie gesteld en leert de aanstaande officier relativeren en ontwikkelingen zien

Militaire geschiedenis 5.0 kan alleen kwaliteit brengen als gereflecteerd wordt op de ideeën van hen die voorafgingen

FOTO BEELDBANK NIMH

en *intelligence*, en voor uiteenlopende vraagstukken als technologische innovatie en herdenken van oorlogen. Dan gaat Clio volwaardig met Mars mee. In concrete voorbeelden van handelen in gevechtssituaties, op de plaats waar het ooit echt gebeurde, schuilt een grote kracht. Maar het werkt alleen goed als er een gedegen methodologische basis is gelegd en als het verband tussen de gebeurtenis te velde met abstractere concepten als militaire besluitvorming, militaire cultuur, rivaliteiten tussen krijgsmachtdelen of civiel-militaire omgang duidelijk wordt. Naast het fraaie Clausewitziaanse begrip frictie kan bovendien de menselijke factor scherper naar voren komen; twee elementen die in de uitvoering van militaire inzet een grote rol spelen.

Discussie

Een tweede ingang biedt de discussie, tijdens reguliere lessen of in de vorm van een studium generale, over moeilijke, controversiële onderwerpen, die voor de officier als staatsburger en vertegenwoordiger van de krijgsmacht van belang zijn. Het huidige debat over de aard van de Nederlandse koloniale oorlogvoering in Indonesië is hiervan een mooi voorbeeld.

Michael Howard kritiseerde ooit de traditionele militaire geschiedenis wegens het in stand houden van mythes. De ‘schone koloniale oorlog’ is een dergelijke mythe. Door inzicht in het gedrag van militairen in een felle koloniale strijd, door te analyseren hoe een krijgsmacht omging met grensoverschrijdend gedrag en

waarom de samenleving vragen gaat stellen, verwerft de aanstaande officier inzichten in oorlogvoering, de ethische aspecten en de doorwerking daarvan in de maatschappij. Zo'n inzicht is niet alleen nuttig; het benoemen van ongewenste handelingen verhoogt bewustwording en verkleint daarmee de kans op herhaling ervan.

De historicus moet zulke discussies met aanstaande officieren kunnen voeren om hun inzicht te scherpen. Bovendien verhoogt een goed doordacht antwoord van een officier, of het nu aan de pers, aan zijn familie of aan zijn manschappen is, zijn aanzien en dit reflecteert positief op de krijgsmacht. Ik zou dit graag intellectuele weerbaarheid noemen.

Esprit de corps

Ten slotte draagt geschiedenis ook bij aan de versterking van *esprit de corps*, en zo aan de versterking van de eigen identiteit van de aanstaande officier, wat belangrijk is voor het functioneren in en van een militaire organisatie. Gedeelde symbolen en waarden versterken immers verbinding en samenhang en vormen belangrijke elementen voor effectief optreden van groepen in moeilijke omstandigheden. Kennis over inzet van de eenheid of het krijgsmachtdeel in het verleden is hierin van belang. Ook daar gaat een samenbindende kracht van uit. Maar er zit wel een addertje onder het gras.

Kritisch historisch onderzoek enerzijds en heldendaden of inspirerend leiderschap uit het verleden waarbij een zekere romantisering op de loer ligt anderzijds, kunnen op gespannen voet staan. Was het allemaal wel zo mooi, zo dapper, zo inspirerend als de verhalen willen doen geloven?

Militaire geschiedenis kan mythes ontrafelen, bijvoorbeeld die van de 'schone koloniale oorlog'

FOTO MCD, J. VEROLME

Geschiedenis draagt ook bij aan de versterking van esprit de corps, en zo aan de versterking van de identiteit van de aanstaande officier. Anderzijds zit hier wel een addertje onder het gras: was het wel zo mooi en dapper als de verhalen willen doen geloven?

De oefening Swift Response is een massale training van duizenden militairen uit tien NAVO-landen. Inzet van militaire middelen is bovenal een zaak van menselijke drijfveren, emoties en cultureel bepaalde opvattingen en aannames

FOTO MCD, M. ROOS

Ook hier vinden Clio en Mars elkaar wel, want gelukkig biedt het militaire verleden voldoende bewijsbare inspirerende acties en leiders. Een kritische benadering daarvan betekent geen verzwakking. Een steviger historisch fundament biedt juist het tegendeel. Het zou toch vreemd zijn kritisch denken te stimuleren, maar als het om esprit de corps gaat, het uit te schakelen? Daarvoor is het te belangrijk.

Ten slotte

Geschiedenis is een geesteswetenschap, ze bestudeert ideeën, drijfveren en cultuur. Militair handelen, oorlog en conflict zijn menselijke activiteiten, die mede als zodanig bestudeerd moeten worden. Een inspirerend voorbeeld biedt het *Australian Army Research and Development Plan Arts and Humanities*.⁶ Deze vrij nieuwe loot aan de onderzoeksstam van *down under* nodigt de defensieorganisatie uit ook te kijken naar niet-technologisch gedreven vragen en naar

⁶ Zie: https://www.army.gov.au/sites/g/files/net1846/f/160513_army_rd_plan_arts_humanities_overall_1.pdf.

Inzet van militaire middelen is te complex voor een kortetermijnbenadering en is bovenal een zaak van menselijke drijfveren, emoties, cultureel bepaalde opvattingen en aannames

benadering van de *conflict* en *war studies* met de mensgerichte benadering van de geesteswetenschappen. Clio en Mars vinden elkaar immers ook als het gaat om 'de mens'. In oorlog en conflict spelen morele en ethische kwesties voortdurend een grote rol; leiderschap en besluitvorming zijn menselijke handelingen die effectiviteit van inzet bepalen en de mens is ook waar het om draait in de studie naar *combat experience*. Studie vanuit de mens levert zelfkennis op en stimuleert reflectie en gezonde twijfel, die uiteindelijk leidt tot inzicht. Clio leert Mars de wereld beter begrijpen, en dat levert de militaire organisatie *thinking soldiers* op.

oplossingen vanuit een filosofie die al sprak uit Mantels lesboek en die in haar kern al bij Clausewitz herkenbaar is, namelijk: inzet van militaire middelen is te complex voor een kortetermijnbenadering en in zijn essentie zo zeer een zaak van menselijke drijfveren, emoties en cultureel bepaalde opvattingen en aannames, dat geesteswetenschappers hierover graag meepraten.

In het onderwijs bepleit ik een hechtere combinatie van de sociaalwetenschappelijke

Literatuur

- Charters, David e.a. (ed), *Military History and the Military Profession*, Westport 1992
- Higbee, Douglas (ed), *Military Culture and Education. Current Intersections of Academic and Military Cultures*, New York 2010
- Kirkels, Harry, Wim Klinkert en René Moelker (ed), *Officer Education. The Road to Athens*, Breda 2003
- Murray, Williamson e.a. (ed), *The Past as Prologue. The Importance of History to the Military Profession*, Cambridge 2006 ■

De Tsjetsjeense Oorlogen

Van onafhankelijkheidsstrijd naar terrorisme

Rusland vecht rond de eeuwwisseling twee oorlogen uit tegen rebellen in de opstandige deelrepubliek Tsjetsjenië. De strijd breekt los na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie als Tsjetsjenen hun kans schoon zien en de onafhankelijkheid uitroepen. Moskou, bang voor precedentwerking, grijpt hard in, maar slaagt er aanvankelijk niet in de opstand de kop in te drukken. In de periode tussen 1996 en 1999 verandert het karakter van de strijd. De Tsjetsjeense strijders, vaak gesteund vanuit het buitenland, radicaliseren en religie wordt de drijvende kracht achter het onafhankelijkheidsstreven. Mede dankzij framing door de in 2000 aangetreden Russische president Vladimir Poetin, verandert het beeld van de seculiere separatistische Tsjetsjeense beweging wereldwijd in die van een fundamenteel-islamitische terreurbeweging. Een analyse.

Randy Noorman*

Op 31 december 1994, na een tiendaags lucht- en artilleriebombardement, naderen Russische gepantserde colonnes vanuit vier verschillende richtingen de Tsjetsjeense hoofdstad Grozny.¹ De 131st Maikop Motor-Rifle Brigade maakt met 120 pantserwagens (BMP/BTR) en 26 tanks (T-72) deel uit van de noordelijke aanvalsgroep, die optrekt richting het centraal gelegen treinstation. Als de brigade de buitenwijken van Grozny passeert, wordt de

commandant, luitenant-kolonel Ivan Savin, door een Tsjetsjeense militante commandant via de radio gewaarschuwd om niet verder de stad binnen te trekken. Savin antwoordt dat hij geen keus heeft en dat hij zijn orders zal opvolgen.² De brigade trekt daarop dieper de stad in. De voertuigen rijden als in een parade in een lange sliert achter elkaar aan.

De Russische troepen parkeren hun voertuigen rond het treinstation. Velen stappen uit, lopen naar binnen en verwaarlozen daarmee hun verdediging. Korte tijd later hoort de communicatieofficier van Savin de onheilspellende woorden 'Welcome to hell!' door zijn kop-telefoon.³ Plotseling verschijnen Tsjetsjeense strijders vanachter het station en worden de Russen vanuit omringende gebouwen hevig onder vuur genomen. Het ene na het andere voertuig wordt door Rocket Propelled Grenades (RPG's) uitgeschakeld. Binnen enkele uren is de omgeving bezaaid met brandende voertuigwrakken en gesneuvelde soldaten. De resterende Russen trekken zich hevig aangeslagen terug in het stationsgebouw. In de avond doen ze tevergeefs een uitbraakpoging, waarbij nog eens zestig man, onder wie de commandant, omkomen. In de dagen daarna weet slechts een

* Tweede luitenant Randy Noorman is historicus en werkzaam bij het JISTARC.

1 LtCol Timothy Jackson, 'David Slays Goliath: A Chechen Perspective on the War in Chechnya (1994-1996)' (USMC).

2 'Chilling radio message: Chechen separatist commander begs Russian Brigade to flee before wiping them out.' Military News. February 15, 2017. Zie: <http://popularmilitary.com/chilling-radio-message-chechen-commander-begs-russian-brigade-flee-wiping-out/>.

3 Timothy L. Thomas, 'The 31 December 1994-8 February 1995 Battle for Grozny', in: *Urban operations: an Historical Casebook* (Kansas, Combat Studies Institute, 2002). Zie: <https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/MOUTThomas.htm>.

4 Ib Faurby en Märta-Lisa Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', in: *Baltic Defence Review*, no. 2 (1999): 75-87.

5 Julie Tremper, 'The Decolonization of Chechnya: Reviving the UN Trusteeship Council', in: *Journal of Public and International Affairs*, vol. 15 (Princeton, 2004) 123-125.

6 Brian G. Williams, 'Allah's foot soldiers: An assessment of the role of foreign fighters and Al Qa'ida in the Chechen insurgency', in: *Ethno-nationalism, Islam and the State in the Caucasus: post-Soviet disorder*, ed. (Londen, Routledge, 2008) 164.

handvol Russische soldaten de eigen linies buiten de stad te bereiken, 74 mannen worden gevangen genomen. De rest van de meer dan duizend manschappen tellende brigade sneuvelt in de gevechten met de Tsjetsjeense rebellen.

Van de oorspronkelijke 120 gepantserde voertuigen worden er niet minder dan 102 uitgeschakeld, alsmede 20 van de 26 tanks. De 131th Maikop Brigade is feitelijk opgehouden te bestaan.⁴ Het beeld bij de andere Russische colonnes is grotendeels hetzelfde. Wat een gemakkelijke omverwerping van de door Dzjochar Doedajev uitgeroepen onafhankelijke Tsjetsjeense Republiek Itsjkerië had moeten zijn, eindigt in een smadelijke Russische nederlaag tegen de Tsjetsjeense separatisten. Anderhalf jaar later, op 30 augustus 1996, wordt het Akkoord van Khasavyurt gesloten. Het maakt een einde aan de Eerste Russisch-Tsjetsjeense Oorlog en betekent het voorlopige voortbestaan van een onafhankelijk Tsjetsjenië.⁵ Drie jaar later, op 1 oktober 1999, trekken Russische grondtroepen opnieuw de opstandige republiek binnen en is de Tweede Russisch-Tsjetsjeense Oorlog een feit. Directe aanleiding is ditmaal de gewapende inval in Dagestan, twee maanden eerder, door niet minder dan tweeduizend islamitische strijders onder leiding van Sjamil Basajev en Ibn el-Chattab. Emir (Arabisch voor commandant) Chattab behoort tot de oorspronkelijke Arabische Moedjahedien uit de jaren tachtig in Afghanistan en is op dat moment wellicht de grootste rivaal van Osama bin Laden als aanvoerder van het internationale jihadisme.⁶ In plaats van het vaandel met de Groene Wolf, het symbool van Tsjetsjeense nationalisten, opereren deze strijders onder de zwarte Sayf al-Din banier, het symbool voor de internationale jihadbeweging.⁷ Nog geen maand later wordt Moskou opgeschrikt door een reeks bloedige bomaanslagen op appartementencomplexen.⁸ Verwijzend naar de wolf als symbool, refereert de gezaghebbende Russische krant *Izvestiya* in de nasleep van de aanslagen spoedig naar 'wolvensporen' die volgens de krant in de richting van de Kaukasus leiden.⁹

Het interbellum van 1996-1999 is de periode waarin de beeldvorming van het Tsjetsjeense

FOTO MIKHAIL EVSTAFIEV

Tsjetsjeense strijder in Grozny, januari 1995

- 7 Williams, 'Allah's foot soldiers', 170-171.
- 8 Martin Nicholson, 'Changing Guard at the Kremlin', in: *The World Today* 56, nr. 2 (London, Royal Institute of International Affairs, februari 2000) 8.
- 9 John Russell, 'Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves: Russian Demonisation of the Chechens before and since 9/11', in: *Third World Quarterly* 26, nr. 1 (London, Routledge, 2005), The politics of Naming: Rebels, Terrorists, Criminals, Bandits and Subversives (2005) 106.

FOTO: YOUTUBE

De Russische 131st Maikop Motor-Rifle Brigade trekt op oudjaarsdag 1994 Grozny in, een gewisse dood tegemoet. Luitenant-kolonel Ivan Savin zegt dat hij geen keuze heeft

conflict, in zowel Rusland als het Westen, geleidelijk aan transformeert van 'separatistisch' naar 'islamitisch-terroristisch'. Het onafhankelijkheidsstreven wordt vervangen door jihad en de Tsjetsjeense Republiek wordt verruild voor een kalifaat, vergezeld van alle associaties die deze termen doorgaans oproepen. Het hernieuwde conflict in de Kaukasus is daarnaast onlosmakelijk verbonden met de onwaarschijnlijk snelle opkomst van Vladimir Poetin als premier en later president van de Russische Federatie. Later zou hij zeggen dat hij het als zijn historische missie zag om het conflict te beëindigen.¹⁰ Een missie waarin beïnvloeding van het narratief, niet voor de laatste maal, als wapen in de Russische periferie werd ingezet. Een narratief dat desondanks niet volledig bezijden de waarheid is. Er zijn dan ook maar weinig conflicten waar de uitdrukking 'One man's terrorist is another man's freedom

fighter' zo van toepassing is als op de Russisch-Tsjetsjeense Oorlogen.¹¹ Daarbij is het onderscheid in beeldvorming afhankelijk van het perspectief dat men hanteert, wat zoals gezegd even veranderlijk als beïnvloedbaar kan zijn. Om de geschiedenis van de Tsjetsjeense Oorlogen te kunnen duiden, is het dan ook noodzakelijk om inzicht te verschaffen in de factoren die gedurende de betreffende periode op zowel het Russische als het Westerse perspectief van invloed zijn geweest.

Van onafhankelijkheid naar oorlog

Het verhaal van de Tsjetsjeense onafhankelijkheidsstrijd begint met het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991. Dzjochar Doedajev, een voormalig Sovjet-luchtmachtgeneraal, ziet zijn kans om in september van dat jaar de macht te grijpen. Een maand later worden verkiezingen gehouden en Doedajev wordt op 27 oktober 1991 de eerste president van de Tsjetsjeense Republiek Itsjkerië. Vijf dagen later verklaart hij zijn land onafhankelijk van Rusland.

Moskou is bang voor de precedentwerking die van een onafhankelijk Tsjetsjenië kan uitgaan.¹² Daarnaast lopen er voor Rusland belangrijke oliepijpleidingen door de Kaukasus. Hoewel de Russische president Jeltsin de door Doedajev uitgeroepen Tsjetsjeense onafhankelijkheid niet erkent, is hij op een enkele vruchteloze poging na niet in staat de afvallige deelrepubliek terug in het gareel te brengen. Rusland verkeert op dat moment in een grote politieke en economische crisis en Jeltsin heeft zijn positie nog niet voldoende weten te consolideren.¹³ Desalniettemin stelt Rusland een economische en diplomatieke blokkade in, met desastreuze gevolgen voor de Tsjetsjeense economie en werkgelegenheid.

Na de verkiezingen in december 1993 groeit de invloed van nationalisten en communisten in de Russische Doema. De onvrede onder de Russen over het functioneren van Jeltsin lijkt zijn hervervorming in juni 1996 in de weg te staan. Hij neemt daarop een hardere lijn in de kwestie Tsjetsjenië in met het doel de nationalistische

10 Peter Rutland, 'Putin's Path to Power', in: *Post-Soviet Affairs* 16, nr. 4 (Taylor & Francis Online, 2000) 322.

11 Svante E. Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya: A Case for Distinction', in: *Fletcher Forum of World Affairs* 27, nr. 2 (Medford, Fletcher School of Law and Diplomacy, 2003) 167.

12 Peter D. DiPaola, 'A Noble Sacrifice? 'Jus ad Bellum' and the International Community's Gamble in Chechnya', in: *Indiana Journal of Global Legal Studies* 4, nr. 2 (Bloomington, 1997) 440-441.

13 Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya', 169.

elementen binnen de Russische samenleving aan te spreken.¹⁴ De interne problemen in Tsjetsjenië nemen ondertussen in omvang toe, wat tot gewapende confrontaties tussen aanhangers van Doedajev en oppositiegroeperingen leidt.¹⁵ Moskou besluit daarop deze oppositiegroeperingen actief te ondersteunen met financiële en militaire middelen.

Op 26 november 1994 voeren gewapende Tsjetsjeense oppositiegroepen een aanval uit op de hoofdstad Grozny. Ze worden door niet als zodanig herkenbare Russische militairen gesteund.¹⁶ De aanval loopt uit op een mislukking en minstens zeventig Russische soldaten worden door troepen van Doedajev gevangengenomen. Als Moskou blijft ontkennen direct betrokken te zijn geweest, dreigt Doedajev de Russische gevangenen te executeren. Ontkenning van militaire betrokkenheid, inzet van niet identificeerbare Russische troepen en het gebruik van gewapende proxies, zijn stuk voor stuk door Rusland gehanteerde methoden die ook anno 2018 niet onbekend in de oren klinken. Pas als de Russische krant *Izvestiya* op 2 december 1994 onweerlegbaar bewijs publiceert, wordt de Russische identiteit van de gevangenen vanuit de regering schoorvoetend toegegeven. Nu de betrokkenheid van Moskou op straat ligt, komt Jeltsin met een ultimatum aan Doedajev om binnen 48 uur zijn troepen te ontbinden en de gevangenen vrij te laten.¹⁷ De Tsjetsjeense president weigert, waarop het Russische leger op 11 december Tsjetsjenië binnenvalt. Die inval leidt een aantal weken later tot de hiervoor beschreven en desastreus verlopen aanval op Grozny.

De Eerste Russisch-Tsjetsjeense Oorlog

Op 7 maart 1995, na weken van intensieve artillerie- en luchtbombardementen, gevolgd door infanterieaanvallen die aan de slag om Stalingrad doen denken, valt Grozny in Russische handen. Twee maanden van hevige strijd heeft aan meer dan 20.000 burgers het leven gekost en de stad grotendeels in de as gelegd.¹⁸ Het buitensporig gebruik van geweld tegen burgers leidt niet tot een krachtige

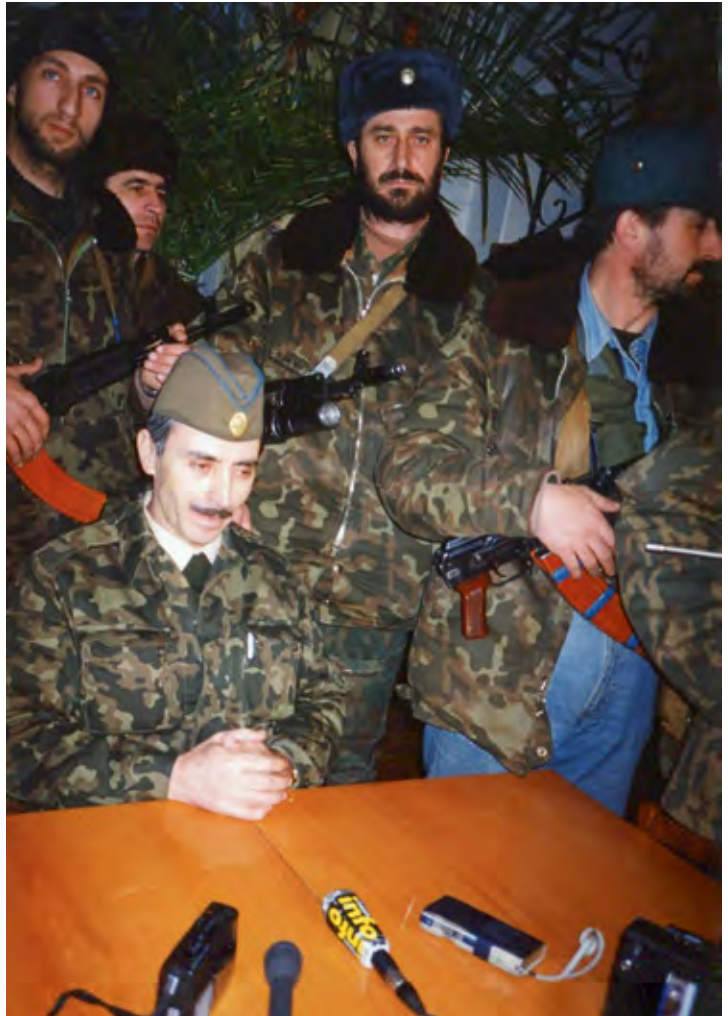

FOTO VLADIMIR VARFOLOMEEV

Tsjetsjeen en oud Sovjet-luchtmachtgeneraal Dzjochar Doedajev roept in oktober 1991 de onafhankelijkheid van de Tsjetsjeense Republiek Itsjkerië uit

veroordeling vanuit de internationale gemeenschap die het conflict in Tsjetsjenië als een interne Russische aangelegenheid beschouwt.¹⁹ Ook de Verenigde Staten zwijgen. Ze vrezen dat kritiek op de oorlog negatieve gevolgen kan

14 Michael McFaul, 'Eurasia Letter: Politics after Chechnya', in: *Foreign Policy* 99 (Washington, FP Group, 1995) 151.

15 Faurby en Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', 75.

16 Kyle Lockwood, 'The Battle of Grozny', in: *Strategy & Tactics Magazine* 297 (Bakersfield, maart/april 2016) 53. Zie ook Faurby en Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', 53.

17 DiPaola, 'A Noble Sacrifice?', 442-443.

18 Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya', 170.

19 DiPaola, 'A Noble Sacrifice?', 436.

hebben voor de herverkiezing van Jeltsin en minder democratisch- en hervormingsgezinde tegenstanders in de kaart kan spelen.²⁰

Met de Tsjetsjeense hoofdstad in Russische handen, verspreidt de oorlog zich naar de dorpen. Vele daarvan ondergaan hetzelfde lot als Grozny. De rebellen, kwetsbaar in het open landschap, trekken zich verder terug de bergen in. De voornamere rebellenleider Sjamil Basajev heeft als commandant van het Abchazische Bataljon tijdens de gevechten om Grozny een belangrijke rol gespeeld. Toen Jeltsin in november 1991, na het uitroepen van de Tsjetsjeense onafhankelijkheid, dreigde met een militaire interventie, was het tevens Basajev die het fenomeen ‘Tsjetsjeens terrorisme’ introduceerde. Als reactie op het samentrekken van Russische troepen aan de grens, kaapte hij met twee medeplichtigen een Toepolev TU-154 van Aeroflot, die vanuit de Russische Kaukasus op weg was naar Ankara. Vanuit Turkije vlogen ze terug naar Grozny, waar de passagiers werden

Tsjetsjeense rebellen bij een neergehaalde Russische Mi-8 helikopter, december 1994

vrijgelaten in ruil voor een aantal Tsjetsjeense gevangenen. Terwijl Jeltsin zijn troepen terugriep, werd Basajev door Doedajev als held bestempeld en met de rang van kolonel beloond.²¹

Na de val van Grozny komen op 3 juni 1995 de vrouw, het kind en zus van Basajev om het leven bij een Russische luchtaanval. Korte tijd later haalt hij het wereldnieuws als *Russia's number one terrorist*. Op 14 juni steekt hij met 148 strijders, vermoed als Russische huurlingen, de grens over en weet 100 mijl op Russisch grondgebied door te dringen. Aangekomen bij de stad Budyonovsk beschieten ze het politiebureau en nemen het stadhuis in bezit, om zich vervolgens met minstens 1.200 gijzelaars in het plaatselijke ziekenhuis te verschansen. Als het Russische leger arriveert, verandert het gijzeldrama in een regelrechte belegering. Na een drietal vergeefse bestormingen in vier dagen tijd, waarbij meer dan honderd gijzelaars omkomen en er bijna vijfhonderd gewond raken, weet Basajev zowel een veilige aftocht als een tijdelijk staakt-het-vuren in Tsjetsjenië te bedingen.²²

Een half jaar later voert Salman Radojev, als leider van een groep genaamd Lone Wolf, eenzelfde soort operatie uit in een dorp net over de grens met Dagestan. Hierbij worden nog eens minstens duizend gijzelaars in een ziekenhuis vastgehouden. De situatie escaleert als de Tsjetsjenen ondanks de door Moskou beloofde vrije aftocht, in een hinderlaag van Russische speciale eenheden terechtkomen. Aan beide zijden vallen tientallen doden en honderden gewonden, voordat de Tsjetsjenen er uiteindelijk in slagen om de grens te passeren.²³

De gedurfde acties maken geen einde aan de oorlog en begin 1996 lanceren de Russen een nieuwe campagne, die vergezeld gaat van een toename van excessief geweld tegen de bevolking in de dorpen ten zuiden van Grozny. Dan, begin maart, openen de Tsjetsjeense rebellen plotseling een grootschalige aanval op Grozny en weten de hoofdstad te heroveren en een aantal dagen in handen te houden. Met de Russische presidentsverkiezingen in het vooruitzicht schort Jeltsin de gevechtshandelingen tijdelijk

20 Elizabeth Bagot, 'US Ambivalence and the Russo-Chechen Wars: Behind the Silence', *Stanford Journal of International Relations* 11, nr. 1 (Stanford, Stanford University, 2009) 34.

21 James Hughes, 'The Chechnya Conflict: Freedom Fighters or Terrorists?', in: *Demokratizatsiya The Journal of Post-Soviet democratization* 15 (Washington, Heldref Publications, juli 2007) 302-303.

22 Jackson, 'David Slays Goliath', 17-18.

23 Michael Specter, '10 Days That Shook Russia: Siege in the Caucasus', in: *The New York Times* (New York, januari 22, 1996). Zie: <http://www.nytimes.com/1996/01/22/world/10-days-that-shook-russia-siege-in-the-caucasus.html>.

op, om ze na de herverkiezing in intensiteit en omvang onverminderd voort te zetten.²⁴ In april komt de Tsjetsjeense president Doedajev om het leven. Hij wordt opgeblazen door een geleide Russische raket als hij met een satelliettelefoon naast zijn auto staat te bellen.²⁵ Interim-president Zelimchan Jandarbiev volgt hem op.

In weerwil van deze tegenslag voert een groep van 1.500 rebellen onder leiding van Basajev in augustus 1996 nogmaals een aanval uit op Grozny, ondanks de aanwezigheid van 12.000 Russische troepen in en rond de stad. Net als op 31 december 1994 trekken de Russen daarop met gepantserde colonnes de stad in. En opnieuw lopen ze in Tsjetsjeense hinderlagen en lijden aanzienlijke verliezen. Enkele dagen later sluit Moskou een staakt-het-vuren met Aslan Maschadov, opperbevelhebber van de Tsjetsjeense rebellen,²⁶ in augustus van het jaar daarop gevolgd door het formele vredesverdrag van Khasavyurt.²⁷ Terwijl hiermee aan de Eerste Russisch-Tsjetsjeense Oorlog officieel een einde komt, is de kiem voor de volgende oorlog al gelegd. Er is een nieuwe speler gearriveerd, die het reglement onomkeerbaar zal veranderen.

Entree van emir Chattab

Op 16 april 1996 rijdt een konvooi van het Russische 245th Motorized Rifle Regiment in een hinderlaag bij het dorp Yarysh Mardy, ten zuiden van Grozny.²⁸ In een voortreffelijk uitgevoerde vuuropening worden zowel het voorste als laatste voertuig, alsmede de verbindingsvoertuigen en dat van de commandant, door een combinatie van IED's en RPG's vrijwel gelijktijdig uitgeschakeld. Tijdens een twee uur durend gevecht worden alle 32 Russische voertuigen vernietigd, waaronder een viertal tanks en elf gepantserde voertuigen. Alleen de twaalf inzittenden van het laatste voertuig weten te ontsnappen. Ongeveer honderd Russische soldaten sneuvelen.²⁹ Als het schieten langzaam minder wordt, komt een aantal bebaarde strijders onder het scanderen van 'allahoe akbar' tevoorschijn vanuit hun posities in de bosrand. Het is een groep Arabische moedjahedien onder leiding van Ibn el-Chattab.

FOTO NATALIA MEDVEDEVA

Jamil Basajev gijzelt in 1995 1.200 mensen in een ziekenhuis in Budyonnovsk. Vanaf dan is hij Russia's no. 1 terrorist

Met deze aanval verschijnt een nieuwe speler op het Tsjetsjeense strijdtoneel. El-Chattab introduceert niet alleen een nieuwe wijze van strijden in Tsjetsjenië, maar ook een wereldwijd netwerk van jihadististen. Hij toont zich een pionier door als eerste zijn gevechtsacties op video vast te leggen. De beelden tonen hoe hij na de hinderlaag triomfantelijk tussen zwartgeblakerde Russische lichamen nog rokend naast hun brandende voertuigen, loopt. De video en daarmee zijn reputatie, verspreidt zich snel onder de Tsjetsjeense rebellen. Veel kopieën vinden hun weg naar moskeeën in het buitenland om als recruteringsvideo voor de wereldwijde jihadistische zaak te dienen.³⁰

Emir Chattab, zoals hij bekend zou worden, is 17 jaar oud als hij in 1988 Saoedi-Arabië verlaat om in Afghanistan tegen de Sovjets te vechten. Daar doet hij zijn eerste gevechtservaring op en

24 Fairby en Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', 81-82.

25 Ariel Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus: Performance and Consequences' in: *Report. US Army War College & Strategic Studies Institute*. (U.S. Army War College Press, 2014) 24.

26 Fairby en Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', 82.

27 Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya', 170.

28 Williams, 'Allah's foot soldiers', 157.

29 Muhammad Al-Ubaydi, 'Chattab (1969-2002)', in: Nelly Lahoud (red.) *Jihadi Bios Project* (Combating Terrorism center, West Point, 2015).

30 Williams, 'Allah's foot soldiers', 157-158.

CARTOGRAFIE UNHCR, GLOBAL INSIGHT DIGITAL MAPPING

Tsjetsjenië: als de oorlog zich naar de dorpen verspreidt, trekken de rebellen zich verder terug de bergen in

komt hij in aanraking met andere moedjahedien, onder wie Osama bin Laden. Na de oorlog in Afghanistan organiseren de strijders zich begin jaren negentig in Ansar- of Azzam Brigades, vernoemd naar de in Palestina geboren inspirator achter de internationale jihadbeweging Abdullah Yusuf Azzam. Via netwerken die oorspronkelijk zijn opgericht om de moslim-gemeenschap vanuit Saoedi-Arabië door middel van goede doelen te ondersteunen, duiken zij

overal op in gewapende conflicten. Op de grens van het *dar al-islam* (huis van de islam) en het *dar al-harb* (huis van de oorlog) om de moslim-gemeenschap te beschermen.³¹ Chattab richt zijn eigen eenheid op en neemt die mee als hij begin jaren negentig naar Tadzjikistan afreist om ook daar tegen het communistische regime te vechten.³² Daarna trekt hij naar Tsjetsjenië, waar hij in de lente van 1995 met ongeveer honderd strijders arriveert.³³

Strijd bij het presidentiële paleis en elders in Grozny

Interbellum

Op 12 februari 1997 wordt de seculiere rebellenleider Aslan Maschadov als derde president van Tsjetsjenië geïnaugureerd.³⁴ Hij vertegenwoordigt de meer gematigde stroming binnen de rebellenbeweging en richt zich in tegenstelling tot zijn voorganger Jandarbiejev op het verkrijgen van Tsjetsjeense onafhankelijkheid en verzoening met Rusland. Om zijn legitimiteit als democratisch verkozen president te waarborgen en binnen de internationale gemeenschap als zodanig erkend te blijven, is het zaak dat Maschadov zich openlijk distantieert van Basajev en Radojev, die in de ogen van Moskou en de wereld terroristen zijn. Tegelijkertijd is het echter noodzakelijk dat hij de twee niet van zich vervreemdt.

Basajev zelf is tussen 1992 en 1994 verscheidene keren naar de Afghaanse provincie Khost afgereisd, voor militaire trainingen in een opleidingskamp van Osama bin Laden. Daaruit blijkt dat hij voor de oorlog al ontvankelijk was voor de notie van jihad.³⁵ Toch lijkt hij evenals Radojev bij het uitbreken van de gevechten in 1994 voornamelijk door het idee van Tsjetsjeense onafhankelijkheid te worden geïnspireerd. Naarmate de strijd voortduurt, vindt er echter een radicalisering plaats waarbij religie het op seculiere leest geschoeide onafhankelijkheidsstreven als drijvende kracht van het conflict overneemt. Diverse prominente leiders van het verzet ondergaan in deze periode dan ook een ideologische transformatie, teweeggebracht door de groeiende invloed van het toenemend aantal buitenlandse jihadisten.³⁶ Ook Jandarbiejev bezoekt in de jaren daarna Afghanistan, waar hij

gesprekken heeft met Taliban-leider moellah Omar en met Osama bin Laden.³⁷

Het naoorlogse Tsjetsjenië wemelt ondertussen van werkloze maar ervaren strijders, ruimschoots voorzien van wapens en munitie, wiens loyaliteit eindigt bij individuele commandanten. Niet in staat om de verschillende *warlords* aan zijn centrale gezag te binden, verliest Maschadov geleidelijk zijn greep en moet lijdelijk toezien hoe Tsjetsjenië in een staat van wetteloosheid en criminaliteit vervalt.³⁸ Kidnappings zijn aan de orde van de dag, evenals moorden, maar ook treinberovingen, het aftappen van oliepijpleidingen, drugshandel en het in grote hoeveelheden drukken van vals geld.³⁹ Uiteindelijk leidt de situatie tot een tweespalt binnen de Tsjetsjeense overheid, vertegenwoordigd door twee verschillende religieuze standpunten.⁴⁰

Maschadov, zelf een aanhanger van het regionale tariqatisme, omringt zich met een aantal

31 Thomas Hegghammer, 'The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad', in: *International Security* 35, nr. 3 (Cambridge, Harvard Kennedy School, 2010/2011) 56-57.

32 Al-Ubaydi, 'Chattab (1969-2002)', 9-12.

33 Julie Wilhelmsen, 'Between a Rock and a Hard Place: The Islamisation of the Chechen Separatist Movement', in: *Europe-Asia Studies* 57, nr. 1 (Taylor & Francis Online, januari 2005) 41. Zie ook

Austin Cline, 'Dar al-Harb vs. Dar al-Islam', in: *ThoughtCo*, (7 september 2017). Zie: thoughtco.com/dar-al-harb-vs-dar-al-islam-250224.

34 Faurby en Magnusson, 'The battle(s) of Grozny', 86.

35 Hughes, 'The Chechnya Conflict: Freedom Fighters or Terrorists?', 304.

36 Wilhelmsen, 'Between a Rock and a Hard Place', 37.

37 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 30.

38 Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya', 171.

39 P. L. Dash, 'Ground Realities after 9/11', in: *Economical and Political Weekly* 38, nr. 33 (Mumbai, augustus, 2003) 3461.

40 Trempner, 'The Decolonization of Chechnya', 126.

gematigde militieiders, onder wie de grootmoefiti van Tsjetsjenië Achmat Kadyrov.⁴¹ Ondertussen blijft hij zich kritisch uitlaten over de aanhoudende terroristische aanslagen in Rusland.⁴² Basajev, Radoejev en Jandarbiejev daarentegen belanden in de oppositie en vinden aansluiting bij el-Chattab en zijn voornamelijk Arabische wahabisten.

Islamisering van het conflict

Wahabisme is net als het salafisme een fundamentalistische stroming binnen de soennitische islam, met als voornaamste verschil dat het oudere wahabisme specifiek uit Saoedi-Arabië afkomstig is. Beide stromingen erkennen slechts de Koran en de Hadith als ultieme autoriteit en worden gekenmerkt door een strenge interpretatie van de leer van de profeet Mohammed.⁴³ Het wahabisme is streng gekant tegen afwijkende praktijken zoals deze voorkomen in het soefisme, dat onder de naam tariqatisme als regionale variant in Tsjetsjenië bestaat. De toestroom van wahabisten tijdens en na de oorlog ging gepaard met militaire en vooral financiële steun van buitenlandse radicaalislamitische organisaties uit landen als Saoedi-Arabië, Afghanistan, Pakistan, Koeweit, Qatar en Jordanië.⁴⁴ In tegenstelling tot Bosnië, waar uitzetting van de wahabitische moedjahedien in het Verdrag van Dayton was opgenomen, werd dit in het Khasavyurt Akkoord niet vastgelegd.⁴⁵

Na de terugtrekking van Russische troepen uit Tsjetsjenië, breiden de wahabisten onder Chattab hun invloed uit. Chattab richt kampen op waar jongeren uit de gehele Kaukasus islamitisch onderwijs en militaire trainingen krijgen. Onderwijl blijft de aanvoer van jihadisten via de bestaande netwerken gestaag doorgaan.⁴⁶ Dit is tevens de periode waarin kortstondig contact tot stand komt tussen Chattab en Osama bin Laden. Chattab is inmiddels uitgegroeid tot één van de grote leiders binnen de internationale jihadbeweging en weet daarmee de aandacht van Bin Laden te trekken. Maar waar Bin Laden zich hoofdzakelijk tegen de joods-christelijke alliantie onder leiding van de Verenigde Staten richt, blijft Chattab zich concentreren op de strijd tegen Rusland.⁴⁷ Desondanks doneert ook Bin Laden verscheidene keren grote sommen geld zodat Chattab zijn strijd tegen de Russen kan voortzetten.⁴⁸

In 1998 richten Chattab en Basajev de International Islamic Peacekeeping Brigade (IIPB) op. De fundamentalistische multinationale eenheid heeft het doel een onafhankelijk Tsjetsjenië onder islamitische wetgeving (sharia) tot stand te brengen.⁴⁹ De ideologische alliantie tussen Chattab en Tsjetsjeense warlords als Basajev, Radoejev en Jandarbiejev betekent voor de laatsten een tot dusver ongekennde toegang tot wapens en kennis van islamitische strijders. En steun van een omvangrijk internationaal financieel netwerk. Het is ongetwijfeld een belangrijke reden voor de adoptie van het wahabisme, een stroming die de Tsjetsjeense cultuur en religie in wezen vreemd is.⁵⁰ Daarnaast lijkt het vooruitzicht op een islamitische staat en de daarbij behorende wetgeving, in de ogen van in ieder geval een deel van de lokale bevolking een oplossing voor de groeiende wetteloosheid en criminaliteit in het land.⁵¹

Ondanks de deels succesvolle pogingen van de wahabisten om hun *footprint* te plaatsen, is er ook een aanzienlijk deel van de Tsjetsjeense bevolking dat de wahabisten wantrouwt en loyaal blijft aan het traditionele tariqatisme.⁵² In 1998 leiden de religieuze spanningen tot een

41 Williams, 'Allah's foot soldiers', 162-163. Sofja Goldstein en Annette Scholten, *De Zwarte Weduwen van Tsjetsjenië en hun weg naar radicalisering*, (Thesis, Universiteit Utrecht, 2010) 13.

42 Hughes, 'The Chechnya Conflict: Freedom Fighters or Terrorists?', 305.

43 Christopher M. Blanchard, *The Islamic Traditions of Wahhabism and Salafiyya*. CRS Report RS21695 (United States Congressional Research Service, 2008).

44 Tremper, 'The Decolonization of Chechnya', 126.

45 Williams, 'Allah's foot soldiers', 164.

46 Paul Tumelty, 'The Rise and Fall of Foreign Fighters in Chechnya', in: *Terrorism Monitor* 4, nr. 2 (Washington, Jamestown Foundation, januari 2006).

47 Al-Ubaydi, *Chattab (1969-2002)*, 22-23.

48 Dash, 'Ground Realities after 9/11', 3461-3462.

49 Daniel Cassman, 'International Islamic Peacekeeping Brigade', in: *Mapping Militant Organizations* (Stanford, Stanford University). Zie: <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/397>.

50 Wilhelmsen, 'Between a Rock and a Hard Place', 39-40.

51 Moshe Gammer, 'between Mecca and Moscow: Islam, Politics and Political Islam in Chechnya and Daghestan', in: *Middle Eastern Studies* 41, nr. 6 (Taylor & Francis Online, 2006) 837.

Ondanks de ontwapening wemelt het in Tsjetsjenië na het vredesakkoord van Khasavyurt in 1996 nog van de wapens en munitie

FOTO VLADIMIR VARFOLOMEEV

reeks gewelddadige confrontaties.⁵³ Het jaar daarop wordt Maschadov door zijn oppositie gedwongen om de sharia in te voeren.⁵⁴ Het succesvol beëindigen van de oorlog en het invoeren van sharia verandert Tsjetsjenië in de ogen van Chattab en zijn islamisten in *dar al-islam*, ook wel het 'huis van de vrede' genoemd en zorgt voor het verder opschuiven van *dar al-harb* in de Kaukasus, in dit geval specifiek richting Dagestan.⁵⁵ Dat land, een etnische mozaïek, beschikt over een aanzienlijke wahabitische gemeenschap die daar in het begin van de jaren negentig vanuit het Midden-Oosten naartoe is gekomen.⁵⁶ Gedurende het Tsjetsjeense interbellum begint Chattab in toenemende mate en in samenwerking met Dagestaanse wahabisten grensoverschrijdend te opereren.⁵⁷ In juli 1999 escaleert de situatie in Dagestan en breekt er een gewelddadige confrontatie uit tussen plaatselijke wahabisten en lokale Dagestaanse autoriteiten. Als reactie vallen Chattab en Basajev met ongeveer 2.000 strijders Dagestan binnen. Hun doel is niets minder dan het 'dekoloniseren' van de, voornamelijk islamitische, Russische staten in de

Kaukasus, te beginnen met het verenigen van Tsjetsjenië en Dagestan tot een islamitisch kalifaat.⁵⁸ Het antwoord vanuit Moskou komt dit keer hard en snel, niet in de minste plaats als gevolg van een belangrijke wisseling van de wacht binnen de muren van het Kremlin.

De opkomst van Poetin en de Tweede Russisch-Tsjetsjeense Oorlog

Het is een turbulente periode in Rusland en specifiek Moskou, die wordt gekenmerkt door economische problemen en politieke instabiliteit. In 1998 wordt Rusland getroffen door een financiële crisis en de populariteit van Jeltsin daalt tot een nieuw dieptepunt. Hoofdzakelijk

52 Wilhelmssen, 'Between a Rock and a Hard Place', 42.

53 Tremper, 'The Decolonization of Chechnya', 127.

54 Tumelty, 'The Rise and Fall of Foreign Fighters in Chechnya'.

55 Williams, 'Allah's foot soldiers', 163.

56 Gammer, 'between Mecca and Moscow', 836.

57 Williams, 'Allah's foot soldiers', 165.

58 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 39-40.

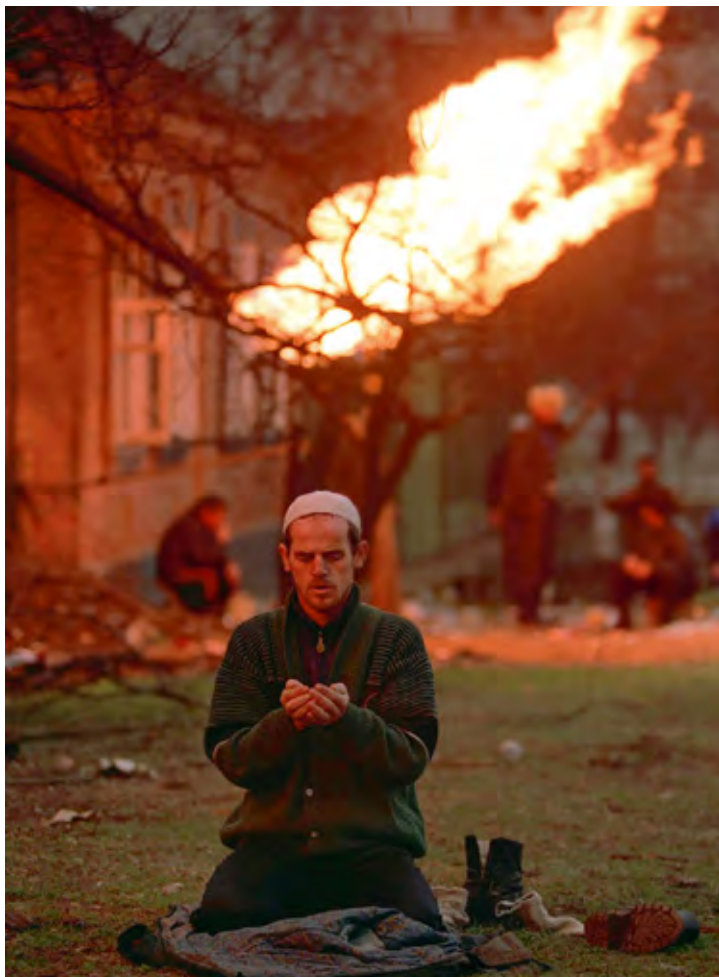

FOTO MIKHAIL EVSTAFIEV

Na 1997 islamiseert het conflict in Tsjetsjenië

vanwege aanhoudende controverses rondom zijn persoonlijke financiën en dat van zijn directe omgeving, die toepasselijk als ‘de familie’ bekend staat en als zijn machtsbasis fungeert. Daarnaast ligt Jeltsin continu overhoop met het

Russische parlement dat tot op het bot in twee kampen verdeeld is tussen communisten en democraten.⁵⁹

De relatie met het Westen staat eveneens onder druk. In juni 1999 raken Russische luchtlandingstroepen, in Kosovo op weg naar de luchthaven van Pristina, met NAVO-eenheden in een wedloop verwickeld. Operatie *Allied Force*, de luchtcampagne van de NAVO tegen de Federale Republiek Joegoslavië, wordt daarnaast uitgevoerd zonder toestemming van de VN-Veilighedsraad, wat in de ogen van veel Russen de dreiging van de NAVO bevestigt.⁶⁰ Dit gevoel wordt nog verder aangewakkerd door de uitbreiding van de NAVO richting het oosten met de toetreding van Polen, Hongarije en Tsjechië tot het bondgenootschap in 1999.

Te midden van deze ogenschijnlijke externe bedreigingen vallen Basajev en Chattab het naburige Dagestan binnen. Dan, in september 1999, vindt er een viertal bomaanslagen plaats op appartementencomplexen in de Russische steden Moskou, Buynaksk en Volgodonsk. Circa 350 Russische burgers komen daarbij om het leven, terwijl er meer dan duizend gewond raken. Voor de inwoners van Moskou is het een herinnering aan de bomaanslagen in 1996, waarbij onder meer een tweetal trolleybussen werd opgeblazen.⁶¹ Maar net als toen zijn de explosies niet onomstreden en ontkennen Tsjetsjeense leiders als Maschadov en Basajev en zelfs Chattab iedere vorm van betrokkenheid.⁶²

Als op 22 september leden van de Russische veiligheidsdienst FSB worden betrappt tijdens het plaatsen van gelijksoortige explosieven in een appartementencomplex in Ryazan, luidt de officiële verklaring van de regering in Moskou dat dit tot doel had om de waakzaamheid van de bewoners te testen.⁶³ Hoewel de regering in Moskou niet in staat is de daaruit voortvloeiende geruchten over betrokkenheid van de FSB te weerleggen, worden deze ook nooit bevestigd en hebben ze amper gevolgen voor de beeldvorming onder de Russische bevolking, die overtuigd is van Tsjetsjeense betrokkenheid.⁶⁴ In deze situatie maakt de wereld kennis met Vladimir Poetin. Een week na de inval in Dagestan, op

59 Rigi, ‘Chaos, Conspiracy and Spectacle’, 146.

60 Dov Lynch, ‘Military Muscle’, in: *The World Today* (London, Royal Institute of International Affairs, december 1999) 4.

61 Martin Nicholson, ‘Changing Guard at the Kremlin’, in: *The World Today* 56, nr. 2 (London, Royal Institute of International Affairs, februari 2000) 8.

62 Emil Souleimanov en Ondrej Ditrych, ‘The Internalisation of the Russian-Chechen Conflict: Myths and Reality’, in: *Europe-Asia Studies* 60, nr. 7 (Taylor & Francis Online, september 2008) 1201.

63 David Satter, *The Shadow of Ryazan: Who Was Behind the Strange Russian Apartment Bombings in September 1999?* (2002) Zie: https://www.wanttoknow.info/documents/false_flag_russia_bombings.pdf.

9 augustus 1999, wordt Poetin de nieuwe premier van Rusland.⁶⁵ Het voormalig FSB-hoofd wordt uitgekozen om de belangen van 'de familie' ook na het aftreden van Jeltsin te behartigen.⁶⁶ Zijn aanstelling komt mede voort uit een nieuwe machtsfactor binnen het Kremlin, de zogenoemde *Siloviki* (soms vertaald als 'sterke mannen'), een nationalistische factie die Rusland wil zien terugkeren naar haar voorgaande glorie en vrijwel volledig bestaat uit voormalige werknemers van Russische (militaire) inlichtingen en veiligheidsdiensten.⁶⁷

Als onderdeel van het patronagesysteem binnen de Russische politiek wordt de functie van premier door Jeltsin gebruikt om potentiële presidentiële opvolgers te beoordelen. In de laatste achttien maanden van zijn presidentschap kent Rusland dan ook niet minder dan vier opeenvolgende premiers. Dat drie van de vier tot de *Siloviki* behoren zegt voldoende over de groeiende invloed van deze factie in het Kremlin.⁶⁸ Hoewel zijn voorganger later zal verklaren dat het besluit om Tsjetsjenië opnieuw binnen te vallen reeds in maart 1999 was genomen, weet Poetin behendig aansluiting te vinden bij de publieke opinie.⁶⁹ In september zegt hij op de Russische tv: 'We zullen de terroristen overal achtervolgen. Als ze op de luchthaven zijn, zullen we ze op het vliegveld vervolgen. En als we ze in het toilet vangen, dan zullen we ze in het bijgebouw afmaken. Het probleem is voor eens en voor altijd opgelost.'⁷⁰

Met zijn uitspraken weet Poetin niet alleen in te spelen op de sentimenten onder de bevolking, hij weet ook de Russische militaire leiding aan zich te binden.⁷¹ Met parlementaire en presidentiële verkiezingen in het vooruitzicht krijgt de relatief onbekende Poetin in korte tijd de Russische bevolking op zijn hand. Uit peilingen blijkt dat zijn populariteit zienderogen groeit en in december al meer dan de helft van de Russische stemmers omvat. De perceptie van de Kaukasische dreiging onder de Russische bevolking en de wijze waarop Poetin die in korte tijd ogenschijnlijk weet te beteugelen, zijn grotendeels verantwoordelijk voor zijn spectaculaire politieke opkomst.⁷² Vanuit het Kremlin krijgen Russische media te horen dat ze

termen als 'opstandelingen' of 'rebellen' moeten vervangen door 'terroristen' om de Tsjetsjeense strijders aan te duiden.⁷³ Door het conflict in de Kaukasus te framen als een strijd tegen de radicale islam, creëert Moskou niet alleen een *casus belli* voor een nieuwe oorlog, maar neemt ze tegelijk de internationale waardering voor de Tsjetsjeense zaak weg.⁷⁴

Ondanks het feit dat de Tsjetsjeense president Maschadov zich openlijk van de inval in Dagestan distantieert en zelfs aanbiedt om Basajev en Chattab aan Rusland uit te leveren, zet Moskou hem buitenspel. Door Maschadov niet als legitieme president te erkennen versterkt Poetin het beeld van de radicale islamitische strijders als het gezicht van Tsjetsjenië.⁷⁵ Een gezicht dat in de ogen van de internationale gemeenschap geen legitieme aanspraak kan maken op afscheiding van Rusland. Terwijl een aantal belangrijke kopstukken uit het nationalistische kamp, zoals de broers Roeslan en Soelim Jamadajev en Ahmat Kadyrov, weigeren tegen de Russen in het geweer te komen, geldt dat niet voor veel andere Tsjetsjeense strijders. Onder hen Maschadov, die zich door de koers van Moskou gedwongen voelt om zich met de radicaalislamitische elementen binnen het Tsjetsjeense verzet te verenigen.⁷⁶ Op 1 oktober 1999 vallen Russische grondtroepen voor de tweede maal Tsjetsjenië binnen, waarop

64 Russel, 'Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves', 108.

65 Nicholson, 'Changing Guard at the Kremlin', 7.

66 Stephen Kotkin, 'The resistible Rise of Vladimir Putin', in: *Foreign Affairs* 94, nr. 2 (maart/april 2015) 142.

67 Stratfor Global Intelligence, 'Putin's Endgame Against His Rivals', in: *Russian Oligarchs* (Austin, 2009). Zie: <https://worldview.stratfor.com/article/russian-oligarchs-part-1-putins-endgame-against-his-rivals>.

68 Rutland, 'Putins Path to Power', 320.

69 Pavel Felgenhauer, 'Russian Strategy in the Chechnya Wars', (independent defense analyst based in Moscow) 4. Zie: http://www.bundesheer.at/pdf_pool/publikationen/felg01.pdf

70 YouTube, *Putin kills people at toilet*. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=QTKHffOoRXw>

71 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 40.

72 Rutland, 'Putins Path to Power', 320.

73 Souleimanov en Dityrch, 'The Internalisation of the Russian-Chechen Conflict', 1202.

74 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 40.

75 Wilhelmsen, 'Between a Rock and a Hard Place', 49.

76 Williams, 'Allah's foot soldiers', 171.

FOTO:VN

De kersverse president van de Russische Federatie Vladimir Poetin spreekt in 2000 in de VN wereldleiders toe

Maschadov oproept tot een heilige oorlog en de Tweede Russisch-Tsjetsjeense Oorlog een feit is.⁷⁷

Van oorlog naar insurgency

De Russische campagne begint op 23 september 1999 met grootschalige luchtbombardementen op trainingskampen, bevoorradingsbases, wapenopslagplaatsen en voor de Tsjetsjeense rebellen relevante infrastructuur. De dag ervoor hebben Russische grondeenheden de Tsjetsjeense grens hermetisch afgesloten.⁷⁸ De grondinvasie zou in eerste instantie tot aan de rivier de Terek lopen, om het land in tweeën te splitsen. Aansluitend zouden de Russische troepen

vanachter een solide frontlijn door middel van raids en luchtaanvallen de rebellen in het zuidelijk deel van Tsjetsjenië kunnen bestoken. Deze eerste fasen verlopen, mede dankzij de terughoudendheid van een deel van de warlords en lokale bevolking, echter dusdanig voorspelig dat de Russische militaire leiding al snel besluit de Terek over te steken.⁷⁹

Met ondertussen meer dan 100.000 troepen in het land, gaan de Russen na omsingeling over tot de bestorming van de hoofdstad Grozny. Aanvalseenheden proberen systematisch wijk na wijk op de Tsjetsjeense verdedigers te veroveren. Ook ditmaal gaan de gevechten om Grozny gepaard met omvangrijke en soms willekeurige artillerie- en luchtbombardementen, waarbij veel onschuldige burgers het leven laten.⁸⁰ Als de Tsjetsjeense strijders aanzienlijke verliezen lijden tijdens hun pogingen om Grozny te verruilen voor de relatieve veiligheid van de bergen, gaan de Russische troepen over tot de derde en laatste fase. Met luchtlandingstroepen voeren ze raids uit, daarbij intensief gesteund door Mi-24 Hind aanvalshelikopters en Su-25 Frogfoot grondaanvalsvliegtuigen.⁸¹

77 Wilhelmssen, 'Between a Rock and a Hard Place', 49.

78 Robert D. Evans, *Russian Airpower in the Second Chechen War*, (Kansas, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College, 2001) 21.

79 Felgenhauer, 'Russian Strategy in the Chechnya Wars', 11-12.

80 Souleimanov en Ditych, 'The Internalisation of the Russian-Chechen Conflict', 1203.

81 Sean Renaud, *A View from Chechnya: An Assessment of Russian Counterinsurgency During the two Chechen Wars and Future Implications* (Palmerston North, Thesis Massey University, 2010) 89-90.

Eind februari 2000 wordt het laatste door rebellen bezette dorp, Shatoi, door Russische troepen ingenomen, waarop de Russische minister van Defensie Igor Sergejev aankondigt dat het Tsjetsjeense verzet gebroken is en de militaire campagne officieel ten einde komt. Desalniettemin loopt een compagnie Russische parachutisten nog geen week later in een hinderlaag van Chattab, waarbij niet minder dan 84 para's om te leven komen. In de onmiddellijke dagen daarna volgen nog twee andere even bloedige hinderlagen.⁸² In juni wordt vervolgens de eerste van een lange reeks Tsjetsjeense zelfmoordaanslagen gepleegd, waarmee het begrip 'zwarte weduwen' zijn intrede doet.⁸³ De oorlog is misschien voorbij, maar de *insurgency* is nog maar net begonnen.

Om te voorkomen dat nieuwe tegenslagen in Tsjetsjenië de populariteit van Poetin alsnog negatief kunnen beïnvloeden, besluit president Jeltsin op 31 december 1999 vroegtijdig zijn functie neer te leggen. Omdat de Russische grondwet voorschrijft dat er nu binnen drie maanden verkiezingen moeten komen, haalt hij zo de in juni geplande verkiezingen een aantal cruciale maanden naar voren. Jeltsin is overtuigd dat hij in Poetin zijn opvolger heeft gevonden en met hem zijn nalatenschap en 'familie' veiligstelt. Bovendien levert een verkiezingscampagne vanuit de functie van waarnemend president Poetin een belangrijk voordeel op. Een dag later ondertekent hij een decreet waarin Jeltsin en zijn familie worden gevrijwaard van eventuele vervolging.⁸⁴ Poetin wint de verkiezingen in maart vervolgens ruimschoots.

9/11 en de Global War on Terror

Op 11 september 2001 verschijnt Poetin op de Russische staatstelevisie om zijn solidariteit met het Amerikaanse volk te benadrukken, slechts enkele uren nadat twee passagiersvliegtuigen in New York zich in de Twin Towers van het World Trade Center hebben geboord. Zijn uitlating wordt onmiddellijk gevolgd door een eerder door hem afgegeven verklaring, waarin hij de wereld als in een 'I told you so' waarschuwt voor de gevaren van het islamitisch fundamentalisme.⁸⁵

In hun zoektocht naar de daders komen de Amerikanen al snel uit bij het al-Qaida van Bin Laden, dat onder meer vanuit diverse trainingskampen in Afghanistan opereert.

Afghanistan is op dat moment al enige jaren in een burgeroorlog verwickeld, tussen de Noordelijke Alliantie van Ahmed Sjah Massoud en de Taliban van moellah Mohammed Omar. Het is niet de eerste keer dat de Taliban wordt beticht van het steunen van internationale terroristische organisaties. Al in 1998 bestoken de Verenigde Staten met kruisraketten vermeende terroristische trainingskampen, als reactie op de bomaanslagen op Amerikaanse ambassades in Tanzania en Kenia. Twee jaar later dreigt ook het Kremlin met luchtaanvallen op de Taliban, die volgens Moskou de islamitische strijders in Tsjetsjenië actief ondersteunen.⁸⁶

De aanslagen in de Verenigde Staten komen op het moment dat de tegenstanders onder de Russische bevolking van de interventie in Tsjetsjenië voor de eerste maal de voorstanders getalsmatig overtreffen. Om zowel de binnenlandse als buitenlandse steun voor de oorlog in Tsjetsjenië te vergroten, laat Moskou dan ook geen kans onbenut om parallellen te trekken tussen de aanslagen op 9/11 en het Russisch-Tsjetsjeense conflict en daarmee de gezamenlijke tegenstanders te benadrukken.⁸⁷ Zo wordt vanuit Moskou de onmiskenbare islamisering van het conflict zonder uitzondering gekoppeld aan het traditionele Tsjetsjeense terrorisme als dat van Basajev. Het is de definitieve stap die Tsjetsjenië in de beeldvorming van Rusland en de wereld transformeert van afvallige republiek tot terroristenbolwerk.⁸⁸

82 Felgenhauer, 'Russian Strategy in the Chechnya Wars', 12-13.

83 Anne Speckhard en Khapta Akhmedova, 'Black Widows: The Chechen Female Suicide Terrorists', in: Yoram Schweitzer (ed.) *Female Suicide Terrorists*, (Tel Aviv, Jaffe Center, 2006) 1.

84 Rutland, 'Putins Path to Power', 319-320.

85 Cornell, 'The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya', 167-168.

86 Michael R. Gordon, 'Russia Warns Afghanistan Not to Aid Rebel Groups', in: *New York Times* (25 mei 2000) Zie: <http://www.nytimes.com/2000/05/25/world/russia-warns-afghanistan-not-to-aid-rebel-groups.html>

87 Russel, 'Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves', 110.

88 John Russel, 'On the Side of Might', in: *The World Today* 58, nr. 12 (London, Royal Institute of International Affairs, december 2002) 17.

Hoewel er ontegenzeggelijk verbanden bestaan tussen de wahabisten van el-Chattab en het al-Qaida van Bin Laden, schroomt Moskou er niet voor om de vermeende jihadistische aantallen en connecties sterk te overdrijven.⁸⁹ Door op deze wijze de beeldvorming van de rebellen met dat van het internationale jihadisme te vereenzelvigen en zich in de Global War on Terror aan de zijde van de Verenigde Staten te scharen, weet Poetin de legitimiteit van het Tsjetsjeense verzet te ondergraven en de internationale kritiek op de Russische mensenrechtenschendingen te doen verstommen.⁹⁰ In de ogen van Moskou is het overigens het Westen dat zich in de strijd

tegen terreur bij Rusland aansluit, een strijd die de Russen al sinds jaar en dag voeren.⁹¹

Een eenzijdige beëindiging van het conflict

Na het definitieve einde van de grootschalige militaire operaties in 2002, is het Tsjetsjeense terrorisme in Rusland zowel in aantal als in omvang toegenomen. Op 23 oktober 2002 dringen tijdens de voorstelling van een musical 53 gewapende mannen en vrouwen het Dubrovka theater in Moskou binnen. Niet minder dan 979 bezoekers worden in gijzeling genomen. Tweeënhalve dag later, tijdens de bestorming door Russische speciale eenheden waarbij gas wordt gebruikt om de gijzelnemers te bedwelmen, komen naast alle terroristen 128 gijzelaars om het leven. Twee jaar later, op 1 september 2004, dringen 38 gewapende terroristen een school in Beslan binnen en gijzelen daarbij 1.200 mensen. Ook hier eindigt de situatie in een bestorming van de school door Russische speciale eenheden, ditmaal met driehonderd doden tot gevolg, van wie de helft kinderen.⁹² De gijzelingen zijn slechts de twee bekendste in een lange reeks van terroristische aanslagen door Tsjetsjenen in Rusland.

Sinds landen als Irak en meer recentelijk Syrië en Afghanistan opnieuw tot het domein van dar al-harb zijn toegetreden, heeft Tsjetsjenië als uitreisgebied voor jihadisten aan aantrekkingskracht verloren.⁹³ In een welhaast ironische omwenteling zijn het ditmaal de Tsjetsjeense strijders die in grote getalen in nieuwe conflictgebieden opduiken en daarmee het radicaal islamitische gedachtegoed met zich meebrengen.⁹⁴ Terwijl de wat meer gematigde strijders evengoed aan beide zijden van het Oekraïense front te vinden zijn.⁹⁵ Sinds de ogen van de wereld op het Midden-Oosten zijn gericht, heeft het conflict in de Kaukasus langzaam het toneel verlaten. Het laatste bedrijf heeft zich grotendeels achter de coulissen afgespeeld.⁹⁶

Terwijl Tsjetsjenië na 2002 tot een grotendeels autonome republiek binnen de Russische Federatie transformeert, komen de rebellen-

FOTO AP

Tientallen islamitische Tsjetsjenen – mannen en vrouwen – gijzelen in oktober 2002 bijna duizend mensen in het Dubrovka-theater in Moskou

89 Wilhelmsen, 'Between a Rock and a Hard Place', 50.

90 Bagot, 'US Ambivalence and the Russo-Chechen Wars', 35.

91 Dmitri V. Trenin, 'The Forgotten War: Chechnya and Russia's Future', in: *Carnegie Endowment*, nr. 28 (Moskou, Carnegie Moskou Center, november 2003) 1.

92 Aglaya Snetkov, 'The Image of the Terrorist Threat in the Official Russian Press: The Moscow Theatre Crisis (2002) and the Beslan Hostage Crisis (2004)', in: *Europe-Asia Studies* 59, nr. (Taylor & Francis Online, december 2007) 1352.

93 Souleimanov en Ditych, 'The Internalisation of the Russian-Chechen Conflict', 1208.

94 Williams, 'Allah's foot soldiers', 174.

95 Maria Tsvetkova, 'Chechens Loyal to Russia Fight Alongside East Ukraine Rebels' (Reuters, December 2014) Zie: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-chechen-fighters/chechens-loyal-to-russia-fight-alongside-east-ukraine-rebels-idUSKBN0JO0P20141210>.

96 Russel, 'Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves', 111.

leiders één voor één aan hun einde.⁹⁷ Ahmat Kadyrov, vader van het huidige Tsjetsjeense staatshoofd, kiest de kant van Moskou en wordt in juni 2000 als de nieuwe Tsjetsjeense president geïnstalleerd.⁹⁸ Op 9 mei 2004, tijdens een overwinningssparade in Grozny, komt hij door een bomaanslag om een het leven, waarvoor Sjamil Basajev de verantwoordelijkheid opeist.⁹⁹ Basajev zelf komt op 10 juli 2006 door een FSB-actie om het leven.¹⁰⁰ Maschadov wordt in 2005 tijdens een FSB-operatie door zijn lijfwacht gedood om te voorkomen dat hij levend gevangen wordt genomen.¹⁰¹ Net als bij veel andere beroemde en beruchte moedjahedien commandanten wordt de daadwerkelijke dood van emir Chattab voorafgegaan door een reeks onjuiste overlijdensberichten. De FSB weet uiteindelijk zijn kring van intimi te infiltreren en hem op 19 maart 2002 door middel van een vergiftigde brief te vermoorden.¹⁰²

Conclusie

Daarmee komt het verhaal van de Russisch-Tsjetsjeense Oorlogen ten einde. Vanuit historisch oogpunt de meest recente in een lange rij van Tsjetsjeense pogingen om onafhankelijk te worden van Rusland. Het is het verhaal van een etnisch-politiek geïnspireerde onafhankelijkheidsstrijd, die door een samenloop van interne Russische politieke ontwikkelingen, externe religieuze invloeden en invloedrijke mondiale gebeurtenissen, onderdeel wordt van de Global War on Terror. Een strijd waarin Russische troepen buitensporig veel geweld gebruiken, veelal als compensatie voor een gebrek aan militaire competentie, en waarin Tsjetsjenen zich van terrorisme bedienen als compensatie voor de Russische vuurkracht.

Een strijd die zich grotendeels buiten het westerse gezichtsveld heeft afgespeeld, maar desondanks aanzienlijke associaties oproept met de wereld van vandaag. Waarin de Groene Wolf als symbool van de seculiere separatisten wordt vervangen door de groene hoofdband van de jihad en waarin het internationale jihadisme als een katalysator fungeert en zowel de aard als het aanzicht van het conflict drastisch verandert.

FOTO VLADIMIR VARFOLOMEEV

De bezetting van een school in Beslan door Tsjetsjenen eindigt in 2004 met de dood van honderden gijzelaars, onder wie veel kinderen

Een conflict dat een vroegtijdig einde maakt aan de totstandkoming van een islamitisch Kaukasisch emiraat, vijftien jaar voor het uitroepen van de Islamitische Staat in Irak en de Levant.

Het is echter ook het verhaal van een deels zelf gecreëerde en wellicht geënceneerde casus belli, waarin het buitenproportioneel gebruik van geweld door de Russische strijdkrachten, alsmede het stelselmatig labelen van terroristische aanslagen als islamitisch fundamentalisme door Poetin, heeft bijgedragen aan het creëren van juist die vijand die Rusland beweert en geprobeerd heeft te bestrijden, waardoor het beeld van de Tsjetsjeense vrijheidsstrijder geleidelijk is verworpen tot dat van terrorist. ■

97 Tremper, 'The Decolonization of Chechnya', 129.

98 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 41.

99 Russel, 'Terrorists, Bandits, Spooks and Thieves', 112.

100 Andrew Osborn, 'Russians claim killing of rebel Basajev, the Beslan Butcher', in: *Independent*, (Londen, juli 2006). Zie: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russians-claim-killing-of-rebel-Basajev-the-beslan-butcher-6095718.html>.

101 Cohen, 'Russia's Counterinsurgency in North Caucasus', 42.

102 Al-Ubaydi, *Chattab (1969-2002)*, 31-32.

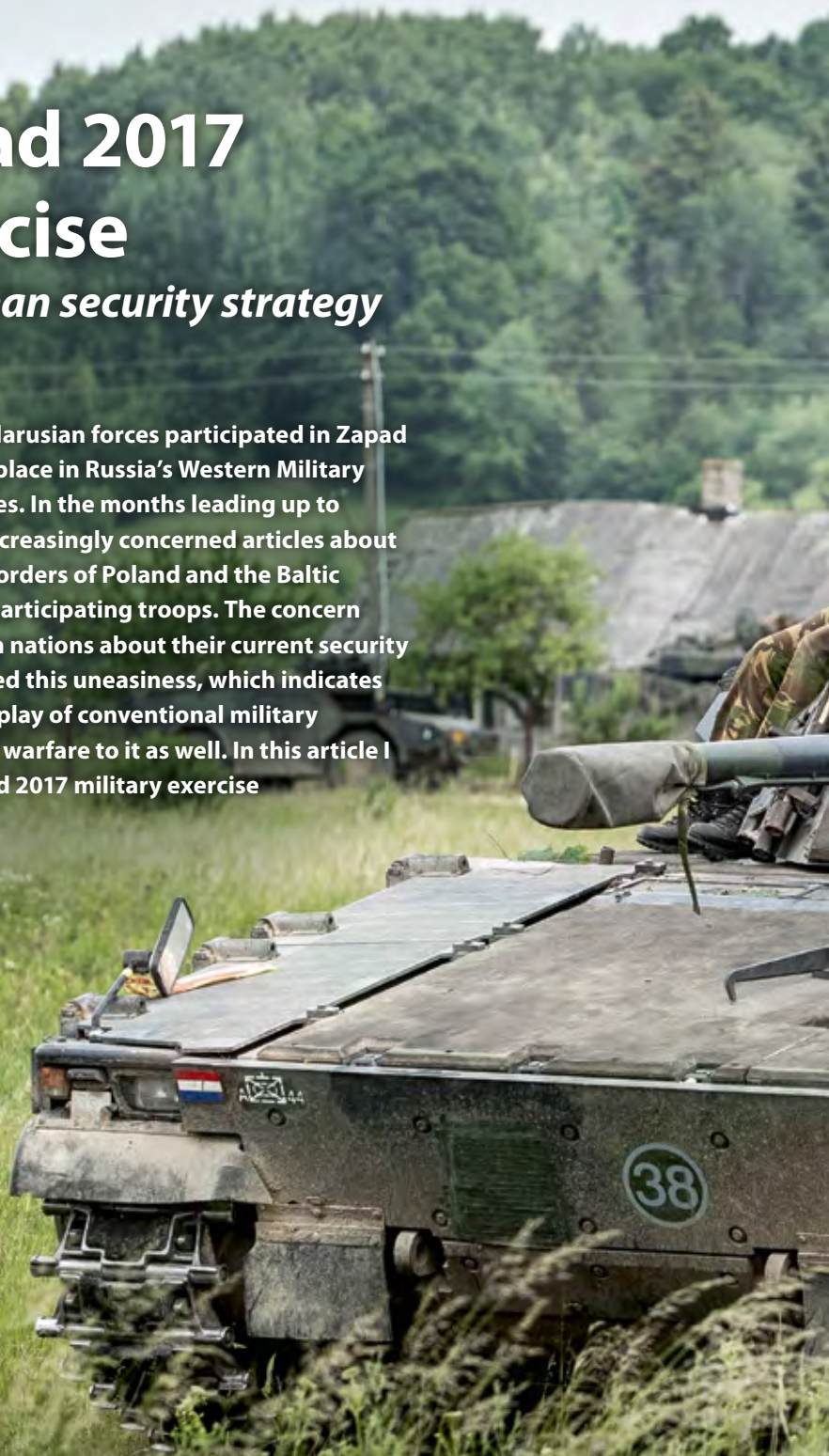
Russia's Zapad 2017 military exercise

Implications for European security strategy

In September 2017, joint Russian and Belarusian forces participated in Zapad 2017, a large military exercise that took place in Russia's Western Military District and Belarusian western territories. In the months leading up to September, Western media published increasingly concerned articles about this display of military power near the borders of Poland and the Baltic states, with estimates of up to 100,000 participating troops. The concern showed an uncertainty among European nations about their current security environment. In a way, Russia encouraged this uneasiness, which indicates that Zapad 2017 not only served as a display of conventional military capabilities, but had an aspect of hybrid warfare to it as well. In this article I analyse what implications Russia's Zapad 2017 military exercise has on European security strategy.

*T.H.F. Herbert BA**

* This article is based on a paper Tjadina Herbert wrote during the course European Armed Forces and Societies at Leiden University under the supervision of prof. dr. Theo Brinkel. She is currently pursuing MA degrees in International Relations and Russian and Eurasian Studies at Leiden University.

*Enhanced Forward Presence aimed at securing the Baltic frontiers with Russia.
NATO exercise Iron Wolf, June 2017 in Jonava (Lithuania)*

PHOTO MCD, G. VAN ES

In order to find the answer to the question above, first an overview of Zapad 2017 will be given and its possible propagandistic aspect will be indicated. Then, the reactions of European nations on Zapad 2017 will be discussed and how these played into the hands of Russia's information campaign. Next, the foundations of the Russian threat perception and its anti-Western narrative will be elaborated on. Zapad 2017 and its place in Russia's foreign policy strategy will be explained, followed by a description of the security strategies of both the European Union (EU) and the Northern Atlantic Treaty Organisation (NATO) and how they responded to increased Russian assertiveness but ultimately failed to effectively deal with potential Russian aggression as well as counter the Kremlin's information campaign. Lastly, some broader implications of Zapad 2017 will be described, followed by some suggestions on how Western nations should alter their security strategy.

While much has been written about the increased threat Russia poses to European security, opinions vary on how European nations could best improve their policies. As a result, Europe remains seemingly inapt to adequately respond to Russian exclusion from the rules-based order. This essay aims to provide clarity on how Zapad 2017 is an evident part of Russia's strategy of hybrid warfare to affect Europe's security confidence and what issues need to be addressed in order to counter it effectively.

The simulation game: Zapad 2017

In 2008 Russian armed forces reinitiated their practice of regular large-scale strategic exercises. The first of its kind, called Kavkaz 2008, took

place in Russia's Southern Military District, close to the Georgian border. Within a week after the official conclusion of the exercise, an estimated 40,000 Russian troops were engaged in a military operation on Georgian territory, only to be stopped five days later due to international pressure. Since then, similar military exercises have been planned and conducted annually.

This essay focuses on the large-scale exercise last year; Zapad 2017. Called after the Russian word for *West*, Zapad 2017 was the third time the exercise focused on Russia's Western territories, preceded by Zapad 2009 and Zapad 2013. Like its predecessors, Zapad 2017 was a product of joint Russian and Belarusian forces. Typical of these exercises, which take place in Russia's western Military District, is that the reported number of participating troops is much smaller than the actual number of personnel engaged. To illustrate, the Russian Ministry of Defence announced that a total of 12,700 troops would participate in Zapad 2017, while in reality more than three times as many troops are estimated to have been involved.¹ According to estimates from the Royal United Services Institute, around 60,000 to 70,000 Russian troops were active in Zapad 2017, 12,000 of which on Belarusian territory.² The fact that additional personnel is necessary to provide logistical support should be taken into consideration, which means that the number of involved personnel could be even higher.

It is likely that Russia deliberately releases incorrect numbers. In doing so it avoids the mandatory inviting of foreign observers, which is prescribed by paragraph 47.4 of the Vienna Document. This OSCE agreement, implemented to increase 'confidence- and security-building measures', requires participating states to invite foreign observers to military exercises when the number of participating troops equals or exceeds 13,000.³ A look at the numbers of participating troops in Russia's annual military exercises shows that the number of troops participating in the Central and Eastern Military Districts, where the Vienna Document is not applicable, match the amount reported beforehand. In contrast, the numbers concerning exercises in the

1 Dave Johnson, 'ZAPAD 2017 and Euro-Atlantic security', in: *Nato Review*, 14 December 2017. See: <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/zapad-2017-and-euro-atlantic-security-military-exercise-strategic-russia/EN/index.htm>.

2 Igor Sutyagin, 'Zapad-2017: Why Do the Numbers Matter?', commentary for the Royal United Services Institute, 12 September 2017. See: <https://rusi.org/commentary/zapad-2017-why-do-numbers-matter>.

3 The Organization for Security and Co-operation in Europe, *Vienna Document 2011*. See: <https://www.osce.org/fsc/86597>.

PHOTO MIL.RU

Collage of the Russian Ministry of Defence for the joint strategic exercises Zapad 2017 of the armed forces of the Union State of Russia and Belarus

Russia's self-exclusion from the European system of civilian states proves that the prevalence of military force still has its merits

Western and Southern Military Districts seem to be structurally underestimated or compartmentalised in smaller bits in order to avoid the requirements of the Vienna Document. While in 2017 no Russian officials have explicitly admitted to purposely underestimating the numbers, in 2008 General Yuri Netkachev acknowledged to reporters from the Russian newspaper *Nezavisimaya Gazeta* that the amount of estimated troops during Kavkaz 2008 was officially lowered in order to avoid foreign observers.⁴ As was previously pointed out, evidence suggests that this trick was used in 2017 as well. Belarus did, in fact, invite foreign observers, but the level of access to different parts of the exercise remains unclear.⁵

During Zapad 2017, the troops engaged in a simulated war scenario on Russian and Belarusian soil. The exercise was performed by ground troops, with support from reconnaissance units and special operations forces, air and airborne forces, air defence, and naval elements⁶. According to Russian news agency TASS the scenario of Zapad 2017 depicted 'expanding operations by armed groups and international terrorist and separatist organizations enjoying external support'.⁷ As described by TASS, the first phase of the exercise aimed to repel the hypothetical enemy's offensive and to engage in an attack on its main forces, facilities and infrastructures. The second phase comprised defensive operations against intruders and a

counter-offensive aimed at 'the enemy's complete defeat'. Central in this 'military' operation was the fictional country of *Veysnoria*, which tried to penetrate Russian and Belarusian territory using illegal armed troops. In combatting Veysnorian troops, Russia practised both asymmetric and conventional warfare. Yet, while Zapad 2017 started as a defensive exercise using anti-terrorist tactics, it quickly changed into a conventional operation focused at defeating an equally conventional and advanced enemy.⁸ This strongly resembles what an operation against NATO armed forces would look like. As Boulègue explains: '[the] 'Veysnorian troops' went from initially conducting lightly-equipped border incursions to launching massive air strikes and land attacks with tremendous fire power, air supremacy capabilities, submarines, and EW capabilities.'⁹ Additionally, as was put forward by Maggie Tennis, 'many of the drills featured defence operations against technologies that only the

4 Vladimir Mukhin, 'Voinstvuyuschiye mirotvorcy', in: *Nezavisimaya Gazeta*, 18 July 2008. See: http://www.ng.ru/regions/2008-07-18/1_peacemakers.html.

5 Jonathan Stevenson, 'The Wider Implications of Zapad 2017', in: *Strategic Comments* 24 (2018) (1) iii.

6 Mathieu Boulègue, 'Five Things to Know About the Zapad-2017 Military Exercise', in: *Chatham House*, 25 September 2017. See: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/five-things-know-about-zapad-2017-military-exercise>.

7 'Zapad-2017 exercise puts Russian army's 'nervous system' to test', in: TASS, 19 September 2017. See: <http://tass.com/defense/966366>.

8 Boulègue, 'Five Things to Know About the Zapad-2017 Military Exercise'.

9 Ibid.

United States would possess, such as high-speed drones'.¹⁰ As it turned out, Zapad 2017 looked a lot like a rehearsal for the response to an actual NATO intervention.

This led experts to believe that in Russia's view, Zapad 2017 had propaganda as well as military value. The propagandistic aspect of the exercise would be matching a broader information campaign the Kremlin has been carrying out for years, the main goal being for Russia to be perceived as the natural leader in its sphere of influence as well as a global power that is able

to oppose the West. Once described as 'a long-term psychological war against the will and endurance of the West', the campaign is composed of military incursions, threats and a substantial use of media propaganda.¹¹ Russia's point of view is based on the idea that Western nations see themselves as victors of the Cold War and try to expand their alliance eastwards. Evidently, the collapse of the Soviet Union and subsequent weakening of Russia's position as a global superpower is a particularly painful subject in current Russian discourse. Following this line of thought, Russia is only trying to protect its national interests and stay a respected world power, while being threatened by the hostile West. Jonathan Stevenson explains about Zapad 2017 that 'the recent exercise reflects not only Moscow's resentment of the West's perceived attitude, but also its determination

10 Maggie Tennis, 'Russia showcases Military Capabilities', in: *Arms Control Today* 47 (2017) (9). See: <https://www.armscontrol.org/act/2017-11/news/russia-showcases-military-capabilities>.

11 Keith B. Payne & John S. Foster, 'Russian Strategy: Expansion, crisis and conflict', in: *Comparative Strategy* 36 (2017) (1) 80.

Russian President Vladimir Putin and military leaders watch the Russia and Belarus joint strategic exercises Zapad 2017 on the Luzhsky range, 18 September 2017

PHOTO ANP/EPA/SPUTNIK/KREMLIN POOL, M. KLIMENTYEV

– reinforced by its assertiveness in Ukraine and Syria – to re-establish Russia as a great power with a well-defined sphere of influence'.¹² Taking this into consideration, it is most likely that Zapad 2017 was part of the Kremlin's strategy to expand its power and influence at the expense of European security, in order to be perceived as a great power.

Between concerns and hysteria: the European response

How did European nations respond to Zapad 2017? In the wake of it, some observers voiced concerns about the scale of the exercise and the amount of troops involved. In June, the commander of U.S. troops in Europe expressed concerns about Zapad 2017 being located close to NATO borders. He stated that more troops would be sent to Eastern Europe.¹³ Amongst the most vocal NATO countries was Poland, whose government proclaimed it would be watching the exercise most carefully.¹⁴ Similar sentiments were heard in other European countries located close to Russia and familiar with Russian occupation, like the Baltic States.

In some instances Zapad 2017 was described as a Trojan horse through which Russia could launch an actual military operation, as had happened in Georgia in 2008.¹⁵ While no seasoned expert really believed the scenario of Russia starting a military campaign to become reality, the media quickly jumped on the story. Estimates from NATO officials, who suspected that up to 100,000 troops could be taking part in Zapad 2017's exercises, did not help curb the unrest either. The annual Russian exercises in its military districts were often forgotten. Mathieu Boulègue tried to calm the hysteria: 'Zapad is a routine exercise, so there is no cause for alarm in the sense that Russia will stick to the scenario.'¹⁶ Adding to this, an actual Russian invasion of the Baltic States would almost certainly ensure the escalation of the current situation and easily become the start of a real armed conflict between Russia and NATO. It is highly unlikely that Russia would even consider this plan of action.

Still, the overestimations of troops by European experts and media perfectly fit the scheme of the earlier mentioned Russian information campaign. When estimates of 100,000 Russian troops participating in Zapad 2017 were circulating in the Western media, Russian news outlets could not wait to call such concerns exaggerations created by anti-Russian 'hysteria', as did scholar Andrey Suzdaltsev, a political scientist and professor at the prestigious Higher School of Economics in Moscow.¹⁷ In an article by TASS, the concerns were described as 'stupidities', told by Western media and NATO officials as part of a 'psychological information-bombardment'.¹⁸ Evidently, Russian authorities had wanted this to happen. By creating uncertainty in the European security environment, Russia encouraged the concerns and fears of Western nations, which they could then describe as hysterical and use to further discredit the West. Meanwhile, as Western countries voiced their concerns, Zapad became a source of amusement for Russian internet users. Memes and jokes about Veyshnorica were quickly circulating on Russian websites and even a Veyshnorian Ministry of Foreign Affairs' twitter account was created¹⁹, all to suggest that the military exercise was just fun and games. In this

12 Stevenson, 'The Wider Implications of Zapad 2017', iii.

13 Andrius Sytas, 'U.S. concerned about Baltic incidents in forthcoming Russian war games', in: *Reuters*, 16 June 2017. See: <https://www.reuters.com/article/nato-russia/u-s-concerned-about-baltic-incidents-in-forthcoming-russian-war-games-idUSL8N1JD3NF>.

14 Aaron Mehta, 'In Russia's Zapad drill, Poland sees confirmation of its defense strategy', in: *Defense News*, 6 December 2017. See: <https://www.defensenews.com/global/europe/2017/12/06/in-russias-zapad-drill-poland-sees-confirmation-of-its-defense-strategy/>.

15 Harry Cockburn, 'Zapad 2017: Russia kicks off huge military exercises on Europe's border', in: *The Independent*, 15 September 2017. See: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/zapad-2017-russia-military-exercises-drills-europe-borders-kicks-off-war-games-putin-a7948456.html>.

16 Ibid.

17 Andrey Suzdaltsev, 'Ucheniya 'Zapad 2017'. Isterika v NATO i bespokoystvo Lukashenko', in: *Ekho Moskvy*, 27 August 2017. See: <https://echo.msk.ru/blog/politoboz/2044798-echo/>.

18 Roman Azanov, 'Kak ucheniya 'Zapad 2017' nadelali mnogo 'shuma' v Evrope i SShA', in: *Tass*, 3 August 2017. See: <http://tass.ru/armiya-i-opk/4459730>.

19 European External Action Service East Stratcom Task Force, 'Zapad 2017: War Games in Russia, Belarus – and Vaisnorica?', in: *EU vs. Disinformation Campaign*, 20 September 2017. See: <https://euvsdisinfo.eu/zapad-2017-war-games-in-russia-belarus-and-vaisnorica/>.

PHOTO PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA, R. DACIUS

June 2018 meeting in Warsaw of the leaders of the Bucharest 9 of Baltic and East European countries. After the Zapad 2017 exercise the leaders called for a strong boost in NATO defences

sense, for Russia Zapad 2017 has proven to be quite successful; it has reinforced both Russia's right to defend its sphere of influence, as well as its claim that NATO member states exaggerate the extent of Russia's geopolitical aggression.

Russia's strategic narrative

As has been suggested earlier, Russia's strategy under Putin can be summarized in two goals: increasing its influence abroad and re-establishing its role as a global and regional power. Both seem to entail the strengthening of Russia at the expense of Western nations. In their article, scholars Payne and Foster state that Russia has 'declared repeatedly that it views

NATO as its enemy'.²⁰ This they use to explain Russia's employment of military exercises like Zapad 2017. A main motive Russia mentions for exerting its military power is the alleged expansionist policy of NATO. As Putin himself declared at a conference in Munich in 2007: '... it is obvious that NATO expansion does not have any relation with the modernization of the Alliance itself or ensuring security in Europe. On the contrary, it represents a serious provocation that reduces the level of mutual trust'²¹ Indeed, the Western agenda as perceived by Putin's presidency can only be described as the expansion of 'Western influence in Russia's traditional sphere of influence'.²²

How can this narrative be explained? While NATO organizes regular military exercises in Europe, it has never done exercises on the scale of Zapad 2017.²³ Though it is important to note that in these instances, being part of Russia's information campaign, the truth rarely matters. Vladimir Putin's popularity amongst Russians is largely dependent on the perception that he is a strong leader, willing to protect so-called Russian

20 Payne & Foster, 'Russian Strategy: Expansion, crisis and conflict', 80.

21 Sharyl Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict: managing Black Sea security and beyond', in: *Southeast European and Black Sea Studies* 15 (2015) (2) 154-155.

22 Isaak Kfir, 'NATO and Putin's Russia: Seeking to balance divergence and convergence', in: *Comparative Strategy* 35 (2016) (5) 449.

23 Tennis, 'Russia showcases Military Capabilities'.

values and interests against Western expansion.²⁴ Furthermore, Russia's resistance to Western hegemony is often depicted as being 'vital for survival of the Russian nation and state'. Thus, Putin cleverly uses this anti-Western narrative as a justification of his presidency, while also presenting Russia as an alternative for the Western model of modernity.²⁵ Moreover, portraying itself as an alternative power allows Russia to exclude itself from Europe institutionally and normatively.²⁶ In doing so Russia is no longer required to play by the international rules of the game and even justifies the way it tends to break these rules. This goes for Russia's military actions as well, as Boulègue explains: 'the notions of national sovereignty and intangibility of borders no longer have the same relevance for the Kremlin.'²⁷

Battling disinformation

Meanwhile, the Zapad 2017 exercise showed the real problems of the European security strategy: the EU is unprepared for potential Russian aggression and unable to effectively deal with Moscow's information campaign. Next to causing disarray and confusion about Zapad 2017, Russian propaganda has infected and still infects social media networks, influencing public opinion and meddling in elections and other forms of democratic decision-making. As put forward by European Commission's security chief Julian King, a staggering '3,500 examples of pro-Kremlin disinformation contradicting publicly available facts, repeated in many languages and on many occasions' have been identified.²⁸

This is not to say that European countries are not trying to improve their capacity to respond to disinformation. As early as 2015, the European Council requested a plan of action to effectively address the Russian disinformation campaign. As a result, the East Stratcom Task Force was created,²⁹ whose main tasks include the explanation of EU policies in Eastern Partnership countries, the enforcement of media environment in the region and the analysis and

Putin cleverly uses this anti-Western narrative as a justification of his presidency, while also presenting Russia as an alternative for the Western model of modernity

correction of disinformation. In September 2017, the Task Force launched its own website *EU vs. Disinformation*, providing a database filled with cases of disinformation and even the so-called *Disinformation Review*, a weekly newsletter.³⁰ However, the actual effect of the European anti-disinformation campaign remains to be seen. As a study conducted during the 2016 American presidential campaign shows, attitudes are rarely affected by a fact-check. While corrective information does lead to the reduction of misconceptions, its effect on public opinion is minimal.³¹ Still, this attempt to address the Russian disinformation campaign should be seen as a step in the right direction.

-
- 24 S. Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 159.
- 25 Mikhail Suslov, 'Russian World Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of 'Spheres of Influence'', in: *Geopolitics* (2018). Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650045.2017.1407921>.
- 26 Derek Averre, 'The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance', in: *Europe-Asia Studies* 68 (2016) (4) 715.
- 27 Mathieu Boulègue, 'The Russia-NATO Relationship Between a Rock and a Hard Place: How the Defensive Inferiority Syndrome Is Increasing the Potential for Error', in: *The Journal of Slavic Military Studies* 30 (2017) (3) 371.
- 28 Jon Stone, 'Russian disinformation campaign has been 'extremely successful' in Europe, warns EU', in: *The Independent*, 17 January 2018. See: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/russian-fake-news-disinformation-europe-putin-trump-eu-european-parliament-commission-a8164526.html>.
- 29 European Parliamentary Research Service, 'Fake news' and the EU's response', April 2017. See: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599384/EPRS_ATA\(2017\)599384_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599384/EPRS_ATA(2017)599384_EN.pdf).
- 30 European External Action Service, 'Questions and Answers about the East StratCom Task Force', 8 November 2017. See: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en.
- 31 Brendan Nyhan, Ethan Porter, Jason Reifler and Thomas Wood, *Taking Corrections Literally But Not Seriously? The Effects of Information on Factual Beliefs and Candidate Favorability*, (SSRN, 29 June 2017). See: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2995128>

A Russian T-72 type tank taking part in Zapad 2017 at the Luga training ground. The numbers of participating troops in Zapad 2017 differed greatly in Russian announcements and Western estimates

PHOTO ANP/EPA, RUSSIAN DEFENCE MINISTRY, K. ALYSH

On Europe's security strategies

Essentially, Zapad 2017 showed the evident lack of a (adequate) European strategic framework; a shared set of core assumptions about how security challenges should be dealt with. While it is clear that an exercise like Zapad 2017 does not immediately call for a military response, it can be viewed as part of a greater trend of deteriorating European security. The starting point of this deterioration is often placed in 2014, when Russia made several military incursions into Ukrainian territory. Ukraine was confronted with the invasion and subsequent annexation of the Crimean Peninsula by the Russian Federation, as well as with the declarations of independence of the Donetsk and Luhansk regions by Russia-backed separatist forces. The armed conflict in the Donbass area continues to this day. Admittedly Russia's involvement in Ukraine was not the first act of Russian aggression in the neighbourhood, but it

appears to mark a turning point in European threat-perception and security governance.

Next current security strategies – of both NATO and the European Union – and the response of the organisations to Russia's revision of Europe's rules-based order will be assessed. Mälksoo defines security strategies as strategies that 'seek to repress ambiguity in an attempt to create some sort of order out of the surrounding uncertainty, or lurking chaos'.³² It will become clear that the current security strategies fail to do this, because, while the EU and NATO strongly condemned Russia's actions in Ukraine, they are generally indecisive about how to deal with Russia's challenge to European security.

As an intergovernmental military alliance, one would expect NATO to be the first to guarantee European security if it is compromised. The alliance was created to protect Europe against Soviet aggression, but had been building towards more cooperation with Russia since the collapse of the USSR in 1991. For example, the *NATO Strategic Concept of 2010* expressed the desire '... to see a true strategic partnership between

32 Maria Mälksoo, 'From the ESS to the EU Global Strategy: external policy, internal purpose', in: *Contemporary Security Policy* 37 (2016) (3) 376.

NATO and Russia...'.³³ The Ukraine crisis changed all that; one could even say that NATO had been 'reinvigorated' by it. As is described by Derek Averre, the lesson NATO learned from 2014 is that 'given the non-transparent build-up of Russia's military capabilities near its western borders' and a 'sufficient level of interest and perceived opportunity', Moscow is prepared to 'trigger a rapid escalation from the non-military to a military phase in regional conflicts'.³⁴ As a response, NATO tried to reassure its members of the defence guarantees under Article 5 by the implementation of its *Readiness Action Plan* (RAP), which 'ensures that the Alliance is ready to respond swiftly and firmly to new security challenges from the east and the south'.³⁵ Additionally, a NATO *White Paper* from 2015 refers to Russia as posing a 'long-term threat to allies and EU member states' and recommends a 'more coherent strategy of engagement towards strategic neighbours in the East', which would entail 'the return to collective defence'.³⁶ In addition NATO has positioned equipment and forces in the Baltics, East-Central Europe and the Black Sea region.³⁷ Yet, it remains uncertain to what extent political response accompanies NATO's military preparedness. Some blame NATO's lack of substantive unity for its ineptness to challenge Russia.³⁸ In any case, as the Kremlin's intentions remain unclear, NATO is reluctant to reintroduce direct confrontation and cause escalation of tensions.

Since NATO does not give much clarity on a coherent security policy in Europe, maybe some answers can be found by looking at the European Union. As Maria Mälksoo explains, the EU's security strategies are a perfect example of the EU's growing aspiration 'to provide physical security for its citizens', while also feeling 'a heightened sense of responsibility for serving as a 'force for good' in the world'.³⁹ Similarly, Alistair Shepherd notes the significance of EU's blurring of internal and external security in understanding the Union's role as an international security provider.⁴⁰ Isaac Kfir describes this early strategic culture as 'encapsulating civilian power, with a focus on non-military [...] means and the development of supranational structures'.⁴¹ The EU's first security strategy

– the *European Security Strategy* (ESS) of 2003 – showed the EU's aspirations to become a *global power*, but failed to 'lay out clear policy objectives, means and instruments'.⁴² The second strategy – the *EU Global Strategy* (EUGS) of 2016 – shows a more sobering perspective on European security. Brexit and the rise of nationalism in Europe made the focus of the security strategy shift to internal objectives, such as strengthening unity and keeping faith of citizens in European integration. Indeed, EUGS calls for more assertiveness, confidence, determination and resilience, while revealing increasing concerns about the EU's ability to maintain peace and security in Europe.⁴³ Mai'a Cross notes the emphasis of the strategy on the importance of smart power, defined as the use of both coercion and co-option. On soft power, the strategy underscores the value of EU's vast network of diplomats, and the importance of diplomacy. On hard power, it suggests that 'the idea that Europe is exclusively a 'civilian power' does not do justice to an evolving reality',⁴⁴ pointing out that the EU has many sources of hard power, including its economic sanctions imposed on Russia. Indeed, the change in the European security environment seems to have shaken the characterisation of European nations as so-called *civilian states*. Civilian states receive their legitimacy from their capacity to sustain economic growth and prosperity rather than their military capabilities, but recent years seem to show a renewed interest in military power. Likewise, it is important to note, when

-
- 33 Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 156.
 34 Averre, 'The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance', 710.
 35 NATO, 'Readiness Action Plan', 2016. See: https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_119353.htm.
 36 Averre, 'The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance', 710-711.
 37 Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 161.
 38 Kfir, 'NATO and Putin's Russia: Seeking to balance divergence and convergence', 457.
 39 Mälksoo, 'From the ESS to the EU Global Strategy', 374.
 40 Alistair J.K. Shepherd, 'The European Security Continuum and the EU as an International Security Provider', in: *Global Society* 29 (2015) (2).
 41 Kfir, 'NATO and Putin's Russia: Seeking to balance divergence and convergence', 451.
 42 Mälksoo, 'From the ESS to the EU Global Strategy', 379.
 43 Ibid, 382.
 44 Ma'ia K. Davis Cross, 'The EU Global Strategy and diplomacy', in: *Contemporary Security Policy* 37 (2016) (3) 406.

PHOTO EUROPEAN UNION/E. ANSOTTE

Some suggest the European Union can only reach strategic autonomy, as called for in EUGS, through Europeanisation of NATO

comparing EES and EUGS, the change in the regard towards Russia, from describing it as ‘a major factor in our society and prosperity’ to a country which ‘represents a key strategic challenge’ to European security.⁴⁵ One can only wonder why.

These two strategies provide the framework for the common security and defence policy (CSDP), covered by articles 42 to 46 of the Treaty on European Union. Still, while the CSDP is designed to protect EU’s interests, contribute to international security and project power in order to prevent and resolve crises, it has not resulted in the creation of a European strategic doctrine and generated limited autonomous military capacity. Multiple past events show that CSDP has rarely been invoked as a useful political tool. As Derek Averre points out, the European Union has been involved in some capacity in all of the frozen conflicts in the former Soviet Republics but has not been able to

reach a resolution in a single case,⁴⁶ or as Steven Blockmans lamented: ‘After the illegal annexation of Crimea and Russia’s indirect responsibility for the downing of Malaysia Airlines flight MH17 in eastern Ukraine, what will it take before the EU can effectively confront a conflict on its borders and prove to both its own citizens and third countries that it has a meaningful role to play in foreign policy?’⁴⁷

Possibly, this is tied to an additional problem found in dealing with Russia; the difference in threat perception amongst European countries. While Zapad 2017 corroborated the conclusions from Poland’s new defence review, according to the Secretary of State of Poland’s Ministry of Defence Bartosz Kownacki other countries regard the case differently. He claimed: ‘In other European countries, in the countries belonging to the so-called Old Europe, this threat is perhaps not perceived – they treat this threat in a different manner.’⁴⁸ Although it is understandable that the difference in location and economic dependency on Russia generates differences in threat perception, it proves to be a significant hurdle in maintaining European security.

Implications for European security

With Europe’s strategic strategies and their responses to Russia’s exclusion from European rules-based order outlined, the broader strategic implications arising from the deterioration of security in Europe’s neighbourhood will now be discussed. Then, multiple options on how Europe should develop its security strategy in order to effectively deal with Russian aggression will be presented.

As the assessment of European security strategy showed, the inaptness of the EU and NATO to effectively and unanimously respond to Russia resulted in a considerable amount of uncertainty about the future European security landscape. As Averre explains, ‘in the context of a resurgent Russia and increasing enlargement fatigue’, the European Union is unprepared to revise its security policy.⁴⁹ Opinions about implications

45 Mälksoo, ‘From the ESS to the EU Global Strategy’, 381.

46 Averre, ‘The Ukraine Conflict: Russia’s Challenge to European Security Governance’, 713.

47 Steven Blockmans, ‘Ukraine, Russia and the need for more flexibility in EU foreign policy-making’, in: *CEPS Policy Briefs* No. 320 (Brussels, 25 July 2014). See: <https://www.ceps.eu/publications/ukraine-russia-and-need-more-flexibility-eu-foreign-policy-making>.

48 Mehta, ‘In Russia’s Zapad drill, Poland sees confirmation of its defense strategy’.

for NATO are divided. Some experts argue that Russia's increasing assertiveness helped NATO member states consolidate behind a new policy, while others point out the differing views on Russia among its members that hinder the constitution of an actual strategic approach. This creates what Averre calls a 'vacuum of security governance'.⁵⁰ This vacuum is augmented by the uncertainty about Russia's resilience. Economic hardship, caused by the Western sanctions and fluctuating oil prices, could very well influence Russia's ability to sustain the costs of its foreign policy.⁵¹ However, one should remember that in the light of Russia's weak economy, it increasingly uses its military capabilities to assert its geopolitical influence. Zapad 2017 may serve as an example of this.

While it is clear that Europe should view Zapad 2017 as a confirmation of its perceptions of increased regional threats, experts disagree on how it should react to this. Focusing on NATO, scholars agree it is essential for NATO to learn to effectively counter Russian information campaigns and other forms of hybrid warfare.⁵² As these tactics muddle usual foreign policy and make it unclear what would actually constitute an attack, it is important that NATO provides clarity on communication and action as to when Article 5 should be invoked. Additionally, Stevenson suggests that NATO should ensure the realisation of both its message of greater vigilance and its steps towards a greater military preparedness of collective defence.⁵³ Conversely, Averre finds fault with this emphasis on collective defence and deterrence, as it does little to 'address the deterioration of the Russia-NATO relationship as well as the vacuum in security structure in the area'.⁵⁴ Instead, Russia and NATO should work on creating a constructive dialogue. Since the current security of Europe is covered in uncertainty, the possibility of potential misconceptions and misunderstandings that could lead to serious consequences should very well be reckoned with.⁵⁵ Maintaining open lines of communication could help demolish the 'self-enforcing vicious circle of mutually biased perceptions of each other', as well as opposing world views and conflicting

narratives.⁵⁶ Moreover, emphasis should be placed on reassurance. NATO and the European Union should make an effort to address the Kremlin's security concerns. A realistic view and understanding of Russia's concerns about NATO's deterrence plans and possible expansions could help undo Russia's irrationality and unpredictability as perceived by European countries.⁵⁷

PHOTO EUROPEAN UNION, TASS

Russian Foreign Minister Sergey Lavrov meets with Federica Mogherini, High Representative for Foreign Affairs of the EU (September 25, 2018)

-
- 49 Averre, 'The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance', 715.
 - 50 Ibid, 715-716.
 - 51 Ibid, 716.
 - 52 Boulègue, 'The Russia-NATO Relationship Between a Rock and a Hard Place', 376. Also: Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 162. And: Stevenson, 'The Wider Implications of Zapad 2017', iii.
 - 53 Stevenson, 'The Wider Implications of Zapad 2017', iv.
 - 54 Averre, 'The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance', 711.
 - 55 Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 172.
 - 56 Boulègue, 'The Russia-NATO Relationship Between a Rock and a Hard Place', 376. Also: Cross, 'NATO-Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict', 361.
 - 57 Ibid, 379-380.

PHOTO EUROPEAN UNION

Vladimir Putin's popularity is largely dependent on the perception that he is a strong leader

Scholars are equally divided on the role the European Union should play in dealing with Russia. Although the EU has tried to increase its importance as a European security provider, it remains unclear where its position fits between the more traditional security actors, such as the USA and NATO.⁵⁸ The wavering faith in the European integration project, as shown in Brexit and the rise of nationalism throughout Europe, further hinders this aspiration. Some suggest that the European Union can only reach 'strategic autonomy', as called for in EUGS, through 'Europeanisation of NATO itself'.⁵⁹ As long as NATO exists parallel to the EU, as the argument goes, there is no real objective for the Union to reach security autonomy. By way of contrast, others argue that differentiation between the European Union and NATO could actually be helpful. Duke and Gebhard argue that greater differentiation between the EU and NATO could allow the former to bring down its integration dilemma with Russia. This would

also make it more difficult for Putin to insist that the EU and NATO together are 'part of a classical competition for international influence'.⁶⁰ Still, too much differentiation between the two organisations could help Russia exploit their differences, which should be avoided.

Conclusion

In the wake of growing Russian assertiveness, the military exercise Zapad 2017 can be seen as a clear part of a broader strategy to install and increase uncertainty about the European security environment. While the exercise displayed traditional military capabilities, its hybrid warfare aspect should not be overlooked. Russia's strategy under Putin is directed at the re-establishment of Russia as a regional and global power, which seems to be achievable only at expense of Western influence in its 'near abroad'. Next to displays of military means, like Zapad 2017, this strategy makes use of significant media and propaganda means as well. The current security strategies in Europe seem to be inapt to effectively deal with the Russian strategy, both in responding to potential aggression and in countering its disinformation offensive. In order to create a renewed confidence in its security, it is vital that European organisations like the EU and NATO maintain open lines of communication with Russia, which will decrease the chance of unintentional escalation of current tensions. In light of the changed tactics of warfare, including hybrid warfare, it is vital that NATO creates clarity on what exactly it perceives as an attack on one of its members. While opinions differ on the conflicting and collaborating roles of NATO and the EU, it is important that they define their security strategies more closely. As has become evident, the European security landscape has changed significantly over the last two decades, rendering views on the irrelevance of military force insufficient to explain current European societies. Russia's self-exclusion from the European system of civilian states proves that the prevalence of military force still has its merits.

58 Mälksoo, 'From the ESS to the EU Global Strategy', 382.

59 Jolyon Howorth, 'EU-NATO cooperation: the key to Europe's security future', in: *European Security* 26 (Taylor & Francis Online, 2017) (3).

60 Simon Duke & Carmen Gebhard, 'The EU and NATO's dilemmas with Russia and the prospects of deconflictation', in: *European Security* 26 (2017) (3) 392.

Perpetuum mobile

Linda Polman

In Somalië lopen zowel Amerikaanse als Europese strategische belangen, maar niet in de pas met elkaar. De Amerikaanse War on Terror en de Europese oorlog tegen migratie hollen door elkaar en botsen als kippen zonder koppen.

Neem het jaar 2009 bijvoorbeeld. Iedereen wist dat er een nieuwe hongersnood in Somalië zat aan te komen. Het Amerikaanse Famine Early Warning Systems Network (Fewsnet) en de Europese Food Security Nutrition and Analysis Unit (FSNAU) waarschuwden niet minder dan zeventig keer, in steeds urgentere bewoordingen, voor wat er stond te gebeuren. Niemand reageerde. Eind 2009 bezocht de Amerikaanse ontwikkelingseconoom Jeffrey Sachs, mede-ontwerper van de UN Millennium Development Goals, het Witte Huis. Sachs schetste Obama wat de Somaliërs boven het hoofd hing, maar de president zei niets te kunnen doen. De VS was in oorlog met al-Shabaab, het Somalische filiaal van al-Qaida. Het Congres had al-Shabaab zojuist toegevoegd aan de Amerikaanse lijst van terroristische organisaties: het was strafbaar geworden om al-Shabaab te helpen. Meteen hadden Amerikaanse NGO's zich uit al-Shabaab-gebied teruggetrokken en was de VN-voedselhulp aan Somaliërs meer dan gehalveerd: de VS is de allergrootste donor aan het World Food Programme (WFP) en had voedselhulpverlening aan hongerigen in al-Shabaabgebied verboden. In Mogadishu werd de VS alleen nog vertegenwoordigd door een paar handenvol Amerikaanse militairen met vierkante kinnen en een vloot drones. Jeffrey Sachs vertelde: 'Ik zei Obama dat het land dringend een ontwikkelingsstrategie nodig had, niet een militaire benadering. Obama antwoordde dat zolang al-Shabaab de scepter zwaaide, het Amerikaanse Congres daar geen toestemming voor zou geven. 'Find me another hundred votes in Congress,' zei hij.'

De hongersnood begon in 2011. Ruim een kwart miljoen Somaliërs bezweken en een miljoen raakten op drift, op zoek naar eten. Het vluchtelingenkamp Dadaab in Noord-Kenia, nog vol na eerdere hongersnooden, barstte uit zijn voegen. Vele honderdduizenden Somaliërs hebben hun leven in vluchtelingenkampen in de regio gesleten, maar vele honderdduizenden wisten in de loop der jaren ook Europa te bereiken. Soms krijgen ze hier asiel, vaker sturen we ze terug. Maar tijdens de hongersnood van 2011 verbood het Europese Hof voor de Rechten van de Mens de EU-lidstaten om Somaliërs nog langer te deporteren. Het was in Somalië te gevaarlijk vanwege de Amerikaanse drones en de honger. EU-landen leidden hun deportaties daarna om naar het kamp Dadaab in Noord-Kenia, tot het Hof ook dat verbood. Dadaab zat meer dan propvol en er was tekort aan alles. Latrines stroomden over en ratten renden door de tenten. De toestand in Dadaab was 'onmenselijk', oordeelde het Hof.

De Amerikaanse oorlog in Somalië duurt voort. Gemiddeld eens per anderhalve week gooit de VS bommen. Het aantal al-Shabaabstrijders groeit alleen maar en het aantal vluchtelingen ook. De gewapende aanhang van al-Shabaab in het kleine Basra bijvoorbeeld, niet ver van Mogadishu, steeg van 50 man in 2016, naar 600 begin 2018. In diezelfde periode trokken meer dan duizend inwoners van Basra naar vluchtelingenkampen. Zo houden de VS en al-Shabaab de vluchtelingensroom in beweging. Intussen sturen de EU-lidstaten vrachten hulpgeld naar Somalië om het land voldoende op orde te krijgen om vluchtelingen vanuit Europa terug te kunnen sturen, want ook die stroom moet in beweging blijven. Al dertig jaar staat Somalië elk jaar opnieuw in de top vijf van landen die de meeste vluchtelingen genereren. Het perpetuum mobile bestaat en het draait zijn rondjes in Somalië. ■

Oorlogsfotograaf Teun Voeten: betrek krijgsmacht bij aanpak interne dreigingen

Hij zag in Mexico een nieuw type oorlog ontstaan en bestudeerde die als promovendus; de drugsoorlog, gevoerd met zware wapens in de straten van een land dat officieel niet in oorlog is. De onderwereld en bovenwereld zijn er inmiddels sterk met elkaar verweven in een systeem waarin de belangen en dus ook de rollen voortdurend wisselen, zegt fotograaf en doctor Teun Voeten. Hij waarschuwt dat 'Mexicaanse toestanden' in Nederland niet ondenkbaar zijn. In Amsterdam is al een afgehakt hoofd op een stoep achtergelaten. Urker vissers zijn onder druk gezet om cocaïne te vervoeren. En in Arnhem en Rotterdam leek een groep mannen een grote aanslag voor te bereiden. Politie en krijgsmacht staan voor nieuwe, hybride uitdagingen. Dat vergt een nieuwe aanpak. 'We moeten toe naar een lokale, laag-intensieve defensie.'

Door Anke Hoets
M.m.v. Annelies van Vark

Teun Voeten in Beiroet, Libanon, augustus 2006

FOTO DE BEELDUNIE, JEROEN OERLEMANS

Tleun Voeten promoveerde eind september aan de Universiteit Leiden met zijn proefschrift *Mexican Drug Violence: Hybrid Warfare, Predatory Capitalism and the Logic of Cruelty*.¹ De titel staat symbool voor zijn kijk op de wereld. Voeten denkt en observeert multidisciplinair. Het gesprek over zijn promotieonderzoek op een warme dag in augustus loopt dan ook niet rechtlijnig. In een spervuur van woorden en gedachten schiet hij alle kanten op om vervolgens na twee uur in een soort *grande finale* te eindigen met een aantal glasheldere aanbevelingen aan bestuurders, krijgsmacht en politie. Die zijn voor later. Eerst aandacht voor hoe Voeten zover gekomen is.

De oorlogsfotograaf en antropoloog die ook doctor werd, maakte een bijzondere ontwikkeling door. Decennia lang trok hij de aardbol over om met zijn camera verslag te doen van gewapende strijd en geweld. Dat bracht hem naar Rwanda, de Gazastrook, Kosovo, Libië, Liberia, Tsjetsjenië en tal van andere conflictgebieden. Hij stond middenin het geweld en leerde het gezicht van oorlog in al zijn facetten kennen. Hij werd in zijn been geschoten door een Servische sluipschutter, werd ontvoerd door Colombiaanse rebellen, lag onder vuur van de Afgaanse Taliban en werd bijna geëxecuteerd door gedrogeerde kindsoldaten in Sierra Leone. Ook maakte Voeten 9/11 mee in New York, trok op met gangs in Harlem en zag in Irak en Syrië waartoe Islamitische Staat in staat is.

Toch lijkt Mexico, een land waar officieel geen oorlog is, de diepste indruk op hem te hebben gemaakt. 'In Mexico', schrijft hij in zijn fotoboek *Narco Estado. Drug Violence in Mexico*, 'is het narcogeweld over een drempel gegaan en verworpen tot een nieuw soort oorlog.'² Wat hij zag, met name in 'moordstad' Ciudad Juarez, was een strijd die hij in dertig jaar oorlogsjournalistiek niet eerder had gezien. Partijen gaan er elkaar met grof geschut te lijf, er worden hoofden gevonden en lijken opgehangen aan viaducten, zichtbaar voor het oog van de Mexicaanse burger. Voeten deed er verslag van, maar voelde dat hij slechts het topje van de ijsberg kon blootleggen. Hij wilde dieper graven en deed dat met zijn promotieonderzoek. 'Deze

studie is het product van een diepe fascinatie voor een fenomeen dat op schokkende wijze tegen elke vorm van menselijk fatsoen indruist, een groot deel van het land terroriseert en waarnemers in verwarring achterlaat, maar ook wereldwijd tot de verbeelding spreekt.'³

Multidisciplinaire benadering van de hybride oorlog

Zijn promotor, prof. dr. Patricio Silva, adviseerde de onderzoeker om zijn *streetwise*-inzichten mee te nemen in het onderzoek, maar ook om te focussen. Dat heeft een multidisciplinaire studie opgeleverd van het fenomeen hybride oorlog en een profielschets van 'de strijder anno nu', waar we ook in Nederland van kunnen leren. De studie volgt drie onderzoeklijnen: Voeten bespreekt de oorsprong, ontwikkeling en mechanismen van oorlog en geweld in het algemeen en in Mexico in het bijzonder aan de hand van wereldwijde en nationale trends in politiek en economie. Daarnaast bekijkt hij die ontwikkelingen met een antropologische bril op. Hij begint met een militair-historische uiteenzetting van de vraag hoe het Mexicaanse geweld zich onderscheidt van de klassieke oorlog tussen staten en waarom de strijd meer is dan de *new wars* die momenteel bij onderzoekers in zwang zijn. In de *new wars* sluiten gewapende groepen een pact met de georganiseerde misdaad en creëren een situatie van totale chaos en wetteloosheid waarin ze zich vervolgens meester kunnen maken van lokale schatten en rijkdommen. In Mexico is meer aan de hand, stelt Voeten. 'Het is een ontwikkeld land met een sterke onderstroom van straffeloosheid en geweld en een drugsindustrie die bestaat uit netwerken van roofzuchtige, kapitalistische organisaties.' Vanuit economisch en antro-

1 Zie ook: Teun Voeten, *Het Mexicaanse drugsgeweld. Een nieuw type oorlog, roofkapitalisme en de logica van wreedheid* (Groningen, Uitgeverij De Blauwe Tijger, 2018).

2 Teun Voeten, *Narco Estado. Drug Violence in Mexico* (Tielt, Voeten/Lannoo, 2012) 7.

3 Teun Voeten, *Mexican Drug Violence: Hybrid Warfare, Predatory Capitalism and the Logic of Cruelty* (Leiden, Universiteit Leiden, september 2018).

Slachtoffer van de drugoorlog in Culiacan in de Mexicaanse deelstaat Sinaloa (2009)

FOTO TEUN VOETEN

pologisch perspectief onderzoekt hij verder waarom mensen in de georganiseerde misdaad stappen en wat hen ertoe beweegt voor de criminaliteit te kiezen. 'Als antropoloog ben ik altijd geïnteresseerd in het menselijke aspect, soms is inzicht in het microniveau echt nodig om de macro-ontwikkelingen te begrijpen.'

Naast de theorie waren zijn eigen ervaringen, informatie van sociale media (ook criminelen hebben Facebookpagina's) en tal van gesprekken met slachtoffers, journalisten, ooggetuigen, participanten en bestrijders van het geweld, een belangrijke bron. Voeten maakt al vroeg in zijn boek – in het hoofdstuk 'Perpetrators as rational actors' (daders als rationele actoren) – een uitstapje naar de gewapende groeperingen, kindsoldaten en gangleden die hij in zijn bestaan als oorlogsfotograaf heeft ontmoet. 'Bijna dertig jaar lang oorlogen verslaan zet je aan het denken over geweld en waarom mensen doden. Ik heb daar een heel lang gesprek over gevoerd met een legerpsycholoog. Hij legde me uit hoe je kan

leren doden en wat er op zo'n moment met je gebeurt.' Drugs spelen daar een essentiële rol in en komen dus ook uitgebreid aan bod. Ze zijn volgens de onderzoeker een methode om mensen te trainen om te doden. Om ze moreel, emotioneel, ruimtelijk en ideologisch los te weken van hun achtergrond en verantwoordelijkheden. 'Veel soldaten gebruiken drugs, maar terroristen ook.'

Kenmerken van de hybride oorlog

Wat precies maakt de drugoorlog in Mexico hybride? Voeten vat het als volgt samen: 'Deze oorlog verenigt elementen van uiteenlopende strategieën en netwerken. High-tech wapentuig wordt met primitieve wapens gecombineerd en het geweld is gefragmenteerd. De strijd heeft een cyber-dimensie met sociale media en het excessieve, spectaculaire geweld wordt breed geëtaleerd. De strijders hebben uiteenlopende motieven: ideologisch, financieel, psychologisch

of zelfs destructief-nihilistisch en de voetsoldaten worden vaak geworven in een onderklasse die buiten de boot is gevallen. Tot slot zijn belangrijke kenmerken de onvoorspelbare dynamiek en multidimensionale, voortdurend wijzigende matrixen van geweld.⁴

Mexico heeft een lange traditie van drugsproductie en drugshandel. Maar de situatie loopt na 2000 volledig uit de hand als de Mexicaanse verzorgingsstaat afbrokkelt onder het toezien van neoliberaalere regeringen. Wat overblijft, is een land van sociale ongelijkheid, echt of gevoeld, en armoede. Beide zijn een voedingsbodem voor criminaliteit. De situatie verslechtert snel als president Felipe Calderon in 2006 de oorlog verklaart aan de drugskartels. De dynamiek is er sindsdien groot. Voeten: 'Er is niet één oorlog, het zijn er wel zeven. Dat maakt de situatie onoverzichtelijk en maakt dat loyaliteiten voortdurend schuiven. De overheid vecht tegen kartels, lokaal bestuur tegen de centrale overheid, kartels onderling en paramilitaire groepen voeren executies uit, bijvoorbeeld straatschoffies op verzoek van de lokale middenstand.' De staat is in Mexico het monopolie op geweld inmiddels volledig kwijt. Het wordt daarbij steeds wreder en professioneler, stelt Voeten. 'Er wordt niet geschoten met simpele handvuurwapens. Criminelen schieten soms met een raketwerper een legerhelikopter uit de lucht.' Het geweld is overigens niet *gratis*, het wordt niet willekeurig toegepast, maar dient doorgaans een doel.

De drugsindustrie is daarnaast wat het woord zegt: een industrie. De kartels zijn goed georganiseerd en springen als commerciële bedrijven of liever multinationals in op de kansen die onder meer het globalisme biedt. 'Als ze nieuwe markten zien dan boren ze die aan, denk aan de cokegebruikers wereldwijd. Ze hebben raden van bestuur, een middenkader en voetsoldaten. Ze hebben een strategie, HR- en marketingafdelingen, doen aan branding via sociale media en leiden mensen op. Als er een probleem is, moeten ze dat zelf oplossen. Ze doen dus ook aan people management met headhunters.' Het resultaat is dat de kartels in de haarvaten van de samenleving zitten. Ze rekruteren er hun

Het is niet langer zo dat de politie er is om boeven te vangen en het leger om de natie te verdedigen

FOTO TEUN VOETEN

Kamajors hielpen in Sierra Leone de orde herstellen, maar worden ook beschuldigd van plunderen, terreur, moorden en het inlijven van kindsoldaten

mensen en zetten tegenstanders zoals de politie met hun kennis onder druk. 'Dan zeggen ze: 'ik weet waar je dochter op school gaat'. Agenten hebben soms geen andere keuze dan meewerken. Hetzelfde gebeurt in de krijgsmacht. Zo heeft het Los Zetas-kartel in het verleden actief mensen gerekruteerd bij de elitekorpsen van de Mexicaanse en Guatemalteekse marine.'

4 Voeten, *Mexican Drug Violence*, 318.

Slachtoffer opgehangen aan een viaduct. Geweld in Mexico is niet willekeurig, maar wel een keiharde boodschap (Culiacan, 2009)

Endemisch

De drugskartels hebben een parallelle economie gecreëerd en verdienen er miljarden mee. Met zulke belangen en korte lijnen naar de bovenwereld, is het niet vreemd dat ze stevig geworteld zijn in de samenleving. Ze zijn onderdeel van een systeem waarin het ene moment de onderwereld profiteert en het volgende moment de autoriteiten de kartels gebruiken als zogeheten *cash cows*. Ze houden elkaar in stand en in evenwicht. Voeten noemt de corruptie endemisch. Collaboreren gebeurt in alle sectoren. Zo bleek in de jaren negentig de allerhoogste drugstsaar die werd opgepakt een generaal te zijn. Generaal Jesús Gutiérrez Rebollo werkte samen met het Juarezkartel. Er zijn talloze banken – ook internationaal – die geld witwassen. De wapenhandel verdient dik aan de kartels en er is infiltratie op bestuurlijke niveaus. De pakkans is bovendien klein, enerzijds door corruptie in het justitieapparaat en anderzijds door een overload aan cases.

Het lijkt op de totale wetteloosheid en toch is Mexico volgens de onderzoeker geen *failed state*. 'Een *failed state* is een staat waar niets meer werkt. Mexico heeft een hoog moordcijfer en het geweld is er vaak gruwelijk, maar het normale leven gaat door. Het belangrijkste in een staat is voor velen veiligheid, maar ook onderwijs en bijvoorbeeld zorg. Dat hebben de Mexicanen. Ik spreek dan ook liever van *failed security* dan van een *failed state*.'

Waarschuwing aan Nederland

Voeten erkent dat hij de situatie in Nederland niet heeft onderzocht, toch ziet hij veel parallellen met Mexico. 'De essentie van een narcostaat is een grote parallelle economie. Die kent Nederland ook. Ons tolerante drugsbeleid is ontspoord, we zijn inmiddels een echt drugsland', waarschuwt hij en wijst er op dat onlangs uit onderzoek is gebleken dat er alleen al in de handel in synthetische drugs jaarlijks bijna 19 miljard euro omgaat.⁵ 'En waarschijnlijk even zoveel of zo niet meer in de productie, consumptie, invoer, doorvoer en export van andere drugs.'

⁵ Pieter Tops, Judith van Valkenhoef, Edward van der Torre, Luuk van Spijk, 'Waar een klein land groot in kan zijn. Nederland en synthetische drugs in de afgelopen 50 jaar', in: *Onderzoeksreeks Politieacademie* (Den Haag, BoomCriminologie, 2018).

Daarnaast staan de kranten bol van berichten over infiltratie van (lokaal) bestuur, liquidaties en de druk op het justitiële systeem.’ Waar politie en justitie zich terugtrekken uit de wijken, lijkt de criminaliteit in Nederland en andere West-Europese landen juist de tegenovergestelde beweging te maken. ‘Ik vind het een grote fout dat politiebureaus gesloten worden en er minder blauw op straat is. Kijk naar Frankrijk, daar heb je steden met *no-go zones* waar totale wetteloosheid heerst.’ Voeten noemt het de democratisering van de oorlog: oorlog wordt niet langer gevoerd door mensen in uniform tegen een vijand met een ander uniform en andere nationaliteit. ‘In Nederland zit iedereen nog te zeer op de lijn van het Russische vijanddenken. Maar het tijdperk van de klassieke oorlog tussen staten lijkt voorbij. Ik denk dat het gevaar niet langer uit het Oosten komt, uit Rusland, maar dat de wereld meer draait om belangen. Kijk hoe ver China komt via diplomatie en economisch beleid. Voor ons, en daarmee bedoel ik naast Nederland de hele Europese Unie, komen de nieuwe gevaren van binnenuit. De werkelijke veiligheidsvraagstukken zijn in mijn ogen de (internationale) georganiseerde criminaliteit en de radicale islam, gecompliceerd door ongecontroleerde migratiestromen.’

De overheid hobbelt volgens Voeten achter de feiten aan, omdat ze zich aan regels moet houden terwijl criminelen en terroristen de zwakke kanten van het globalisme exploiteren. Daarmee staat ze altijd op achterstand. Toch is ze niet machteloos, denkt hij. Endemische zaken zoals corruptie kunnen en moeten op alle fronten worden aangepakt. Hij wijst op de bankensector waar legaal en illegaal door elkaar lopen. Ook hier kunnen de autoriteiten besmet raken. In Nederland is al een aantal keren gebleken dat politie en douane geïnfilteerd waren door de drugsmaffia. Bij de aanpak van de criminaliteit mag de elite niet worden ontzien ‘dus ook gemeenteraadsleden die zich met twijfelachtige zaken bezighouden, moeten worden aangepakt’. Daarmee refereert Voeten aan zijn theorie dat in Nederland, net als in Mexico, door het neoliberalisme de sociale en economische ongelijkheid – reëel of in de

Bewijzen van drugshandel en -productie. Begin oktober werd middenin een woonwijk in Eindhoven een vrachtwagen met chemicaliën in brand gestoken

FOTO'S POLITIE

In november 2015 plegen islamitische terroristen zes aanslagen in Parijs. Het resultaat: 130 doden. De daders hadden onder meer Franse en Belgische paspoorten. In hun hotelkamers werden drugs gevonden

perceptie – groter wordt. Er is een onderklasse ontstaan die zichzelf desnoods met criminaliteit in stand houdt en waarin de onvrede groeit. Niemand kiest volgens hem automatisch voor de criminaliteit als hij arm is. Maar het is wel een sterke prikkel. Andere factoren zijn vastlopen in de maatschappij, onvrede of gebrek aan respect. ‘Persoonlijk vind ik de groeiende verwachtingskloof in deze tijd zeer verontrustend. Het neoliberaal kapitalistisch systeem creëert enorme verwachtingen. En een progressieve ideologie verkondigt dat iedereen overal recht op heeft. Maar verwachtingen die niet ingelost kunnen worden, scheppen wereldwijd frustraties. Als de staat er vervolgens niet in slaagt om problemen aan te pakken, dan nemen mensen zelf het heft in handen en neemt het risico op eigenrichting toe.’

Het gevaar komt niet langer uit Rusland, maar van binnenuit: van de georganiseerde criminaliteit en de radicale islam

Creatieve en flexibele laag-intensieve defensie

Het strijdtoneel heeft zich verplaatst naar de straat en wordt ook hier inmiddels soms meedogenloos en met grof geschut gevoerd, afhankelijk van de *stakes*. Het aantal liquidaties stijgt, bijna wekelijks worden vaten met drugsafval aangetroffen en onlangs brandde tegen de gevel van een flatgebouw in Eindhoven een vrachtwagen vol levensgevaarlijke chemicaliën uit. Het zijn allemaal voorbeelden waarbij het risico op onschuldige slachtoffers voor lief wordt genomen. En dan is er nog de spectaculaire aanhouding van zeven terreurverdachten die met 100 kilo kunstmest naar verluidt zoveel mogelijk slachtoffers wilden maken. Mexico? Het heeft er – misschien minder zichtbaar – veel van weg. Want zowel de georganiseerde criminaliteit als de radicale islam zijn volkomen hybride met voortdurend wisselende actoren, coalities en ambities. De uitdaging om ze te bestrijden is enorm. Zo is de radicale islam niet monolithisch; de een wil een kalifaat, de ander strijdt voor wereldheerschappij. Voor de bestrijding ervan is de assymetrie in informatie een groot probleem, zegt Voeten: ‘Radicale

islamisten weten hoe wij denken, maar andersom weten wij dat niet. Je weet dus niet tegen wat je vecht en tegen wie je vecht. Dat geeft een heel raar soort oorlog.'

De democratisering van oorlog, of liever van geweld, heeft duidelijk gemaakt dat we definitief afscheid moeten nemen van de klassieke oorlog langs overzichtelijke lijnen. Tegen die interne, hybride vijanden hoeft niet alleen de politie te worden ingezet, ook de krijgsmacht kan een belangrijke rol spelen. Voeten: 'Ik vind het eeuwig zonde dat de opkomstplicht is opgeschort. In diensttijd kwamen alle lagen van de bevolking samen, er werd een echt volksleger gevormd. Het was ook een manier om een gemeenschappelijke identiteit en loyaliteit te smeden wat echt nodig is met de uitdagingen waar we voor staan. Nederland is doorgeslagen in extreem pacifisme. We zijn hier alleen maar bezig om onze nationale helden af te schaffen.'

De krachten bundelen, is het advies van Voeten aan politie en leger (en zelfs de burger), terug naar de haarvaten van de samenleving. 'Ik pleit voor een permanente en lokale laag-intensieve defensie. Gezien het hybride karakter van de bedreigingen in onze samenleving lijkt me flexibel denken en denken in scenario's verder onmisbaar. Betrek mensen bij je defensie die out-of-the-box kunnen en durven denken: een oorlogsverslaggever, kunstenaar, zakenman, landeskundige of religieus expert. Veel

FOTO TEUN VOETEN

Via migratiestromen kan de gewapende strijd van elders in de wereld naar Nederland komen (Aleppo, 2013)

mensen leven in een bubbel. Stap daar uit. En besef dat de tijd voorbij is dat de politie er is om boeven te vangen en het leger er is om de natie te verdedigen.'

BEELDEN POLITIE

Eind september werden in Arnhem en Weert zeven terreurverdachten aangehouden die vermoedelijk plannen hadden voor een grote aanslag in Nederland

Was Afghanistan een zinloze missie?

Drs. Frans Matser, publicist

Regelmatig duikt in de media de vraag op of de Nederlandse poging de internationale rechtsorde te beschermen tijdens de Afghanistan-missie nu wel of niet een zinvolle bijdrage is geweest. Was het niet allemaal voor niets? Met name praat men over de periode waarin Nederland *lead nation* was in Uruzgan en waarbij zo'n 20.000 Nederlandse militairen zijn ingezet, 25 militairen het leven hebben gelaten en honderden lichamelijk en geestelijk gewond raakten. Journalisten, politici, generaals b.d. en militairen die uitgezonden zijn geweest geven – al dan niet genuanceerd – in artikelen, boeken en documentaires hun mening.

De voorstanders proberen doorgaans het nut van de missie te rechtvaardigen met statistieken van het aantal geopende schooltjes, meisjes die onderwijs krijgen en geslaagde infrastructurele projecten die het dagelijks leven van ten minste een aantal Afghanen dragelijker hebben gemaakt. Tegenstanders betogen dat veel vooruitgang weer verloren is gegaan, corruptie welig tiert, papaver nog steeds op grote schaal wordt verbouwd en de Taliban en andere *warlords* nog steeds zeggenschap hebben over grote delen van het Afghaanse platteland. Ik wil de vraag over het nut van de missie eens via het aspect van de neveneffecten bekijken.

Wat heeft de Afghanistan-missie de Nederlandse krijgsmacht gebracht? Aan de negatieve kant staan natuurlijk, naast de financiële kosten en de geweldige materiële slijtage bij met name de landmacht en de luchtmacht, vooral de gewonden en doden. Het leed dat het sneuvelen of verwonding van een militair voor zijn of haar familie en vrienden met zich meebrengt is groot en moeilijk te kwantificeren. Was de invasie op D-Day, waarbij op één dag bijna 4500 geallieerde militairen het leven lieten, de vrijheid van Europa waard? De geallieerde leiders vonden van tevoren van wel en de geschiedenis lijkt hen gelijk te hebben gegeven. Immers, zij hadden succes.

Waren de goede bedoelingen van de internationale coalitie om Afghanistan te bevrijden van het Taliban-juk ruim 3000 gesneuvelde coalitiemilitairen en tienduizenden gedode Afghanen waard? Dit soort vragen is, met de kennis van de afloop van een oorlog, makkelijker te beantwoorden dan vooraf. Was de missie een succes? Geen idee! Wat ik wel durf te stellen is dat de strijd in Afghanistan, waar een groot deel van de Nederlandse krijgsmacht aan heeft deelgenomen, het sluitstuk was van de transformatie van een laag-professioneel dienstplichtleger naar een hoog-professioneel

beroepsleger. Volgens veel experts is zo'n omwenteling niet te maken door alleen en risicoloos te trainen. Gevechtsbereidheid (GQ)¹ en gevechtservaring zijn essentieel om de laatste stap te zetten naar een op haar taak berekende krijgsmacht. De stelling *if you don't use it, you lose it*, kan ook op de gevechtsvaardigheid van een totale krijgsmacht betrokken worden.

Een Amerikaanse onderzoeker bracht in de jaren 1960 eens in beeld welke militaire eenheden het tijdens de Tweede Wereldoorlog 'goed' hadden gedaan. Hij koos voor de divisie als onderzoekseenheid, omdat zowel de Geallieerden als de As-mogendheden divisies gebruikten. Grotere eenheden (legerkorpsen en legers), hadden vaak een tijdelijke en snel wisselende samenstelling en voor kleinere eenheden zoals regimenten en brigades was het aantal eenvoudig te groot om onderzoek te kunnen doen. De onderzoeker koos divisies die langere tijd bij gevechten betrokken waren geweest op meerdere fronten en keek dan welke het, objectief en gemeten naar gevechtsuitkomsten, beter of slechter hadden gedaan. Beter zoals: standhouden tegen een overmacht, overwinnen van een numeriek sterkere of even sterke tegenstander. Slechter zoals: een slag verliezen tegenover een zwakkere of gelijke tegenstander.

Uiteindelijk kwam hij tot een top tien waarin, tot zijn verbazing, negen Duitse en maar één Geallieerde divisie stonden. De verklaring zat hem ongetwijfeld in een combinatie van factoren: uitrusting, motivatie, tactiek en vakmanschap, maar toch vooral gevechtservaring. Veel van de Duitse divisies waren van 1939 tot 1945 op diverse fronten actief geweest en ze waren daardoor gewoon veel vakbekwamer in het voeren van oorlog. De historicus Maarten van Rossem heeft wel eens de verwachting uitgesproken dat de (toen nog) grote dienstplichtige legers van de Europese NAVO-landen rond 1985 in een (hypothetische) confrontatie vrijwel zeker het onderspit zouden delven tegen het Israëlische leger (IDF), een krijgsmacht die in de periode 1948-1982 maar liefst zes oorlogen had moeten vechten. De verenigde Europese NAVO-legers van die tijd waren vele malen groter dan de IDF en zeker niet slechter uitge-

rust. Maar het grote verschil was gevechtservaring.

Als je dit zo leest dan dringt zich de gedachte op dat een krijgsmacht die lange tijd niet aan gevechten deelneemt, naar verloop van jaren ook aan gevechtskracht, geloofwaardigheid en dus bruikbaarheid inboet. Oorlog is immers de voorzetting van politiek met andere middelen. En zonder geloofwaardige krijgsmacht is dreigen met militair ingrijpen zinloos.

Wil ik nu zeggen dat we de krijgsmacht om de paar jaar maar lichtzinnig een oorlog in moeten sturen om haar een beetje ervaren te houden? Het antwoord is natuurlijk nee. De politiek kan een beroep doen op een krijgsmacht om de belangen van de staat te behartigen en daarbij moet ze van tevoren een inschatting maken van de kans op succes. Daarbij is er, gelet op de hoofdtaken van de krijgsmacht, wel een verschil tussen de eerste hoofdtak, het verdedigen van Nederland en onze NAVO-partners en de tweede, het verdedigen van de internationale rechtsorde.² In het eerste geval mag de regering altijd een beroep doen op de krijgsmacht, ook al staan de kansen er slecht voor (zoals in mei 1940), in het tweede geval dient de regering de kans op succes wel degelijk een belangrijk onderdeel te maken van haar besluitvorming.

Ik weet niet of het besluit van de Nederlandse politiek om de krijgsmacht zo massaal in te zetten in Afghanistan achteraf valt te rechtvaardigen met de opbrengst aan 'internationale rechtsordeverbetering', maar het heeft in ieder geval een onomstreden positief neveneffect, namelijk een krijgsmacht die na ruim vijftig jaar weer gevechtservaring heeft. Misschien hebben we hier dus te maken met een van de vele situaties waarbij een neveneffect uiteindelijk van grotere waarde blijkt te zijn dan de oorspronkelijke doelstelling. U mag het zeggen. ■

1 Zie mijn bijdrage 'Weg met sneuvelbereidheid', in: *Militaire Spectator* 187 (2018) (2) 126-127.

2 Het is overigens veelzeggend dat op de officiële website van de Rijksoverheid (<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/krijgsmacht/taken-van-de-krijgsmacht>) het wereldwijd bijdragen aan vrede, veiligheid en stabiliteit als eerste hoofdtak vermeld staat.

Schrijftalent gezocht!

In deze *Militaire Spectator* is plaatsgemaakt voor een gastcolumn. C. J. van Doorn gaat in op de vraag of de adaptieve krijgsmacht hét antwoord is op de veranderende veiligheidssituatie.

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt ook andere lezers uit om een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om

een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Een bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

De adaptieve krijgsmacht: je moet het maar kunnen

Luitenant-kolonel (R) C.J. van Doorn*

Bij Defensie gonst het weer van de activiteiten. Een van de *buzzwords* is 'de adaptieve krijgsmacht'. Geheel in lijn met de *can do*-mentaliteit ontstaan initiatieven om de uitwisseling van mens en machine creatief in te vullen en zo militair vermogen op het juiste moment op de mat te krijgen. Op zich is daar niets mis mee, maar toch knaagt er iets. Past die adaptieve krijgsmacht eigenlijk wel bij ons? Staat Defensie écht open voor deze ontwikkeling? En zit de Nederlandse samenleving wel te wachten op een krijgsmacht die lekker adaptief wil zijn?

Na 1989 raakten de defensiebudgetten in de meeste westerse landen in een vrije val. Het gevolg was een soort ongecontroleerde ont-

wapeningswedloop¹ die uitmondde in kleinere expeditionaire beroepskrijgsmachten. Deze, en daar zit een deel van de angel, verdwenen grotendeels uit het straatbeeld. Het, recent opgeheven, uniformverbod heeft deze ontwikkeling ongetwijfeld versterkt. In februari 2017 verscheen de beleidsnota *Houvast in een Onzekere Wereld*.² De nota omschrijft een complexe veiligheidssituatie, waar in- en externe veiligheid door elkaar lopen. Om dit soort complexe dreigingen het hoofd te kunnen bieden is een flexibele en adaptieve krijgsmacht nodig. Sinds de herfst van 2016 bouwt Defensie daarom aan het concept van de adaptieve krijgsmacht.³

Volgens de in maart verschenen *Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie 2018-2022* verliest een belangrijk deel van de bevolking haar vertrouwen in politiek en overheid. Dat leidt tot spanningen binnen Nederland en Europa. Niet bepaald het ideale klimaat voor een beroep op de samenleving een steentje bij te dragen aan de (weder)opbouw van haar krijgsmacht. En laat maatschappelijk draagvlak nu juist één van de pijlers zijn onder onze adaptieve krijgsmacht.

* De auteur is strategisch adviseur bij 1 Civiel Militair Interactie Commando in Apeldoorn. Momenteel volgt hij de Master Military Strategic Studies aan de NLDA in Breda. Deze bijdrage is tot stand gekomen op basis van zijn pre-graduation thesis met als titel: *Total Force, je moet het maar kunnen* (april 2017).

1 Claessen, E.A. 'De ontwapeningswedloop', in *Militaire Spectator* 183 (2014) (5) 253.

2 *Houvast in een onzekere wereld. Lijnen van ontwikkeling in het meerjarig perspectief voor een duurzaam gereede en snel inzetbare krijgsmacht*. Bijlage bij Kamerbrief 14-02-2017.

3 Defensiestaf DAOG. *BS2016023607 Het Total Force concept – nut en noodzaak*.

Naast een nationale cultuur beschikken landen over een strategische cultuur. Deze geeft inzicht in de wijze waarop een land zijn doelen nastreeft door het uitoefenen van staatsmacht. Bijvoorbeeld via diplomatie, economische druk of militaire macht. Waar Europa en de Europese lidstaten geweld zien als een allerlaatste optie⁴ zijn de Verenigde Staten minder terughoudend wanneer strategische belangen op het spel staan. Nationale en strategische culturen zijn belangrijke graadmeters voor de positie van en waardering voor de krijgsmacht. Ze zeggen daarmee iets over de slagingskansen van een adaptieve krijgsmacht. Scherp geformuleerd is de vraag: *ben je als samenleving de krijgsmacht of heb je er één?* Vrijwel alle Europese landen hebben er één.

Een andere *conditio sine qua non* vormen duurzame relaties met de omgeving. Wanneer we kijken naar de snelheid van functiewisselingen dan creëert Defensie wat ik het Vodafone-effect zou noemen: iedere twee of drie jaar een telefoontje van een aardige meneer of mevrouw die zich voorstelt als de nieuwe accountmanager. Weliswaar is dit punt geadresseerd in de *Defensienota*, maar de verbinding tussen meer zitvlees en het succes of falen van de adaptieve krijgsmacht is (nog) niet gemaakt.

Een volgend serieus probleem is het hardnekkige gen van 'zelf doen' bij Defensie. Ondanks veel voorbeelden hoe het anders kan blijft de leidende gedachte dat we alles zelf moeten hebben of kunnen. De vraag is daarmee gerechtvaardigd of Defensie in haar huidige vorm wel in staat is om de banden met de samenleving aan te halen én duurzaam te bestendigen. Zeker in een tijd waarin het economisch goed gaat en Defensie als werkgever of partner niet de eerste keus hoeft te zijn. De invoering van de adaptieve krijgsmacht is een serieuze transformatie. Dat vraagt van iedereen een open houding, een nieuwsgierige blik op de andere kant van het kazerne- of basishek en vooral het lef om 'nee' te beschouwen als een uitnodiging er 'ja' van te maken.

De conclusie, en hopelijk aanzet voor fundamenteel debat, is dat het er niet goed uitziet voor de adaptieve krijgsmacht. Het idee om de samen-

Het ziet er niet goed uit voor de adaptieve krijgsmacht (...) Defensie kampt met een hardnekkige intern gerichte cultuur die buitenstaanders niet per definitie welkom heet

leving te mobiliseren is prima, maar cruciale randvoorwaarden voor succes ontbreken. De verbondenheid tussen samenleving en krijgsmacht is verwaterd en een gevoel van urgentie ontbreekt. Rijkswaterstaat vraagt de burger toch ook niet op zijn vrije zaterdag te helpen asfalteren? Waarom zou dat voor Defensie anders zijn? Defensie kampt met een hardnekkige intern gerichte cultuur die buitenstaanders niet per definitie een warm welkom biedt. Tel daarbij op dat onze krijgsmacht zich vooral positioneert op dreigingen ver weg en eenieder begrijpt dat het best een klus zal zijn samenleving en krijgsmacht tot een innige omstrengeling te verleiden. Het pleidooi hier is vooral de problemen vanuit strategisch perspectief onder ogen te zien en niet onmiddellijk te verzanden in reeksen van maatregelen. Ook belangrijk..., maar wel na het strategisch denkwerk.

Een ander punt van aandacht is de houding van de bevolking. Veiligheid is nog steeds zo vanzelfsprekend als de dagelijkse file op de A2. Enerzijds is dat pure winst en moeten we daar vooral blij mee en trots op zijn. Anderzijds ontbreekt het gevoel van urgentie bij het adagium dat veiligheid niet vanzelfsprekend is. Het draait dus om samenhang vanuit een visie onder een overkoepelend en helder narratief. Het zou eeuwig zonde zijn wanneer over vijf jaar de conclusie is: 'goed idee, maar knullig uitgevoerd'. ■

4 *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy* (Brussel, Europese Unie, 2016).

Verzwegen zeeheld

Jacob Benckes (1637-1677) en zijn wereld

Door Jan de Vries

Zutphen (Walburg Pers) 2018

ISBN 9789462492745

383 blz.

€ 29,95

De historische biografie is een hot genre in de Nederlandse geschiedschrijving. Boeken over historische personages verkopen goed, zo blijkt ieder jaar weer uit de bestsellerlijsten, en vaak gooiën dergelijke studies ook nog hoge ogen in de verschillende literaire en historische competities. De meest voor de hand liggende reden hiervoor lijkt nog wel dat de biograaf, door één enkel leven te verbinden aan de grote lijnen van de geschiedenis, de lezer een fascinerende spiegel voorhoudt die uitnodigt tot reflectie op het eigen leven en op het menselijk bestaan *an sich*. De lezer kan zich laven aan de lotgevalen, de emoties, de karaktereigenschappen en de daden van een andere individu en zich uiteindelijk afvragen in hoeverre een mens eigenlijk een stempel op de eigen tijd kan drukken en in hoeverre die mens toch vooral een product van deze eigen tijd is.

Historische biografieën gaan tegenwoordig lang niet altijd meer over 'grote mannen en vrouwen', zoals dat vroeger wel gangbaar was; veel biografen kiezen er juist voor geschiedkundige ontwikkelingen en perioden te beschouwen vanuit het

leven van een voorheen onbekende man of vrouw. De geschiedschrijving van de Nederlandse zeemacht vormt hierop echter een duidelijke uitzondering, want in dit veld neemt 'de zeeheld' nog altijd een zeer vooraanstaande rol in. Zo zagen we de laatste jaren nieuwe levensbeschrijvingen van Jan van Speijk, Maarten Tromp, Joris van Spilbergen, Louis van Heiden en Michiel de Ruyter voorbij komen, waarbij aan het leven en de daden van de laatste bovendien ook nog een grote bioscoopfilm werd gewijd. Het boek van Jan de Vries over de Friese marineofficier Jacob Benckes – geen echte biografie, aldus de auteur, want het ontbreken van egodocumenten maakte het onmogelijk hem tot op de huid te komen – past dus in een literaire traditie die nog altijd het veld van de Nederlandse marinegeschiedenis lijkt te beheersen.

Grondig bronnenonderzoek

Aan de daden van kapitein-ter-zee Jacob Benckes zijn eerder wel korte artikeltjes en paragrafen gewijd, maar deze zijn onvolledig en staan bovendien bol van de doorgekopieerde fouten en gemakzuchtige aannames. Benckes was daarom tot voor kort nauwelijks bekend bij

het historisch-geïnteresseerde publiek en heeft ook nooit de publieke erkenning gekregen die hij gezien zijn navale leiderschap en zijn loopbaan op de Staatse vloot wel zou verdienen. De Vries, woonachtig in Benckes' geboorteplaats Koudum, is er op basis van buitengewoon grondig bronnenonderzoek in geslaagd hem aan de vergetelheid te ontrukken. Benckes stamde uit een zeevarende familie en koos na enkele jaren in de koopvaardij in 1664 voor een carrière bij de Admiraliteit van Amsterdam. Na een aantal duidelijke nederlagen tijdens de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog (1652-1654) hadden de Staten-Generaal een omvangrijke permanente oorlogsvloot laten bouwen. Deze vloot verdedigde vervolgens niet alleen de territoriale integriteit van de Republiek, maar werd ook ingezet om ver van de thuisbasis met harde hand Nederlandse economische belangen te behartigen of vijandelijke belangen te schaden. Om deze vloot te leiden hadden de admiraliteiten behoefte aan professionals, ervaren zeelieden met bewezen militaire leiderschapskwaliteiten. Hierdoor verbeterden de carrièreperspectieven voor officieren en verbeterde ook hun sociale status. Net als zijn oudere broer eerder koos Benckes daarom voor een dienstverband bij de rijke, machtige Admiraliteit van Amsterdam. Vaderlandsliefde en een afkeer van Engelse mercantilistische agressie speelden waarschijnlijk ook een rol bij zijn keuze voor de marine.

Fries in Holland

Als Fries in Holland ontbrak het Benckes aan de connecties die hem een positie als vlagofficier hadden kunnen bezorgen, maar dankzij zijn professionele kwaliteiten wist hij relatief snel een vaste benoeming als

kapitein-ter-zee te bemachtigen. In deze rang werd hij vervolgens regelmatig tijdens operaties als primus inter pares ingezet om als de facto commandeur eskaders te leiden. Hij vocht tijdens de grote zeeslagen van de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog (1665-1667). In het laatste jaar van die oorlog zette hij tijdens de Tocht naar Chatham mariniers aan wal bij Fort Sheerness. In de volgende jaren voerde hij konvooiertaken uit en maakte hij op de Middellandse Zee verschillende Barbarijse kaperschepen buit. Na de Slag bij Solebay van 1672 werd hij door zijn Amsterdamse broodheren met een eskader naar de West gestuurd om daar Franse en Engelse koloniale belangen te schaden. In samenwerking met een Zeeuws eskader onder Cornelis Evertsen de jongste maakten de Amsterdammers honderden schepen buit en vernielden zij in de Caraïben verschillende plantagekolonies. In Virginia ontwrichtten zij de tabakshandel en vervolgens veroverden zij New York, de voormalige WIC-kolonie Nieuw Nederland. Volgens De Vries blijkt uit al het beschikbare bewijsmateriaal en vooral ook uit het ontbreken van brieven van Evertsen dat de praktische leiding van deze succesvolle operatie bij Benckes lag, en niet bij de Zeeuw zoals historici altijd hebben gesteld. Dat de Fries in Hollandse dienst niet de credit kreeg lag vooral aan inter-gewestelijke verhoudingen en aan de politieke agenda van Stadhouder Willem III, die de Engels-Franse alliantie uiteen probeerde te drijven. Na een verblijf in het Oostzeegebied werd Benckes er in 1676 nogmaals op uitgestuurd om de Franse be-

langen in de West zo hard mogelijk te treffen. Hij wist Cayenne te veroveren en verwoestte verschillende Franse koloniën. Vervolgens nam hij Tobago in bezit door hier een fort te laten bouwen. Woedend over wat de Nederlanders in de West hadden aangericht stuurde de Franse koning Lodewijk XIV in 1677 een sterk eskader om wraak te nemen. Na een eerste verschrikkelijke slag droop de zwaar getroffen Franse zeemacht af, maar tijdens een tweede aanval kwam er vrijwel direct een Franse granaat in het Nederlandse kruithuis terecht. Benckes en honderden van zijn mannen waren op slag dood.

Kundig bevelhebber

Was Benckes inderdaad een ‘verzwegen zeeheld’, zoals De Vries stelt? Na lezing van het goed geschreven boek is het duidelijk dat hij een ongemeen kundige bevelhebber was, die het volledige vertrouwen van zijn politieke bazen genoot en die er keer op keer in slaagde zijn soms geheime en politiek delicate opdrachten te voltooien. Vanwege zijn Friese afkomst kon hij in Amsterdam weliswaar geen vlagofficier worden, maar hij was zeker niet van mindere statuur dan zijn collega’s die na hun dood wel een praalgraf kregen. De Vries concludeert dat zijn erkenning als held uiteindelijk geofferd moest worden vanwege de politieke agenda van Willem III, die de tijdelijke herovering van New York in nevelen gehuld wenste te houden. De Vries geeft zich er zeker rekenschap van dat het zeeheldendom van Benckes problematisch was, aangezien hij geld verdiende aan de slaven die hij buitmaakte en dat er door zijn beleid

honderden mensen zijn omgekomen. Maar waar hij zich niet over uitlaat is dat het zeeheldendom primair een cultureel construct is, zodat een ‘verzwegen zeeheld’ toch vooral een contradictio in terminis lijkt te zijn.

Het belang van dit boek is, behalve dat het de historische persoon Jacob Benckes aan de mist van het verleden onttrekt en een aantal oudere misvattingen rechtzet, vooral dat het de nauwe verbondenheid tussen de zeevarende gemeenschappen in Zuidwest-Friesland en de oorlogsvloot van de Republiek voor het voetlicht brengt. Zo zien we hoe Friese schippers voor het officiersschap kiezen en hoe zij zoals zoveel arbeidsmigranten feitelijk een economische en politieke brugfunctie bleven vervullen tussen de plaats van herkomst en de metro-pool waar zij hun emplooi vonden. Een tweede vermeldenswaardig punt is het brongebruik. De Vries maakt gebruik van ongeveer iedere denkbare relevante bron, maar durft ook nadrukkelijk te analyseren daar waar bronnen verloren lijken te zijn gegaan of misschien wel bewust nooit zijn geproduceerd. Veel historici zijn toch vooral de slaaf van wat ze toevallig aantreffen in archieven. Het heeft er vooral in de eerste hoofdstukken de schijn van dat De Vries werkelijk ieder beschikbaar stukje informatie heeft willen vermelden, waardoor het aantal namen en feitjes de lezer soms doet duizelen, maar dit doet eigenlijk niets af aan de waarde van dit uitstekende boek. ■

Dr. Gijs Rommelse

FOTO BEELDBANK NIMH

De trein en het 'afnemen van den lust tot de militaire dienst'

Geen herfst en bladeren op de rails, maar de militaire mogelijkheden van de opkomende spoorwegen was wat auteurs in de *Militaire Spectator* in de jaren 1840 bezighield.

'Als uitkomst van het geheele behandelde spoorwegennet voor de westelijke helft van Duitsland, verkrijgt men: dat de mogelijkheid zoude bestaan om 160,000 infanterie met 580 stukken geschut te vervoeren, waarheen men zulks verkoos', aldus een van de schrijvers over de snelle ontwikkelingen in het buurland.¹

In de discussie ging het ook over de breedte van het spoor en of die, als beschermingsmaatregel, moest afwijken van andere landen. Maar zou een verschil in spoorwijdte juist niet averechts werken en 'den snellen aanvoer van de hulpbenden der bondgenooten' belemmeren? De politiek moest deze knoop maar doorhakken, maar zeker was dat 'onze Tweede Kamer, zonder hulp van krijgskundige talenten, nimmer deze zaak zal kunnen beslechten.'²

In het tijdschrift klonk ook een waarschuwing dat de defensieplanners het massavervoer van soldaten veel te rooskleurig zagen, want in Engeland leidde de 'ontzaggelijke bedrijvigheid met den aanleg van spoorwegen, en al de bedrijven welke daarin voedsel voor verhoogden arbeid vinden', juist tot 'het afnemen van den lust tot de militaire dienst.'³

1 'De ijzeren spoorwegen, beschouwd uit het gezichtspunt der militaire operatie-lijnen', in: *Militaire Spectator* 10 (1842) (11) 35. Zie: http://www.kvbk-cultureelerfgoed.nl/MS_PDF/1842/1842-0030-01-0010.PDF.

2 'Brieven aan Marias', VI, in: *Militaire Spectator* 14 (1846) (2) 27, 33. Zie: http://www.kvbk-cultureelerfgoed.nl/MS_PDF/1846/1846-0023-01-0012.PDF.

3 'Verscheidenheden', in: *Militaire Spectator* 14 (1846) 66. Zie: http://www.kvbk-cultureelerfgoed.nl/MS_PDF/1846/1846-0065-01-0021.PDF.

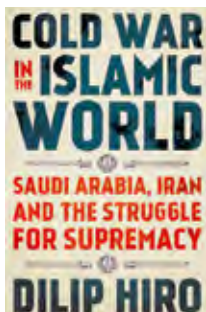
SIGNALERINGEN

Vechten voor het beloofde land

Nederlanders in de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865)
Door Wim van de Giesen
Zutphen (Walburg Pers) 2018
192 blz.
ISBN 9789462493131
€ 19,95

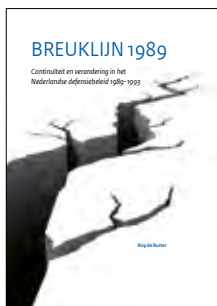
In 1861 brak de Amerikaanse Burgeroorlog uit. Dit grootste conflict op Amerikaanse bodem hield het land vier jaar lang in een wurggreep en liet diepe sporen na in de samenleving. Aan de strijd tussen Noord en Zuid namen ook immigranten deel, onder wie Nederlanders. Enkele honderden van hen namen vrijwillig dienst, voornamelijk in het leger van de Unie. Wim van de Giesen bestudeerde voor zijn boek *Vechten voor het beloofde land* brieven en andere historische bronnen. Hij beschrijft onder meer hoe de legerarts Bernard van der Kieft uit Utrecht speciaal naar Amerika ging om zijn diensten aan te bieden aan de Noordelijken.

Cold War in the Islamic World

Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy
Door Dilip Hiro
Londen (Hurst) 2018
432 blz.
ISBN 9781849049948
€ 28,-

In *Cold War in the Islamic World* focust Dilip Hiro op de rivaliteit tussen Saudi-Arabië en Iran, die elkaar de zeggenschap in het Midden-Oosten betwisten. Hiro gaat terug tot het schisma tussen soennieten en sjiieten, dat aan de tweestrijd ten grondslag ligt. Beide landen proberen hun invloed in de regio uit te breiden, waarbij Iran zich onder meer mengt in Syrië, Irak en Libanon, terwijl Saudi-Arabië ook een speler is in Syrië en intervenieert in Jemen. Daarnaast heeft Saudi-Arabië voor destabilisatie gezorgd in Libanon, aldus Hiro. De auteur kijkt tevens naar betrekkingen die Iran en Saudi-Arabië buiten het Midden-Oosten onderhouden en welke allianties zij in de internationale politiek aangaan.

Breuklijn 1989

Continuïteit en verandering in het Nederlandse defensiebeleid 1989-1993
Door Roy de Ruiter
Breda (proefschrift NLDA/Universiteit van Amsterdam) 2018
428 blz.
ISBN 9789088920776

In *Breuklijn 1989* onderzoekt marineofficier en historicus Roy de Ruiter beslissingen van de top van het ministerie van Defensie in de eerste jaren na de val van de Berlijnse Muur. Defensie moest een nieuwe koers uitzetten voor de Nederlandse krijgsmacht, die in korte tijd haar belangrijkste afzetmarkt verloor en op zoek moest naar een nieuwe reden van bestaan. In zijn proefschrift richt De Ruiter zich vooral op de totstandkoming van de *Defensienota* van 1991 en de *Prioriteitennota* van 1993. De Nederlandse krijgsmacht ging zich richten op de nieuwe hoofdtak crisisbeheersing en vredesoperaties, maar tegenover het opmerkelijk snelle afscheid van de Koude Oorlog stond ook een hardnekkige continuïteit.

Eastern Europe in 1968

Responses to the Prague Spring and Warsaw Pact Invasion
Door Kevin McDermott en Matthew Stibbe (red.)
Londen (Palgrave Macmillan) 2018
312 blz.
ISBN 9783319770697
€ 105,99

De bundel *Eastern Europe in 1968* omvat 13 essay's, waarin auteurs reacties analyseren in Oost-Europa op de Praagse Lente en de invasie van het Warschaupact in Tsjecho-Slowakije in 1968. De auteurs gaan onder meer in op de DDR, de Sovjet-Unie, Polen, Hongarije, Roemenië en Joegoslavië. De regeringen van deze landen wezen de hervormingen van de toenmalige Tsjecho-Slowaakse leider Dubcek af en steunden de interventie. Daarnaast kijken de auteurs naar reacties uit de bevolking en de betekenis van het ingrijpen van Moskou voor oppositiebewegingen in andere Oostbloklanden. '1968' bleek uiteindelijk belangrijk voor het nieuwe denken over regionale identiteit in Oost-Europa.

